

บทที่ 3

วิเคราะห์ตัวละครเอกก่าพำในชาดกพื้นบ้านล้านนา

ตัวละคร (Characters) คือผู้ที่มีบทบาทในเรื่อง อาจเป็นมนุษย์หรือสิ่งอื่นๆ ได้แก่ สัตว์ พืช สิ่งของ ซึ่งมีพฤติกรรมและความคิดเหมือนมนุษย์ ตัวละครถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของเรื่องเล่าเพราะตัวละครเป็นผู้ที่แสดงพฤติกรรมต่างๆออกมาและพฤติกรรมเหล่านั้นก็ร้อยเรียงเป็นเหตุการณ์ต่างๆ ทำให้เนื้อเรื่องได้ดำเนินไปตามโครงเรื่องที่กำหนดไว้ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ด้วยเหตุนี้เรื่องเล่าหรือนิทานเรื่องหนึ่งๆจะขาดองค์ประกอบสำคัญอย่างตัวละครไปเสียไม่ได้

ตัวละครสามารถจำแนกได้หลายประเภทตามลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาในเรื่องเล่าเรื่องหนึ่งๆจะมีทั้งตัวละครที่เป็นตัวละครหลัก เรียกว่า "ตัวละครเอก" และตัวละครอื่นๆ ซึ่งเป็นตัวประกอบ เช่น ตัวละครผู้ช่วย ตัวละครปรปักษ์ เป็นต้น ตัวละครเอกในนิทานนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการเน้นไปที่ตัวละครเอกฝ่ายชายหรือพระเอก อย่างไรก็ตามนิทานหลายเรื่องก็ปรากฏว่านางเอกมีบทบาทในเรื่องมากกว่าพระเอก จึงถือว่านางเอกเป็นตัวละครเอกของเรื่องได้เช่นกัน

สำหรับเนื้อหาในบทนี้จะเป็นการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของตัวละครเอกก่าพำในชาดกพื้นบ้านล้านนาจำนวน 49 เรื่อง ตามประเด็นต่างๆ ดังนี้

- 3.1 ประเภทของตัวละครเอกก่าพำ
- 3.2 บุคลิกลักษณะ
- 3.3 พฤติกรรม
- 3.4 โครงสร้างชีวิต

3.1 ประเภทของตัวละครเอกก่าพำ

ตัวละครเอกก่าพำ(Orphan Hero) ได้แก่ พระเอกที่ไร้บิดาหรือมารดาเลี้ยงดูมาตั้งแต่เด็ก ตัวละครเอกก่าพำอาจเป็นสัตว์หรือพืชบางชนิด หากเป็นสัตว์หรือพืชในเรื่องตอนใดตอนหนึ่งจะต้องมีการกลายร่างเป็นมนุษย์ ตัวละครเอกก่าพำลักษณะนี้มีเพียง 5 เรื่อง ได้แก่

- จักกัฆางคำ - ตัวละครเอกก่าพำกำเนิดเป็นกิ้งก่า
- เต้าน้อยของคำ - ตัวละครเอกก่าพำกำเนิดเป็นเต่า
- จันทพราหมณ์ - ตัวละครเอกก่าพำกำเนิดเป็นแพะ
- ชมพู่ราชแดงเขียว - ตัวละครเอกก่าพำกำเนิดเป็นลูกแดงเขียวหรือแดงโม
- สุวรรณณะเห็นคำ - ตัวละครเอกก่าพำกำเนิดเป็นอีเห็น

ส่วนสาเหตุการไร้บิดาหรือมารดาของตัวละครเอกกำพร้านั้นก็เนื่องมาจากการสิ้นชีวิตจากไปของบิดาหรือมารดา รวมไปถึงการพลัดพรากจากกันระหว่างตัวละครเอกกำพร้ากับบิดาหรือมารดา โดยการพลัดพรากนั้นอาจมีลักษณะเป็นการพลัดพรากเพียงชั่วคราวหรือการพลัดพรากอย่างถาวรก็ได้ ลักษณะความเป็นกำพร้าด้วยสาเหตุดังกล่าวสามารถนำมาเป็นเกณฑ์ในการจำแนกประเภทของตัวละครเอกกำพร้าในชาดกพื้นบ้านล้านนาได้ 3 กลุ่มคือ

3.1.1 ตัวละครเอกกำพร้าที่บิดา-มารดาสิ้นชีวิต

ตัวละครเอกกำพร้าในกลุ่มนี้ได้แก่ตัวละครเอกกำพร้าที่ไร้บิดา ไร้มารดาหรือไร้ทั้งบิดาและมารดาเลี้ยงดูมาตั้งแต่เกิดหรือในวัยเด็ก อันเนื่องมาจากบิดามารดาได้สิ้นชีวิตจากไป ส่วนใหญ่จะเป็นการสิ้นชีวิตด้วยโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ตัวละครเอกกำพร้าลักษณะนี้พบมากที่สุดถึง 37 เรื่อง โดยเป็นตัวละครเอกกำพร้าที่ขาดทั้งบิดาและมารดา 20 เรื่อง ได้แก่ชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *กล้วยพันกอ กำพร้าหมาดำ จันทสมุทท์ จันทสุริยะะ จิตตมานวะ ช่างงาเดียว ช่างเจ็ดหัวเจ็ดหาง ช่างสามงาปลาสามเงี่ยง ทูตตะกุมารสามโป่งสามกิว ทูตตะกุมารอ่อนน้อย นางไขแก้ว นางไขพราง นิยายลายงู แปดแล้งออกยอด แมงสีหูห้าตา รัตนมณีกุมารมดส้ม สารทมานวะ สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง สุรุปาทา และ อ้ายร้อยยอด*

ตัวละครเอกกำพร้าที่ไร้บิดาเพียงอย่างเดียว เติบโตขึ้นโดยมีมารดาเป็นผู้เลี้ยงดู มีจำนวน 9 เรื่อง ได้แก่ *กำพร้าเหล็กใน ชมพู่ราชแดงเขียว นันทกุมาร บัวหอมพันกาบ ปทุมกุมาร รัตนรังสี สังข์ขั้วมขนะ สุ่มังคะหวัควายแห้ง และสุริยะแหคำ*

ตัวละครเอกกำพร้าที่มารดาสิ้นชีวิตจากไปอาศัยอยู่กับบิดา ซึ่งบิดามักจะมีภรรยาใหม่หรือมีภรรยาน้อยอยู่แล้ว เป็นลักษณะของตัวละครเอกกำพร้าที่มีแม่เลี้ยงใจร้าย มีทั้งสิ้น 4 เรื่อง คือ *กำพร้าหมาเฒ่า เขียวสองมอน โบราปาวน้อย และสุนัขชาดก*

3.1.2 ตัวละครเอกกำพร้าที่ไม่ปรากฏชัดเจนว่าบิดาเป็นใคร

ตัวละครเอกกำพร้าที่ไม่ปรากฏชัดเจนว่าบิดาเป็นใคร หมายถึง ตัวละครเอกกำพร้าที่ถือกำเนิดขึ้นมาโดยที่ไม่มีการระบุไว้อย่างชัดเจนว่าบิดาเป็นใครมาจากไหน เนื่องมาจากตัวละครเอกกำพร้าถือกำเนิดขึ้นมาในลักษณะพิเศษเหนือธรรมชาติ คือการที่มารดาอธิษฐานขอบุตรจากพระอินทร์และตั้งครภริขึ้นเองโดยไม่ได้มีความสัมพันธ์กับบุรุษเพศ ทำให้บุตรที่เกิดมานั้นไม่มีบิดาไปโดยปริยาย ตัวละครเอกกำพร้ากลุ่มนี้มี 4 เรื่อง ได้แก่ *จักก่าขางคำ เต่าน้อยของคำ รัตนแสงคำ และ สุรินทชมพู*

นอกจากนี้ยังหมายถึงตัวละครเอกที่กำเนิดเป็นสัตว์ 2 เรื่อง คือตัวละครเอกกำพร้าที่กำเนิดเป็นอีเห็นในเรื่อง *สุวรรณะเห็นคำ* และใน *จันทพราหมณ์* ตัวละครเอกกำพร้ากำเนิดออกมา

จากท้องของแม่แพะ รวมไปถึงตัวละครที่กำเนิดออกมาเป็นมนุษย์แต่มีมารดาเป็นสัตว์ โดยที่ไม่ทราบว่าเป็นสัตว์เช่นเดียวกับมารดาหรือบิดาเป็นมนุษย์ ปรากฏหนึ่งเรื่องได้แก่ *โคณบุตร* ตัวละครเอกกำพวามีแม่เป็นวัว ชาดกพื้นบ้านกลุ่มนี้จะไม่มีการระบุที่มาที่ไปของบิดามารดา ทำให้ไม่สามารถทราบได้ชัดเจนว่าบิดามารดาที่ให้กำเนิดตัวละครเอกกำพวามีใครมาจากไหน

3.1.3 ตัวละครเอกกำพร้าว้าที่พลัดพรากจากบิดา-มารดา

ตัวละครเอกกำพร้าว้าในประเภทนี้ ได้แก่ตัวละครเอกกำพร้าว้าที่ความกำพร้านั้นไม่ได้มาจากการสิ้นชีวิตจากไปของบิดามารดา แต่เป็นลักษณะของการพลัดพรากจากกันระหว่างตัวละครเอกกำพร้าว้ากับบิดามารดา โดยที่ทุกคนยังคงมีชีวิตอยู่ จำแนกออกเป็นสองลักษณะคือ

การพลัดพรากจากบิดาอันเนื่องมาจากขณะที่มารดาตั้งครรภ์นั้นมารดาได้พลัดพรากจากบิดาหรือมารดาไม่ได้อยู่ร่วมกับบิดาฉันสามีภรรยา แต่ตัวละครเอกกำพร้าว้าก็ยังมีมารดาเป็นผู้เลี้ยงดู ตัวละครเอกกำพร้าว้าประเภทนี้มี 4 เรื่อง โดยที่บิดาของตัวละครเอกกำพร้าว้ามีทั้งที่เป็นมนุษย์ธรรมดาคือชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *พุทธเสนกะ* และบิดาเป็นพระอินทร์ในเรื่อง *คัทธนะจิกุงดีด*

ลักษณะที่สองคือการพลัดพรากนั้นมีลักษณะของการจากกันทั้งสามฝ่าย กล่าวคือทั้งบิดา มารดาและตัวละครเอกกำพร้าว้าต่างไม่ได้อยู่ร่วมกัน เนื่องจากในขณะที่มารดาตั้งครรภ์นั้นไม่ได้อยู่ร่วมกับบิดาและเมื่อกำเนิดบุตรออกมาก็ต้องพลัดพรากจากกันอีกโดยไม่มีโอกาสได้เลี้ยงดูได้แก่ตัวละครเอกกำพร้าว้าในเรื่อง *เขมกุมารและนาเคาคำ* หรือเมื่อมารดาให้กำเนิดตัวละครเอกกำพร้าว้าออกมาแล้วแต่ถูกใส่ร้ายหรือกลั่นแกล้งเป็นเหตุให้บิดาต้องขับไล่ออกจากเมือง ส่วนตัวละครเอกกำพร้าว้าก็มีผู้อื่นนำไปเลี้ยง มี 4 เรื่องคือ *ก่ำกาดำ จุมปาสีตัน วนาวนกุมาร* และ *หงส์ผาคำ*

การแบ่งประเภทของตัวละครเอกกำพร้าว้าโดยใช้ลักษณะความเป็นกำพร้าว้ามาเป็นเกณฑ์ดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นว่ารูปแบบความกำพร้าว้าของตัวละครเอกในชาดกพื้นบ้านล้านนานั้นมีความหลากหลาย อย่างไรก็ตามลักษณะพื้นฐานของความเป็นลูกกำพร้าว้าคือการที่บิดาและมารดาสิ้นชีวิตนิยมนำมาสร้างเป็นสาเหตุหลักของความกำพร้าว้ามากที่สุด การขาดทั้งพ่อและแม่ในเวลาเดียวกันถือว่าเป็นความกำพร้าว้าหรือรูปแบบการขาดที่รุนแรงที่สุด รองลงมาคือการขาดแต่พ่อหรือแม่เพียงอย่างเดียว ในขณะที่รูปแบบความกำพร้าว้าในลักษณะของการพลัดพรากถือว่าเป็นความกำพร้าว้าที่มีความรุนแรงน้อยที่สุด เนื่องจากพ่อหรือแม่ยังไม่ตายจากไป ทำให้ตัวละครเอกกำพร้าว้ามีโอกาสที่จะได้กลับมาอยู่ร่วมกับพ่อแม่ได้ในตอนท้ายเรื่อง

ลักษณะของความกำพร้าว้านี้ วลาดิมีร์ พรอพฟ์ นักคติชนวิทยาชาวรัสเซีย ซึ่งศึกษาพฤติกรรมในนิทานมหัศจรรย์ของรัสเซียได้จัดให้อยู่ใน พฤติกรรมสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัวคนหนึ่ง

ออกไปจากบ้าน คือ การตายของพ่อแม่ (β^2) ซึ่งพรอพเพ็ทือว่าเป็นรูปแบบการขาดที่รุนแรงเช่นเดียวกัน

3.2 บุคลิกลักษณะ

บุคลิกลักษณะ (Personality) ได้แก่ ลักษณะจำเพาะตัวของแต่ละบุคคลในด้านต่างๆ หมายรวมทั้งลักษณะที่เด่นและด้อย โดยทั่วไปมักหมายถึงลักษณะเฉพาะทางกายภาพหรือรูปลักษณทางร่างกายที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดด้วยสายตา ซึ่งทำให้บุคคลนั้นมีความแตกต่างไปจากผู้อื่น บุคลิกลักษณะของตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนามีข้อสนใจศึกษาดังนี้

3.2.1 ลักษณะการกำเนิดของตัวละคร

ลักษณะการกำเนิดของตัวละครจำแนกได้ 2 ขั้นตอนคือ

1) **ขั้นตอนก่อนการถือกำเนิด** ได้แก่ เหตุการณ์หรือปัจจัยต่างๆ ที่เกิดขึ้นก่อนที่ตัวละครเอกจะปฏิสนธิหรือถือกำเนิดขึ้นมาในโลกมนุษย์ ขั้นตอนก่อนการถือกำเนิดมีการกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญสองประการคือ เงื่อนไขการจุติหรือการปฏิสนธิของพระโพธิสัตว์ในโลกมนุษย์และการกล่าวถึงความฝันของมารดา ก่อนการปฏิสนธิหรือก่อนการกำเนิดของพระโพธิสัตว์

-**เงื่อนไขการจุติหรือการปฏิสนธิ** เป็นสาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้พระโพธิสัตว์ต้องมาถือกำเนิดในโลกมนุษย์ มีสาเหตุ 2 ประการคือ พระโพธิสัตว์มีความประสงค์จะลงมาปฏิสนธิเอง และพระอินทร์อัญเชิญให้ปฏิสนธิ ชาดกพื้นบ้านล้านนาที่กล่าวว่าพระโพธิสัตว์มีความประสงค์จะลงมาปฏิสนธิเองมี 2 เรื่องคือ *ช้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง* และ *ชมพูราชแดงเขียว* ส่วนการที่พระอินทร์อัญเชิญให้พระโพธิสัตว์ลงมาปฏิสนธินั้นอาจเนื่องมาจากเหตุต่างๆ อาทิ บิดามารดาไม่มีบุตรจึงสมทาทานศีลและรักษาศีลแล้วทำพิธีอธิษฐานขอบุตรจากพระอินทร์ เมื่อพระอินทร์ทราบด้วยญาณและเห็นว่าสามีภรรยาเป็นผู้มีบุญก็จะอาราธนาให้พระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นเทพบุตรอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิตลงมาปฏิสนธิในครรภ์ของหญิงผู้นั้น เงื่อนไขการกำเนิดลักษณะนี้พบในเรื่อง *ก่ำกาดำ จุมปลาสี่ต้น จันทสุริยะ ทูตตะกุมารอ่อนน้อย* และ *แปดแล้งออกยอด* ในขณะที่ชาดกบางเรื่องผู้อธิษฐานขอบุตรนั้นเป็นหญิงม่ายหรือหญิงพรหมจรรย์ เมื่อพระอินทร์อัญเชิญให้พระโพธิสัตว์ไปปฏิสนธิในครรภ์ของนางจึงทำให้นางตั้งครรภ์โดยไม่มีสามี ได้แก่ *รัตนแสงคำ สุรินทชมพู* และ *จักก่าขางคำ*

บางเรื่องก็มีการกล่าวถึงสาเหตุที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้นคือชาดกเรื่อง *นางไขพรวง* ในชาติก่อนพระอินทร์เกิดเป็นเศรษฐี เมื่อพบว่าสมบัติของตนที่ลูกดูแลอยู่ใกล้จะหมด จึงอัญเชิญพระโพธิสัตว์ให้ไปปฏิสนธิเป็นบุตรของบุตร เท่ากับว่าพระอินทร์มีศักดิ์เป็นปู่ของพระโพธิสัตว์ ในขณะที่บางเรื่องไม่มีการระบุถึงสาเหตุที่พระอินทร์ต้องเชิญพระโพธิสัตว์ลงมาเกิด แต่เป็นไปใน

ลักษณะของเทวัญจากพระอินทร์ คือเมื่อพระโพธิสัตว์หมดอายุในสวรรค์แล้วก็เชิญให้ไปเกิดในโลกมนุษย์พบในเรื่อง *เต้าน้อยของคำ นางไขแก้ว และ อ้อมล้อมต่อมคำ*

อนึ่ง นอกจากการลงมาปฏิสนธิของตัวละครโพธิสัตว์ที่เป็นเทวดาแล้วมาเกิดใหม่เป็นมนุษย์ ยังพบลักษณะการเกิดของพระโพธิสัตว์ในรูปแบบของการเป็นมนุษย์ที่ตายแล้วไปเกิดใหม่ในโลกมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง โดยพระโพธิสัตว์ในอดีตชาตินั้นถือกำเนิดเป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน แต่เนื่องจากผลกรรมยังไม่หมดจึงต้องมาเกิดในโลกมนุษย์เพื่อชดใช้กรรมอีกครั้งหนึ่ง ได้แก่ชาดกเรื่อง *จันทพราหมณ์* ในอดีตชาติตัวละครเอกกำพร้าเป็นลูกกษัตริย์ แต่ถูกแม่เลี้ยงซึ่งเป็นมเหสีรองของบิดากลับแก้งจิงชวนพี่น้องไปกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย ก่อนตายอธิษฐานขอให้เกิดในท้องแพะดังนั้นเมื่อตายไปจึงเกิดเป็นแพะพูดได้ ในชาดกเรื่อง *ช่างงาเดียว* พระโพธิสัตว์เป็นลูกของเศรษฐีม่าย แต่เสียชีวิตเพราะเรือล่มในขณะเดินทางไปค้าขาย เนื่องจากยังไม่หมดกรรมจึงต้องไปเกิดใหม่เป็นลูกของหญิงเขี้ยวใจ ส่วนใน *ปทุมกุมาร* เมื่ออดีตชาติพระโพธิสัตว์ได้ทำบุญถวายผ้ากับเครื่องบริวารร่วมกับหญิงสาวพี่น้อง 3 นาง จึงอธิษฐานขอให้เกิดเป็นสามีของนางทั้งสามในชาติหน้า ซึ่งพระโพธิสัตว์ก็ได้นางทั้งสามเป็นภรรยา และในชาดกเรื่อง *สุริยะแหศำ* พระโพธิสัตว์ในอดีตชาติเป็นเด็กยากจน ได้ร่วมกับบิดาเสนา 6 คนปรุงอาหารถวายพระพุทธเจ้าและได้นางทั้ง 6 เป็นภรรยา เมื่อตายไปก็ได้ไปเกิดในสวรรค์พร้อมกับนางทั้ง 6 แต่ยังไม่หมดผลกรรม ดังนั้นเมื่อหมดอายุในสวรรค์แล้วจึงต้องมาเกิดร่วมกันในโลกมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง

จะเห็นว่าการเกิดในชาติภพใหม่ของพระโพธิสัตว์ที่เป็นมนุษย์ในอดีตชาตินี้ ซึ่งให้เห็นแนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรมและคุณูปการของการทำบุญทำทาน โดยเฉพาะการทำบุญทำทานแก่พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ เพราะผลที่ได้รับคือการทำให้ทุกสิ่งทีประสงคเป็นจริงได้ พบชัดเจนในลักษณะที่พระโพธิสัตว์ได้อธิษฐานไว้ว่าต้องการเกิดใหม่เป็นอะไรและผลของการอธิษฐานนั้นก็สัมฤทธิ์ผลทุกครั้งไป

-**การฝันหรือการเกิดนิมิตของมารดา ก่อนการปฏิสนธิหรือกำเนิดพระโพธิสัตว์** เป็นลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งที่มักเกิดขึ้นในขั้นตอนก่อนการถือกำเนิดของตัวละครเอกกำพร้า โดยมารดามักจะฝันถึงเหตุการณ์ประหลาดต่างๆ ซึ่งจะมีผู้ทำนายฝันว่าเป็นนิมิตเกี่ยวกับบุตรผู้ประเสริฐและมีบุญญาธิการที่จะถือกำเนิดขึ้นในครรภ์ ลักษณะความฝันของมารดาโพธิสัตว์มีดังนี้

กำพร้าเหล็ก ในมารดาฝันว่าช่างนำกระออบบรรจุน้ำทิพย์มามอบให้เต็มจนหมดแล้วนางก็มอบกระออบกลับคืนไปแก่ช่าง

จันทสุริยะ -มารดาฝันว่ามีพระจันทร์โผล่ขึ้นมาจากท้องฟ้า 2 ดวง พอเริ่มสูงขึ้นก็ได้ไปซ้อนทับกันกลายเป็นดวงอาทิตย์ที่ส่องแสงสว่างเจิดจ้า

เต้าน้อยของคำ –มารดาฝันว่าได้อมแก้ว

รัตนมณีกุมารมดส้ม-มารดาฝันว่ามีแก้วมณีหยาดตกลงมาจากท้องฟ้าและนางก็รับเอาไว้

อ้อมล้อมต่อมคำ-มารดาฝันว่ามีกบตัวหนึ่งขึ้นไปกินพระจันทร์บนท้องฟ้าแล้วตกลงมาอยู่บนอกของนาง

การฝันก่อนการถือกำเนิดนอกจากจะเกิดขึ้นกับมารดาผู้ให้กำเนิดแล้ว ยังเกิดขึ้นกับผู้อุปถัมภ์หรือบิดามารดาบุญธรรมผู้รับเลี้ยงตัวละครเอกกำพร้าด้วย โดยจะเป็นการฝันก่อนได้พบกับตัวละครเอกกำพร้า ได้แก่เรื่อง *ไปรภาพวน้อย* แม่บุญธรรมฝันว่าพญาจันทันต์เดินออกจากป่าหิมพานต์มายังบ้านของนาง พร้อมกันนั้นก็มีความสว่างจากป่ามาหานาง ในเรื่อง *สุรินทสมพุ* ฤาษีซึ่งเป็นบิดาบุญธรรมของตัวละครเอกกำพร้าฝันว่ามีนกหัสติลิงค์คาบดวงแก้วประเสริฐมาไว้ในอาศรม

ลักษณะความฝันดังกล่าวมาทั้งหมดล้วนเป็นการใช้สัญลักษณ์เพื่อบ่งบอกถึงคุณลักษณะของพระโพธิสัตว์ที่จะมาเกิดในโลกมนุษย์ ว่าเป็นบุคคลผู้ประเสริฐ มีบุญญาธิการและยิ่งใหญ่เหนือมนุษย์ทั่วไป

นอกจากความฝันที่เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกความมีบุญญาธิการของพระโพธิสัตว์ที่เกิดออกมาแล้ว ยังมีความฝันในลักษณะของการทำนายหรือบ่งบอกถึงเหตุการณ์ในอนาคต โดยมักจะเป็นเหตุการณ์การพลัดพรากระหว่างมารดากับพระโพธิสัตว์ ได้แก่

จุมปาสีตัน-มารดาฝันว่าพระฤาษีมอบแก้วมณีโชติให้ 4 ลูกแต่มีสุนัขดำแย่งลูกแก้วไป ทำให้นางร้องไห้เสียใจถึงเกลือกจนตกปราสาทจมอยู่ในดินเป็นเวลาเนิ่นนาน กระทั่งพระอินทร์ได้นำนางขึ้นมาสู่ปราสาทที่สวยงาม

ทศคตะกุมารอ่อนน้อย-มารดาฝันว่ามีกุมารผู้หนึ่งลอยน้ำไปได้ประมาณ 500 ช่วง ฆาตกรแล้วจึงฟื้นกลับเป็นชายหนุ่มรูปงาม เมื่อนางเห็นจึงรีบเข้าไปหาแต่ทันใดนั้นเด็กก็อันตรธานหายไป

นาคเขาคำ-มารดาฝันว่ามีช้างเผือกยืนวงมาให้นางจับในขณะที่เดียวกันมีพรานป่ามานั่งบนคอช้างแล้วบังคับให้เดินทางเข้าไปในป่า ระหว่างทางช้างได้สลัดเอาพรานตกจากคอช้างมาตายที่พื้นและนางก็ถูกช้างสลัดตกลงไปด้วย แต่ต่อมาไม่นานช้างก็กลับมายกนางขึ้นนั่งบนหลังแล้วร้องเสียงดัง

นางไขแก้ว-มารดาฝันว่ามีดอกบัวผุดขึ้นมาที่กลางเรือน จากนั้นอีกเจ็ดวันสามีของนางก็จากเรือนไปและถัดมาอีกสามวันนางก็ได้ออกจากเรือนไปเช่นเดียวกัน ต่อมาดอกบัวนั้นก็ย้ายไปบานอยู่ในเมือง

นวนวนกุมาร-มารดาฝันว่าขณะที่นางนั่งอยู่ในห้องโถงอันโอ่อ่างดงามก็พลันมีพระจันทร์โผล่ออกมาจากปากช่องสว่างไปทั่ว จากนั้นมีกาตัวใหญ่คาบลูกแก้วบินหนีเข้าป่าไปแต่ไม่นานก็ตกลงสู่พื้นและจมลงไปในแผ่นดิน นางรีบไปคว้าไว้แต่ไม่ทัน ทำให้พลัดตกจากแท่นหินสลบไป

2) **ลักษณะการถือกำเนิดของตัวละคร** เมื่อมีการกล่าวถึงความไปถึงเหตุการณ์ต่างๆก่อนการถือกำเนิด ซึ่งถือว่าเป็นการปูพื้นฐานก่อนการปฏิสนธิหรือถือกำเนิดขึ้นของตัวละครแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็จะเป็นการกล่าวถึงลักษณะหรือรูปแบบในการถือกำเนิดขึ้นของตัวละคร การกำเนิดของตัวละครเอกกำพร้าในชาดกพื้นบ้านล้านนาจำแนกได้ 2 ลักษณะคือ การกำเนิดตามธรรมชาติและการกำเนิดที่ผิดธรรมชาติ

-**การกำเนิดตามธรรมชาติ** ได้แก่ การปฏิสนธิและการกำเนิดตามระบบการสืบพันธุ์แบบธรรมชาติ ที่จะต้องมีความสัมพันธ์กันทางเพศเพื่ออาศัยเซลล์สืบพันธุ์ในการปฏิสนธิและให้กำเนิดบุตรออกมา ซึ่งจะพบในระบบการสืบพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตทั้งมนุษย์และสัตว์ทั่วไป

ตัวละครเอกกำพร้าที่เกิดเป็นมนุษย์ตามธรรมชาติในชาดกพื้นบ้านล้านนาพบ 33 เรื่อง ได้แก่ กล้วยพันกอ กำพร้าหมาเฒ่า กำพร้าหมาดำ เขมกุมาร เขียวสองมอน จันทสมุทท์ จุมปาสีตัน ช้างงาเดี่ยว ช้างสามงาปลาสามเงี่ยง ทูคตะกุมารสามโป้งสามกิว ทูคตะกุมารอ่อนน้อย นันทกุมาร นาคเขาค่า นางไขพราง นิยายลายงู บัวหอมพันกาบ แปดแล้งออกยอด ไปราบ่าวน้อย พุทธเสนกะ แมงสีหูห้าตา รัตนมณีกุมารมดส้ม รัตนรังสี นวนวนกุมาร สังขวิฑฒนะ สารทมานวะ สุนัขชาดก สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง สุมังคละหัวควายแห้ง สุริยะแหคำ สุรปาทา หงส์มาคำ และ อ้ายร้อยยอด

ส่วนตัวละครที่กำเนิดเป็นสัตว์และมีบิดามารดาเป็นสัตว์ด้วย ถือเป็นการกำเนิดแบบปกติ แต่ทั้งนี้ตัวละครกลุ่มนี้จะต้องมีการกลายร่างเป็นมนุษย์ ได้แก่ตัวละครเอกกำพร้าในเรื่อง จันทพราหมณ์ โพิธสัตว์กำเนิดออกมาเป็นแพะทองคำสัตว์เลี้ยงของกกุฎพี และ สุวณณเห็นคำ โพิธสัตว์กำเนิดออกมาเป็นอีเห็นทองคำ

-**การกำเนิดที่ผิดธรรมชาติ** ได้แก่ การกำเนิดแบบปกติที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติหรือตามปกติวิสัยมนุษย์ทั่วไป เป็นการกำเนิดในลักษณะพิเศษหรือการกำเนิดเหนือธรรมชาติของตัวละคร รูปแบบการกำเนิดในลักษณะนี้มี 2 กลุ่มคือ มารดาที่ตั้งครรภ์โดยมิได้มีความสัมพันธ์กับบุรุษเพศและตัวละครเอกกำพร้าที่มีชาติกำเนิดผิดไปจากชาติพันธุ์เดิมของตน

มารดาที่ตั้งครรภ์และให้กำเนิดบุตรโดยมิได้มีความสัมพันธ์กับบุรุษเพศ คือการที่มารดาปรารถนาที่จะได้บุตรจึงอธิษฐานขอบุตรจากพระอินทร์ พระอินทร์มีเทวบัญชาให้พระ

โพรสิสตร์มาเกิดในครรภ์ของนาง ทั้งที่นางเป็นหญิงพรหมจรรย์หรือหญิงม่าย ทำให้เด็กที่เกิดมาไม่มีบิดา ลักษณะเช่นนี้พบในเรื่อง *รัตนแสงคำ* และ *สุรินทสมพหู* นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่มารดาได้ดื่มกินของเหลว ซากอาหารจากสัตว์หรือบุรุษเพศจนกระทั่งเกิดตั้งครรภ์ขึ้นมา ทำให้เด็กที่เกิดมากำพร้าบิดา ในขณะที่บิดายังคงมีชีวิตอยู่ ได้แก่ตัวละครเอกกำพร้าในเรื่อง *คัทธนะจิกุง์ดีด* มารดาได้ดื่มน้ำอมฤต (น้ำใครใจหรือน้ำกาม) ในรอยเท้าช้างเผือกซึ่งเป็นพระอินทร์แปลงร่างลงมา จนกระทั่งนางตั้งครรภ์และให้กำเนิดทารกโพรสิสตร์ออกมา

ตัวละครเอกกำพร้าที่มีชาติกำเนิดผิดไปจากชาติพันธุ์เดิมของตน ได้แก่ ตัวละครเอกกำพร้าที่กำเนิดออกมาเป็นสัตว์หรือพืช ในขณะที่มีบิดามารดาเป็นมนุษย์ พบในเรื่อง *จักกัฆางคำ* มารดาให้กำเนิดบุตรเป็นกิ้งก่าทองคำ *ชมพูราชแดงเขียว* พระโพรสิสตร์กำเนิดออกมาเป็นลูกแดงเขียวหรือแดงโม ส่วนใน *เต้าน้อยของคำ* โพรสิสตร์เกิดเป็นลูกเต่ากระดองทองคำ รวมไปถึงการที่ตัวละครเอกกำพร้ากำเนิดออกมาเป็นมนุษย์แต่มีมารดาเป็นสัตว์ในชาดกเรื่อง *โคณบุตร* ซึ่งพระโพรสิสตร์เกิดมาเป็นลูกของแม่วัวและยังมีเพื่อนมนุษย์ที่เป็นลูกของเสือดว

หนึ่งลักษณะการถือกำเนิดของตัวละครเอกกำพร้านี้ ยังมีลักษณะพิเศษที่เกี่ยวข้องกับการถือกำเนิดของตัวละครอีก 3 ประการคือ

การที่มารดามีอายุครรภ์ 10 เดือน พบทั้งตัวละครเอกกำพร้าที่มีกำเนิดแบบปกติและแบบปกติ เป็นลักษณะพิเศษของตัวละครเอกกำพร้าที่แตกต่างจากคนอื่นเพราะมีชีวิตอยู่ในครรภ์ของมารดานานถึง 10 เดือน ในขณะที่ปกติทั่วไปทารกจะอยู่ในครรภ์มารดาเพียง 9 เดือน พบในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *กำพร้าเหล็กใน* *ก้ากาดำ* *จันทสุริยะ* *จิตตมานวะ* *ช้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง* *ชมพูราชแดงเขียว* *เต้าน้อยของคำ* และ *นางไข่แก้ว*

การเกิดเหตุอัศจรรย์ในเวลาเกิด ได้แก่ การบังเกิดสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ มาสู่เรือนขณะที่ตัวละครเอกกำพร้าเกิดในเรื่อง *นางไข่แก้ว* การที่พระอินทร์นำของวิเศษมาวางไว้ข้างกายตัวละครเอกกำพร้าใน *คัทธนะจิกุง์ดีด* ส่วนใน *รัตนแสงคำ* พระอินทร์ลงมาอบตราซึ่งทองคำวิเศษให้แก่มารดาของตัวละครเอกกำพร้า ในชาดกบางเรื่องก็บังเกิดเหตุอัศจรรย์ที่เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้แก่เรื่อง *นันทเสนกุมาร* ตอนตัวละครเอกกำพร้าเกิดมีฝนตกลงมาอย่างหนักและใน *รัตนแสงคำ* เมื่อตัวละครเอกกำพร้าเกิดมีสุริยุปราคาขึ้น จึงได้ชื่อตามเหตุการณ์นั้นว่าสุริยฆาต

การมีสหชาติ หมายถึงการมีผู้ที่เกิดร่วมด้วย อาจจะเป็นบุคคล สัตว์หรือสิ่งของที่ร่วมวันเดือนปีเดียวกัน¹ ตัวละครเอกกำพร้าที่พบว่ามีสหชาติ ได้แก่ตัวละครเอกกำพร้าในเรื่อง *กำพร้า*

¹ พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม* (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2528), หน้า 457.

หมาเน่า ตัวละครเอกกำพำมีลูกสุนัขตัวหนึ่งที่เกิดร่วมวันเดียวกันเป็นเพื่อนเล่น ใน *จุมปาสี่ต้น* พระโพธิสัตว์มีพระสหายซึ่งเป็นเทวบุตรในสวรรค์มาเกิดเป็นสัตว์พี่น้องร่วมครรรค์เดียวกัน ส่วนใน *หงส์ผาคำ* ตัวละครเอกกำพำมีลูกสุนัขที่เกิดร่วมวันเดียวกันเป็นสหชาติ โดยเป็นสุนัขที่ถูกมเหสีรองของบิดาสับเปลี่ยนให้มารดาของตัวละครเอกกำพำเข้าใจผิดว่าคลอดลูกเป็นสุนัขจึงนำไปเลี้ยงแทน ซึ่งในตอนท้ายเรื่องเมื่อตัวละครเอกกำพำได้เป็นกษัตริย์แล้วก็รับเลี้ยงดูสุนัขดังกล่าวอย่างดี

3.2.2 รูปลักษณะ

รูปลักษณะ หมายถึง ลักษณะทางร่างกายที่สามารถรับรู้ได้ด้วยตา เป็นลักษณะทางกายภาพของมนุษย์ทั่วไป รูปลักษณะของตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนาพบได้ทั้งแบบปกติและแบบปกติ

1) **รูปลักษณะปกติ** คือ ตัวละครเอกกำพำที่ถือกำเนิดขึ้นมาเป็นมนุษย์ ซึ่งมีความปกติของร่างกายเหมือนมนุษย์ปกติทั่วไป โดยส่วนใหญ่ตัวละครเอกกำพำมักจะถือกำเนิดขึ้นมาในลักษณะนี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 39 เรื่อง

อย่างไรก็ตามแม้จะถือกำเนิดขึ้นมาเป็นมนุษย์ปกติ แต่ในความปกตินั้นก็มีความพิเศษที่ทำให้ตัวละครเอกกำพำมีความโดดเด่นแตกต่างไปจากผู้อื่น ได้แก่ มีรูปร่างหน้าตางดงามยากจะหาใครมาเปรียบ ได้แก่ตัวละครเอกกำพำใน *ช้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง* *ทศตะกุมารอ่อนน้อย* และ *พุทธเสนกะ* ตัวละครเอกกำพำบางคนนอกจากจะงดงามแล้ว ความงามดังกล่าวยังมีความพิเศษจนต้องใช้ในการเปรียบเทียบให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ได้แก่ ตัวละครเอกกำพำที่เกิดมามีใบหน้างดงามดังดอกบัวทองในเรื่อง *นางไขแก้ว* ตัวละครเอกกำพำที่มีผิวพรรณผ่องใสในเรื่อง *รัตนมณีกุมารมดส้ม* รวมไปถึงตัวละครเอกกำพำที่มีร่างกายแข็งแรงกว่าผู้อื่นหรือมีพลังกำลังมหาศาลเกินมนุษย์ปกติในเรื่อง *คัทธนะจิกุ้งดีด* และ *โคณบุตร*

นอกจากลักษณะพิเศษที่ขึ้นไปในทางดีแล้ว ยังมีตัวละครเอกกำพำในชาดกบางเรื่องที่มีลักษณะน่าสงสารหรือน่าสมเพชเวทนาอันเนื่องมาจากความทุกข์ยากลำบากที่ได้รับ เช่น ใสเสื้อผ้าที่ขาดวินจนต้องขมวดรอยขาดนั้นให้เป็นปมๆ เมื่อรอยขาดมีมากจึงทำให้ปมนั้นมีมากตามไปด้วย ตัวละครเอกกำพำจึงได้ชื่อว่า *อ้ายร้อยขอ* ซึ่งนำมาตั้งเป็นชื่อเรื่องของชาดกด้วย

2) **รูปลักษณะผิดปกติ** หมายถึง ตัวละครเอกกำพำที่ถือกำเนิดขึ้นมาเป็นมนุษย์ แต่เป็นมนุษย์ที่มีลักษณะพิเศษทางร่างกาย บางครั้งความผิดปกตินั้นอาจเกิดจากการที่มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ มีร่างกายไม่สมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์รวมไปถึงการเกิดเป็นสัตว์หรือพืชในขณะที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมมนุษย์ จึงทำให้ตัวละครเอกกำพำเกิดความแปลกแยกกับผู้อื่นในสังคม

ลักษณะของตัวละครเอกกำพร้าว้าที่เกิดมามีรูปลักษณ์ปกติ มี 5 ลักษณะ ดังนี้

-ตัวละครเอกกำพร้าว้าเกิดมามีร่างกายพิการเป็นชายค่อม มีหน้าซ้ายยังมีชาติติดกัน ทำให้ต้องคลานแทนการเดินและได้ชื่อว่าอ้ายค่อมเปลี้ยชาติติด ในชาดกเรื่อง *กำพร้าว้าหมาดำ* หรือตัวละครเอกกำพร้าว้าเกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีแต่หัวไม่มีร่างกาย ในเรื่อง *อ้อมล้อมต่อมคำ*

-ตัวละครเอกกำพร้าว้าเกิดออกมามีผิวกายสีดำสนิท เหมือนเขม่าควันที่ติดอยู่ตามก้นหม้อที่ใช้ทำอาหาร ในเรื่อง *ก่ำกาดำ*

-ตัวละครเอกกำพร้าว้าเกิดเป็นมนุษย์แต่มีร่างกายเป็นสีทองและยังมีนิ้วชี้เป็นเพชร ได้แก่ตัวละครเอกกำพร้าว้าในเรื่อง *จุมปาสีด้น* ซึ่งในเรื่องนี้พี่น้องอีกสามคนของตัวละครเอกกำพร้าว้าต่างก็มีร่างกายเป็นสีขาว สีเหลืองและสีชมพูอีกด้วย

-ตัวละครเอกกำพร้าว้าเกิดออกมาเป็นสัตว์ พบในเรื่อง *จักก่าข้างคำ* ตัวละครเอกกำพร้าว้าเกิดเป็นกิ้งก่าทองคำ *จันทพราหมณ์* เกิดเป็นแพะทองคำ *เต่าน้อยของคำ* เกิดเป็นเต่ากระดองทองคำ และใน *สุวรรณณะเห็นคำ* เกิดเป็นอีเห็นทองคำ

ทั้งนี้จะเห็นว่าแม้ตัวละครเอกกำพร้าว้าจะกำเนิดออกมาเป็นสัตว์ แต่ในทุกเรื่องจะมีลักษณะพิเศษร่วมกัน คือมีร่างกายเป็นสีทอง

-ตัวละครเอกกำพร้าว้าเกิดออกมาเป็นผลไม้ คือ การเกิดเป็นลูกแตงโมที่มีสีผลสดใสเงางามและยังพูดได้เหมือนมนุษย์ทั่วไป ในชาดกเรื่อง *ชมพูราชแตงเขียว*

3.2.3 สถานภาพ

สถานภาพ หมายถึง ฐานะ ตำแหน่งหรือเกียรติยศของบุคคลที่ปรากฏในสังคม หมายถึงลำดับความสำคัญที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ในสังคมหรือหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติในสังคม สถานภาพของตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา จำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กษัตริย์และสามัญชน เนื่องจากการแบ่งที่เห็นความแตกต่างระหว่างชนชั้นในสังคมได้ชัดเจนที่สุด

1) **กษัตริย์** หมายถึง บุคคลที่เป็นกษัตริย์หรือมีเชื้อสายกษัตริย์เช่น โอรส ธิดาหรือเชื้อพระวงศ์อื่นๆ ทั้งนี้ชาดกพื้นบ้านล้านนาบางเรื่องจะเรียกว่ากษัตริย์ แต่ในบางเรื่องจะเรียกว่าเจ้าเมือง พระราชาหรือพญา ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยถือว่ามีความหมายเหมือนกันและสำคัญเท่าเทียมกัน สถานะของตัวละครที่เป็นกษัตริย์นี้พบว่าเป็นที่นิยมมากในนิทานมหัศจรรย์หรือนิทานจักรๆวงๆของไทย แต่ในชาดกพื้นบ้านล้านนาพบว่ามีน้อย ตัวละครเอกกำพร้าว้าที่มีเชื้อสายกษัตริย์มี 10 เรื่อง ได้แก่ *ก่ำกาดำ* *จุมปาสีด้น* *นาคเขาคำ* *ปทุมกุมาร* *พุทธเสนกะ* *วนาวนกุมาร* *สุรปาทา* และ *หงส์ผาคำ* ซึ่งเป็นชาดกเรื่องที่ตัวละครเอกกำพร้าว้าเป็นโอรสของกษัตริย์ ส่วนใน *รัตนแสงคำ* และ *สุรินทชมพู* ระบุว่าตัวละครเอกกำพร้าว้าเป็นหลานของกษัตริย์

2) **สามัญชน** หมายถึง ชาวบ้านทั่วไปที่ไม่มีเชื้อสายเกี่ยวข้องกับกษัตริย์หรือเจ้าเมือง แม้จะเป็นเพียงชาวบ้านแต่เมื่อดำรงอยู่ในสังคมก็จะมี การแบ่งแยกระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง การจัดระดับชนชั้นดังกล่าวมักคำนึงถึงสถานะทางเศรษฐกิจเป็นเกณฑ์สำคัญ ดังนั้นจึงสามารถแบ่งตัวละครเอกกัำพำร้ำที่มีสถานภาพเป็นสามัญชนได้อีก 2 กลุ่มคือ

-**เศรษฐี** ตัวละครเอกกัำพำร้ำจะกำเนิดเป็นบุตรของเศรษฐีที่มีฐานะร่ำรวย แต่ความร่ำรวยนั้นก็ไม่ได้ทำให้ตัวละครเอกกัำพำร้ำได้รับความสุขสบาย เพราะทุกเรื่องที่ตัวละครเอกกัำพำร้ำมีบิดาเป็นเศรษฐีจะถูกรังเกียจและถูกบิดาหาทางกำจัดเสมอ พบตัวละครเอกกัำพำร้ำประเภทนี้ 3 เรื่อง ได้แก่ *เขมกุมาร* *เขี้ยวสองมอน* และ *ไปร่าบ่าวน้อย* โดยตัวละครเอกกัำพำร้ำเป็นลูกเศรษฐีแต่ถูกแม่เลี้ยงใจร้ายยุยงให้พอนำลูกไปทิ้งในป่า ส่วนในชาดกอีก 2 เรื่องคือ *รัตนมณี* *กุมารมดส้ม* และ *นางไขพร่าง* แม้ตัวละครเอกกัำพำร้ำจะเกิดเป็นลูกเศรษฐี แต่เมื่อบิดามารดาสิ้นชีวิตก็ได้รับความยากลำบากเช่นกัน

-**ยาก** เป็นสถานภาพของตัวละครเอกกัำพำร้ำที่พบมากที่สุดจำนวนถึง 34 เรื่อง ตัวละครเอกกัำพำร้ำกลุ่มนี้จะเกิดมามีฐานะยากจนหาเข้ากินคำ อาชีพที่ทำคือการขอทาน ได้แก่ ตัวละครเอกกัำพำร้ำในเรื่อง *กัำพำร้ำหมาดำ* *จักกัำขางคำ* *จิตรมานวะ* *ทศคตะกุมารสามโป้งสามกั้ว* *ทศคตะกุมารอ่อนน้อย* *บัวหอมพันกาน* *อ้ายร้อยยอด* การหาพินหาของป่าไปขายเลี้ยงชีพ ได้แก่ ตัวละครเอกกัำพำร้ำในเรื่อง *ช้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง* *นิยายลายงู* *แปดแล้งออกยอด* *สารทมานวะ* *สุริยะแหคำ* การทำสวนทำไร่ ได้แก่ตัวละครเอกกัำพำร้ำในเรื่อง *กล้วยพันกอ* *คัถนกุมาร* *ชมพูราชแดงเขี้ยว* *เต่าน้อยของคำ* การรับจ้างปั่นฝ้าย ในเรื่อง *กัำพำร้ำเหล็กไน* หรือการรับจ้างเลี้ยงวัว ในเรื่อง *แมงสี* *หูห้าตา* รวมไปถึงอาชีพอื่นๆ ได้แก่ พ่อค้าขายผัก/พวงมาลัยในเรื่อง *จันทสุริยะชาดก* *ช่างปั้นหม้อ* ในเรื่อง *โคณบุตร* การเล่นสะบ้าเงินพนันมาเลี้ยงแม่ในเรื่อง *หงส์ผาคำ* การเป็นคนรับใช้กษัตริย์หรือเจ้าเมืองในเรื่อง *ช่างสามงาปลาสามเงียง* *สุ่มังคละหัวควายแห้ง* รวมทั้งการเป็นพรานหาปลาหรือเนื้อสัตว์ ในเรื่อง *นางไขแก้ว* และ *สุนัขชาดก* เป็นต้น

ตัวละครเอกกัำพำร้ำบางคนก็ประกอบอาชีพที่หลากหลาย ได้แก่ใน *รัตนมณี* *กุมารมดส้ม* ตัวละครเอกกัำพำร้ำเก็บพินและหญ้าไปขายต่อมาก็ออกเดินทางไปค้าขาย ใน *สุพรมไมก* *ชะหมาแก้วหาง* ตัวละครเอกกัำพำร้ำมีอาชีพขอทานและรับจ้าง ต่อมาก็ไปทำสวนทำไร่ ส่วนใน *อ้อมล้อมต่อมคำ* ตัวละครเอกกัำพำร้ำมีอาชีพเลี้ยงควาย ค้าขายและทำไร่

จากการศึกษาลักษณะการกำเนิดของตัวละคร รูปลักษณะและสถานภาพของตัวละคร สามารถสรุปได้ว่า บุคลิกลักษณะเป็นการเน้นลักษณะของตัวละครเอกกัำพำร้ำพระโพธิสัตว์ที่เป็น

ชาวบ้านธรรมดา กล่าวคือบุคลิกลักษณะของพระโพธิสัตว์ในชาติกฟั้นบ้านล้านนาจะมีสองมิติ มิติแรกเป็นบุคลิกลักษณะของพระโพธิสัตว์ตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ส่วนมิติที่สองคือพระโพธิสัตว์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ธรรมดาเหมือนชาวบ้านทั่วไป

บุคลิกลักษณะของตัวละครเอกกำพำมีความสอดคล้องกับลักษณะของพระโพธิสัตว์* ในสามลักษณะคือ การจุติ มหาบุริสลักษณะและเหตุอัศจรรย์ในเวลาเกิด (ในส่วนของลักษณะที่เป็นจริยวัตรนั้น ตรงกับลักษณะพฤติกรรมของตัวละคร**)

บุคลิกลักษณะที่จัดได้ว่าเป็นการมุ่งเน้นให้เห็นลักษณะของพระโพธิสัตว์เกี่ยวกับการจุติ จะเริ่มตั้งแต่เงื่อนไขการจุติในโลกมนุษย์ของตัวละครเอกกำพำ เป็นการกล่าวถึงความมีบุญญาธิการตั้งแต่เบื้องต้น โดยการทำความเข้าใจการลงมาเกิดในโลกมนุษย์นั้นเนื่องมาจากการหมดอายุในสวรรค์ ต่อเนื่องมาถึงการบำเพ็ญกุศลเพื่อขอบุตรของมารดา การเกิดนิมิตของมารดา การมีอายุครรภ์สิบเดือน การมีสหชาติ การปฏิสนธิเองโดยที่มารดาไม่ได้มีความสัมพันธ์กับบุรุษเพศ ลักษณะเหล่านี้ล้วนเป็นความพิเศษเกี่ยวกับการจุติ ที่แสดงถึงคุณลักษณะพิเศษเฉพาะผู้ที่เป็นพระโพธิสัตว์

การกล่าวถึงการจุติของพระโพธิสัตว์ ส่วนใหญ่ในเบื้องต้นมักกล่าวถึงการจวนจะหมดอายุในสวรรค์ของพระโพธิสัตว์ ถือว่าเป็นแนวคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนา ตามคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้ระบุไว้ว่า ช่วงชีวิตของพระโพธิสัตว์นั้นจะมี 5 ช่วงชีวิตคือ ช่วงจุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต ช่วงประสูติและพยากรณ์ลักษณะบำรุงพระโพธิสัตว์ด้วยกามคุณ 5 และกล่าวถึงลักษณะเหนือมนุษย์ของพระองค์ ช่วงประพาสอุทยานและพบเทวทูตทั้ง 4 ช่วงเสด็จออกบรรพชา

* "ลักษณะของพระโพธิสัตว์" หมายถึง ลักษณะหรือสิ่งดีต่างๆที่แสดงให้เห็นความเป็นพระโพธิสัตว์ตามแนวคิดพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ลักษณะสำคัญสี่ประการคือ

1. การจุติ คือ สภาวะอย่างหนึ่งของพระโพธิสัตว์ซึ่งนับระยะเวลาตั้งแต่พระโพธิสัตว์อยู่ในภพเดิมแล้วมาปฏิสนธิในครรภ์มารดาจนถึงประสูติในภพใหม่

2. มหาบุริสลักษณะ คือ ลักษณะที่ดีทางกายของพระโพธิสัตว์ แบ่งออกเป็น 4 ประการคือลักษณะรูปร่าง ลักษณะผิวพรรณ ลักษณะพระหัตถ์และลักษณะพระบาท

3. จริยวัตร คือ ความประพฤติของพระโพธิสัตว์ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ จริยวัตรฝ่ายกุศลและจริยวัตรฝ่ายอกุศล

4. เหตุอัศจรรย์ คือ เหตุอันผิดไปจากปกติเกิดขึ้นด้วยบารมีของพระโพธิสัตว์ในภาวะต่างๆ เป็นต้นว่าการจุติ การบำเพ็ญบารมีต่างๆ เป็นต้น

(กรเพชร เพชรรุ่ง 2534: 3)

** ดูรายละเอียดในหน้า 59-117.

และช่วงทรงพิจารณาปฏิจลสมุปาบท จิตพ้นจากอสาละเป็นพระพุทธรเจ้า² ช่วงชีวิตดังกล่าวหมายถึงช่วงชีวิตในชาติที่จะต้องตรัสรู้มาเป็นพระพุทธรเจ้าบรมศาสดาของพระพุทธศาสนา แม้ความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์จะเปลี่ยนไปบ้างบางประการในเวลาต่อมา แต่คติความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับชีวิตในช่วงแรกของพระโพธิสัตว์ก็ยังคงอยู่ ชาวพุทธศาสนิกชนยังเชื่อว่าก่อนที่พระโพธิสัตว์จะเกิดเป็นมนุษย์เพื่อบำรู้งบารมีในพระชาติต่างๆ อย่างนับไม่ถ้วนนั้น จะต้องไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตก่อนเสมอ

ส่วนมหาบุริสลักษณะหรือลักษณะที่ดีทางกาย ปรากฏในชาดกพื้นบ้านเรื่อง *นันทกุมาร* ที่ตัวละครเอกกำพร้ามีลายกนกจักรอยู่กลางฝ่ามือและฝ่าเท้าทั้งสองข้าง ส่วนในเรื่องอื่นๆ แม้ไม่มีการกล่าวถึงอย่างชัดเจน แต่ตัวละครเอกกำพร้าก็จะมีลักษณะเด่นทางรูปลักษณะที่แตกต่างไปจากบุคคลธรรมดา เช่น การเกิดมามีผิวพรรณผ่องใส มีบุคลิกรูปร่างงดงาม บางเรื่องแม้จะเกิดเป็นสัตว์ แต่ก็ยังเป็นสัตว์ที่มีร่างกายเป็นสีทอง ความแตกต่างเหล่านี้เป็นคุณลักษณะพิเศษที่เชื่อมโยงกับความ เป็นพระโพธิสัตว์ในด้านมหาบุริสลักษณะ ซึ่งตามคติทางพุทธศาสนาเชื่อว่าพระโพธิสัตว์ที่กำเนิดเป็นมนุษย์นั้นย่อมมีบุคลิกลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากบุคคลธรรมดาทั่วไป

การกล่าวถึงเหตุอัศจรรย์ด้านบุคลิกลักษณะ ได้แก่การที่ตัวละครเอกกำพร้าเกิดมาแล้วมีเหตุอัศจรรย์ในเวลาที่เกิด เช่น เกิดมามีทรัพย์เงินทองมาสู่เรือน เกิดมาพร้อมของวิเศษหรือเกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติขณะที่เกิดออกมา ลักษณะเหล่านี้ล้วนเป็นคุณลักษณะที่แสดงถึงความอัศจรรย์ทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามแม้จะมีความพิเศษทางด้านลักษณะการกำเนิด รูปลักษณะและเหตุอัศจรรย์ที่ชี้ให้เห็นความเป็นพระโพธิสัตว์ผู้เปี่ยมด้วยบุญญาธิการของตัวละครเอกกำพร้า แต่จะเห็นว่าสถานภาพของตัวละครเอกกำพร้าส่วนใหญ่เป็นส่วนใหญ่เป็นสามัญชน คือเป็นชาวบ้านธรรมดา มีฐานะยากจน ไม่ได้เป็นพระโพธิสัตว์ที่มีสถานะเป็นกษัตริย์อย่างที่เคยนิยมและเป็นจารีตของการสร้างพระเอกในวรรณคดีไทยเพราะสถานะกษัตริย์ย่อมเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นผู้มีบุญญาธิการอย่างเด่นชัดอยู่แล้ว แต่ในชาดกพื้นบ้านล้านนาไม่ได้เป็นเช่นนั้น ตัวละครเอกกำพร้าส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่ยากจน มีชีวิตและวิถีการผลิตแบบดั้งเดิม ซึ่งแตกต่างไปจากโครงสร้างของนิทานชาดกและนิทานจักรวาลต่างๆ อย่างสิ้นเชิง ชี้ให้เห็นว่าผู้แต่งได้พยายามสร้างตัวละครเอกกำพร้าในชาดกพื้นบ้านล้านนาให้มีลักษณะของพระโพธิสัตว์ที่ใกล้เคียงกับชีวิตของชาวบ้าน เพราะในขณะที่บุคลิกลักษณะการกำเนิดและรูปลักษณะของตัวละครเอกกำพร้าแสดงให้เห็นลักษณะเด่นของพระ

² ประพนธ์ อัครวิรุฬหาร, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์เถรวาทและคัมภีร์มหา ยาน," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 89.

โพธิสัตว์ตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนา แต่ในขณะเดียวกันสถานภาพของตัวละครกลับไม่ส่งเสริมกัน แสดงถึงการผสมผสานระหว่างความเป็นชาวบ้านกับความเป็นพระโพธิสัตว์ โดยเฉพาะการเกิดมาเป็นลูกกำพร้า นั้น ยิ่งเน้นย้ำการเป็นชาวบ้านที่มีความขาดแคลนมากยิ่งขึ้น

3.3 พฤติกรรม

คำว่า "พฤติกรรม" มีความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานว่า การกระทำหรืออาการที่แสดงออกทางกล้ามเนื้อ ความคิด และความรู้สึกเพื่อตอบสนองสิ่งเร้า³ ซึ่งความหมายดังกล่าวเป็นการนิยามเพื่อศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์เชิงจิตวิทยา อันเป็นหนทางนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจในตัวบุคคล ตลอดจนสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคลได้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น เนื่องจากพฤติกรรมเป็นผลจากการกระทำของตัวบุคคลที่มีต่อสังคมและสภาวะแวดล้อม งานวิจัยด้านวรรณคดีหรือวรรณกรรมที่ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับตัวละครโดยส่วนใหญ่ก็มักจะใช้แนวการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะนี้

ส่วนกลวิธีในการศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมหลักของตัวละครเอกกำพร้าในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ใช้คำว่าพฤติกรรมในความหมายทางคติชนวิทยา ตามที่วลาดิเมียร์ พรอพพ์ นักคติชนวิทยาชาวรัสเซียได้นิยามไว้ใน Morphology of the Folktale⁴ ซึ่งเป็นการศึกษาองค์ประกอบที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกันของนิทาน โดยการนำแนวคิดเชิงโครงสร้างมาวิเคราะห์นิทานมหัศจรรย์ของรัสเซีย พรอพพ์ได้สรุปไว้ว่านิทานมหัศจรรย์ของรัสเซียทั้ง 100 เรื่องดำเนินไปบนสูตรโครงสร้างเดียวกัน นั่นก็คือในนิทานจะมีองค์ประกอบและพฤติกรรมที่สัมพันธ์กัน เป็นโครงสร้างที่กำหนดการดำเนินเรื่องของนิทาน ในนิทานประเภทเดียวกันก็จะมีพฤติกรรมที่เกิดขึ้นซ้ำๆกันอย่างสม่ำเสมอและเกิดขึ้นเป็นลำดับต่อเนื่องกัน

พรอพพ์ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าพฤติกรรม (Function) ไว้ว่า พฤติกรรมหมายถึงอาการนามที่บ่งบอกการกระทำของตัวละคร ไม่ว่าจะตัวละครนั้นจะเป็นผู้ใดก็ตาม การกระทำดังกล่าว เช่น การห้าม การต่อสู้ การลักพา การทดสอบ อนึ่งพฤติกรรมที่ปรากฏในนิทานจะมีลักษณะสำคัญ 3 อย่างคือ มีสาระสำคัญอย่างย่อๆ มีคำจำกัดความและใช้สัญลักษณ์ธรรมดาๆที่เข้าใจง่าย เช่น พฤติกรรม (A) คือ พฤติกรรมที่ตัวโกงทำร้ายหรือทำอันตรายสมาชิกในครอบครัว มีคำจำกัดความว่า พฤติกรรมของตัวโกง แทนค่าด้วย A เป็นต้น

³ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2539), หน้า 583-584.

⁴ Vladimir Propp, The Morphology of the Folktale, (Austin: University of Texas press, 2000).

จากการศึกษานิทานมหัศจรรย์ของรัสเซียทั้ง 100 เรื่อง พรอพฟ์ได้จำแนกพฤติกรรมหลักไว้ดังนี้⁵

α = ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์เริ่มต้น

β = สมาชิกคนหนึ่งของครอบครัวที่มีอายุมากกว่าหรือน้อยกว่าออกไปจากบ้าน

γ = ตัวเอกถูกห้ามไม่ให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง

δ = ข้อห้ามนั้นถูกละเมิด

ϵ = ตัวเอกพยายามสืบหาข้อมูลของตัวเอง

ζ = ตัวเอกได้รับข้อมูลเกี่ยวกับตัวเอง

η = ตัวเอกพยายามที่จะตบตาตัวเอง

θ = ตัวเอกหลงเชื่อกลอุบายของตัวเอก

λ = เหตุการณ์ที่นำไปสู่ความเลวร้าย

A = พฤติกรรมของตัวเอก

a = การขาด ความขาดแคลน

B = การใกล้เคียง เหตุการณ์เชื่อมโยง

C = ตัวเอกยินยอมที่จะไปเสาะหา

\uparrow = ตัวเอกเดินทางออกจากบ้าน

D = พฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ

E = ตัวเอกมีปฏิริยาต่อผู้วิเศษ (ในด้านบวกหรือในด้านลบ)

F = ตัวเอกได้ของวิเศษ

G = การพาตัวเอกไปยังจุดหมาย

H = ตัวเอกต่อสู้กับตัวเอก

I = ตัวเอกชนะตัวเอก

J = ตัวเอกได้รับบาดเจ็บ

K = ความโชคร้ายหรือความขาดแคลนนั่นหมดไป

\downarrow = ตัวเอกกลับบ้าน

Pr = ตัวเอกถูกตามล่า

Rs = การช่วยตัวเอกจากการตามล่า

⁵ ดูรายละเอียดใน ศิราพร ณ ถลางและพิชญานี เชิงศิริ, "ทฤษฎีโครงสร้างนิทานของวลาดิเมียร์ พรอพฟ์," ใน *ไวยากรณ์ของนิทาน: การศึกษานิทานเชิงโครงสร้าง* (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 17-47.

- o = ตัวเอกซึ่งไม่มีใครรู้จักกลับบ้านหรือไปยังเมืองอื่น
- L = การปลอมเป็นตัวเอก
- M = งานยากที่ตัวเอกถูกทดสอบให้ทำ
- N = ตัวเอกทำงานสำเร็จ
- Q = ตัวเอกเป็นที่รู้จัก
- T = ตัวเอกในโฉมหน้าใหม่
- U = ตัวโกงหรือคนที่ปลอมเป็นตัวโกงถูกลงโทษ
- W = การอภิเษกสมรสและการก้าวสู่อำราชบัลลังก์
- W = การแต่งงาน

ในการศึกษาพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา ผู้วิจัยได้ประยุกต์พฤติกรรมหลักที่พรอพบในนิทานรัสเซียมาใช้วิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนาและพบว่าสามารถนำมาใช้ได้ 14 พฤติกรรม ได้แก่ A a ↑ D F H I K ↓ M N T U W แต่ในการจำแนกพฤติกรรมหลักออกเป็นพฤติกรรมย่อย เช่น $A_1 - A_5$, $\uparrow_1 - \uparrow_9$, $F_1 - F_4$, $W_1 - W_2$ เป็นการแจกแจงของผู้วิจัยเอง

หนึ่งในบทความเรื่อง "โครงสร้างนิทานกำพร้าว้าของไทย-ลาว"⁶ พิสิทธิ์ กอบบุญก็ได้ประยุกต์พฤติกรรมหลักตามทฤษฎีโครงสร้างนิทานของพรอพบไปใช้วิเคราะห์นิทานกำพร้าว้าของไทย-ลาว และได้กำหนดพฤติกรรมหลักเพิ่มเติมอีก 1 พฤติกรรมคือ พฤติกรรมคุณลักษณะพิเศษ แทนค่าด้วยตัวอักษร X พฤติกรรมคุณลักษณะพิเศษเป็นพฤติกรรมหนึ่งของตัวละครเอกกำพร้าว้าที่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำพฤติกรรมหลักดังกล่าวมาใช้ แต่ในการจำแนกพฤติกรรมย่อยออกเป็นหมายเลข $X_1 - X_{11}$ ผู้วิจัยได้แจกแจงเอง

นอกจากพฤติกรรมหลักจากพรอพบ 14 พฤติกรรมและพฤติกรรมคุณลักษณะพิเศษ (X) จากที่พิสิทธิ์ กอบบุญกำหนดเพิ่มเติมแล้ว ผู้วิจัยยังพบพฤติกรรมหลักเพิ่มอีก 2 พฤติกรรม คือพฤติกรรมการมีทายาท แทนค่าด้วย Z และ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม/ศีลธรรม แทนค่าด้วย c

⁶ พิสิทธิ์ กอบบุญ, "โครงสร้างนิทานกำพร้าว้าของไทย-ลาว," ใน *วैयाกรณ์ของนิทาน: การศึกษานิทานเชิงโครงสร้าง*, หน้า 203-248.

3.3.1 พฤติกรรมหลักที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกกำพรว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา*

ผู้วิจัยได้จำแนกพฤติกรรมหลักที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกกำพรว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนาออกเป็น 17 พฤติกรรมหลัก ในแต่ละพฤติกรรมหลักสามารถจำแนกออกเป็นพฤติกรรมย่อยได้อีกตามรายละเอียดชีวิตของตัวละครเอกกำพรว้าในแต่ละเรื่อง** ดังมีรายการพฤติกรรมหลักและพฤติกรรมย่อย ดังนี้

A=พฤติกรรมของตัวโกงที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกกำพรว้า

A₁=การที่ตัวโกงอยากได้ภรรยาของตัวละครเอกกำพรว้า

A₂=การที่ตัวโกงอยากได้สิ่งวิเศษ/ทรัพย์สินของตัวละครเอกกำพรว้า

A₃=การที่ตัวโกงกลั่นแกล้งให้ทำงานยาก

A₄=การที่ตัวโกงฆ่าตัวละครเอกกำพรว้า

A₅=การที่ตัวโกงพยายามฆ่า/กำจัดให้พ้นทาง

a=การประสบปัญหาและความโชคร้าย

a₁=การสูญเสียคน/สัตว์ที่รัก

a₂=การพลัดพรากจากคนที่รัก

a₃=การประสบปัญหาจากความบังเอิญ/การเข้าใจผิด

a₄=การประสบปัญหาจากการฝ่าฝืนคำสั่ง

a₅=การประสบปัญหาจากความมีบุญญาธิการของตัวละครเอกกำพรว้า

a₆=การสิ้นชีวิตขอล

* การศึกษาพฤติกรรมหลักของตัวละครเอกกำพรว้าเป็นการเน้นเฉพาะพฤติกรรมที่เป็นการกระทำของตัวละครเอกหรือบางพฤติกรรมของตัวละครอื่นที่มีการกระทำเกี่ยวข้องกับตัวละครเอกอย่างชัดเจน ส่วนพฤติกรรมบางพฤติกรรมที่ไม่ได้แสดงลักษณะของการกระทำที่ชัดเจน ผสมกับเนื้อหาบางส่วนนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ไว้แล้วในหัวข้อบุคลิกลักษณะของตัวละครเอกกำพรว้าที่ผ่านมา เช่น ความกำพรว้า การกำเริบ บุคลิกลักษณะ สถานภาพ ดังนั้นหากนำมาลำดับไว้ในพฤติกรรมหลักก็จะทำให้เกิดความซ้ำซ้อน จึงไม่ปรากฏพฤติกรรมเหล่านี้ในการจำแนกพฤติกรรมหลักของตัวละครเอกกำพรว้า แต่ในการศึกษาวิเคราะห์นิทานมหัศจรรย์รัสเซียของพรอพฟ์ พรอพฟ์ได้นำพฤติกรรมดังกล่าวมารวมเป็นพฤติกรรมหลักด้วย

** ผู้วิจัยได้นำพฤติกรรมหลักและรายละเอียดของแต่ละพฤติกรรมในทุกกลุ่มตัวอักษร มาแจกแจงและนำเสนอพร้อมกับเนื้อหา ซึ่งเป็นโครงเรื่องโดยสรุปของชาดกพื้นบ้านล้านนาแต่ละเรื่อง จำนวน 49 เรื่องไว้ในภาคผนวก ข เพื่อให้เห็นลักษณะการดำเนินเรื่องและลำดับเหตุการณ์ของเรื่องควบคู่กันไปด้วย

↑=การเดินทางออกจากเมือง

↑₁=การเรียนรู้วิชากับฤาษี

↑₂=การบวชเป็นฤาษี

↑₃=การค้าขายกับเรือสำเภา

↑₄=การทำงานบางอย่างที่อาสาไปทำ

↑₅=การแสวงโชค/ท่องเที่ยว

↑₆=การตามหาสิ่งของหายาก

↑₇=การตามหาบิดา/มารดาที่พลัดพราก

↑₈=การตามหาคู่ครองที่พลัดพราก

↑₉=การถูกจับลอบแพ

D=การได้รับความช่วยเหลือ

D₁=การได้ผู้อุปถัมภ์

D_{1,1}=การได้ผู้อุปถัมภ์ที่เป็นมนุษย์

D_{1,2}=การได้ผู้อุปถัมภ์ที่เป็นพระอินทร์/เทวดา

D_{1,3}=การได้ผู้อุปถัมภ์ที่เป็นยักษ์

D₂=ความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ

D_{2,1}=ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ

D_{2,2}=ความช่วยเหลือให้รอดชีวิต/ได้รับอิสรภาพ

D_{2,3}=ความช่วยเหลือให้ฟื้นชีวิต

D_{2,4}=ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการเดินทาง

D_{2,5}=ความช่วยเหลือให้ได้พบกับบิดา/มารดาที่พลัดพราก

D_{2,6}=ความช่วยเหลือให้ได้คู่ครอง

D_{2,7}=ความช่วยเหลือให้ชนะการรบ/การแข่งขัน/การทำงานยากสำเร็จ

D_{2,8}=ความช่วยเหลือให้ได้บริวาร/สิ่งวิเศษ/ทรัพย์สมบัติ

D_{2,9}=ความช่วยเหลือที่เป็นคำแนะนำ

D_{2,10}=การให้โอกาสในการแสดงความสามารถ

D_{2,11}=ความช่วยเหลือให้ได้เป็นกษัตริย์

D₃=ความโชคดี

F=การได้สิ่งวิเศษ/ทรัพย์สินเงินทอง

F_1 =การได้ของวิเศษ

F_2 =การได้ทรัพย์สินเงินทอง

F_3 =การได้มนต์วิเศษ

F_4 =การได้สัตว์วิเศษ

H=การต่อสู้/แข่งขันระหว่างตัวโกงกับตัวละครเอกกำพริ้ว

I=การได้รับชัยชนะ

K=การประสบปัญหาและความโชคร้ายหมดไป

K_1 =การพบกับบิดา/มารดาที่พลัดพราก

K_2 =การฟื้นชีวิตด้วยน้ำอมฤต

↓=การเดินทางกลับเมือง

M=การถูกทดสอบให้ทำงานยาก

N=การทำงานยากสำเร็จ

T=การมีรูปลักษณ์/สถานภาพใหม่

T_1 =การถอดรูปอัปลักษณ์

T_2 =การกลายร่างจากสัตว์/พืชเป็นมนุษย์

T_3 =การเปลี่ยนวัยด้วยน้ำอมฤต

T_4 =การตายแล้วไปเกิดในชาติภพใหม่

T_5 =การได้รับแต่งตั้งให้มีตำแหน่งใหม่

U=การถูกลงโทษของตัวโกง

U_1 =การตายของตัวโกง

U_2 =การถูกเนรเทศของตัวโกง

U_3 =การยอมรับสวามิภักดิ์ของตัวโกง

U_4 =การตกต่ำกลายเป็นขอลานของตัวโกง

W=การแต่งงานและการครองเมือง

W_1 =การได้คู่ครองและแต่งงาน

$W_{1,1}$ =การได้คู่ครองเพราะความมีบุญญาธิการ

$W_{1,2}$ =การเดินทางไปเมืองไหนก็ได้ภรรยา

W_2 =การได้ครองเมือง

$W_{2,1}$ =การได้ครองเมืองที่อาศัยอยู่

$W_{2,2}$ =การได้ครองเมืองที่เนรมิต/สร้างขึ้นใหม่

$W_{2,3}$ =การได้ครองเมืองเป็นรางวัล

$W_{2,4}$ =การได้ครองเมืองของผู้อุปถัมภ์

$W_{2,5}$ =การได้ครองเมืองครั้งหนึ่ง

$W_{2,6}$ =การได้ครองเมืองของภรรยา

X=คุณลักษณะพิเศษ

X_1 =ความสามารถในการทำเกษตรกรรม

X_2 =ความสามารถในการร้อยกรองดอกไม้

X_3 =ความสามารถในงานช่าง

X_4 =ความสามารถในการเล่นสะกา

X_5 =ความสามารถในการตีคลี

X_6 =ความสามารถในศิลปะการต่อสู้/การรบ

X_7 =การมีเวทย์มนต์คาถา

X_8 =การออกจากร่างอปลักษณ์/สัตว์/พืชมาทำงาน

X_9 =การกำเนิดเป็นสัตว์แต่กระทำการต่างๆได้เหมือนมนุษย์

X_{10} =การมีพลังกำลังมหาศาลเหนือมนุษย์ทั่วไป

X_{11} =ความสามารถในการเทศน์

X_{12} =ความสามารถในการตอบปัญหาธรรม

Z=การมีทายาท

ค=พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม/ศีลธรรม

ค₁=การทำบุญและบริจาคทาน

ค₂=ความกตัญญูกตเวทิตา

ค₃=การช่วยเหลือผู้อื่น

ค₄=การเป็นกษัตริย์ที่ตั้งมั่นในทศพิธราชธรรม

ค₅=การรู้จักให้อภัย

ค₆=การเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดา

ค₇=การดำรงตนอยู่ในศีลธรรม

ค₈=การสั่งสอนศีลธรรม

ผู้วิจัยขออธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับพฤติกรรมหลักทั้ง 17 พฤติกรรม รวมทั้งพฤติกรรมย่อยรูปแบบต่างๆที่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาซึ่งเกี่ยวข้องกับตัวละครเอกกำพำ ดังนี้

1) พฤติกรรมของตัวโกงที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกกำพำ (A)

ตัวโกง หมายถึง ตัวละครที่เป็นปรปักษ์หรือเป็นฝ่ายตรงข้ามกับตัวละครเอก มีพฤติกรรมที่มุ่งร้ายกับตัวละครเอกอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการมุ่งร้ายที่เจตนาประสงค์ในทรัพย์สินหรือทรัพย์สมบัติของตัวละครเอกกำพำ รวมไปถึงการประสงค์ต่อชีวิต แม้แต่ความต้องการกำจัดให้พ้นทางไปด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง ตัวโกงในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่ตัวละครเอกกำพำนั้นจะเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกกำพำในสถานะต่างๆ ได้แก่ กษัตริย์หรือเจ้าเมือง บุโรหิต เสนาอำมาตย์ มเหสีคนอื่นของบิดา รวมไปถึงตัวโกงที่เป็นพ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง เพื่อนหรือญาติของตัวละครเอกกำพำ

อนึ่ง ในชาดกพื้นบ้านล้านนาบางเรื่องที่มีพฤติกรรมของตัวละครอื่น ซึ่งมีลักษณะเป็นการกลั่นแกล้งตัวละครตัวเอกกำพำอยู่บ้าง แต่พฤติกรรมดังกล่าวไม่รุนแรงถึงขั้นประสงค์ร้าย เพียงแต่เป็นการกลั่นแกล้งเพราะความไม่พอใจไม่ชอบใจ เช่น พฤติกรรมของพ่อตาที่กลั่นแกล้งตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านบางเรื่อง ลักษณะเช่นนี้ผู้วิจัยไม่จัดให้อยู่ในพฤติกรรมของตัวโกง

ในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่ตัวละครเอกกำพำมีพฤติกรรมของตัวโกงปรากฏอยู่ทั้งสิ้น 31 เรื่อง แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมของตัวโกงเป็นพฤติกรรมสำคัญที่มีส่วนในการดำเนินเรื่องของชาดกพื้นบ้านล้านนา ลักษณะพฤติกรรมของตัวโกงมีรายละเอียดดังนี้

การอยากได้ภรรยาของตัวละครเอกกำพรว้า (A_1) เมื่อตัวละครเอกกำพรว้าได้พบกับคู่ครองซึ่งมักเป็นหญิงงามเพียบพร้อมไปด้วยคุณสมบัติและรูปสมบัติหรือคู่ครองที่เป็นหญิงซึ่งมีฐานะอันสูงศักดิ์ มีลักษณะพิเศษ เช่น เป็นพระธิดาของพระอินทร์ เป็นเจ้าหญิงผู้ครองเมืองลับที่มนุษย์ไม่สามารถเดินทางไปถึงได้ คุณสมบัติพิเศษของภรรยาตัวละครเอกกำพรว้าเหล่านี้มักจะเป็นสาเหตุให้ตัวโง่อยากได้นางมาครอบครอง จึงพยายามใช้วิธีการต่างๆ เพื่อแย่งชิงนางมาให้ได้ ด้วยเหตุนี้พฤติกรรมที่ตัวโง่อยากได้ภรรยาของตัวละครเอกกำพรว้าจึงมักเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดพฤติกรรมของตัวโง่ในลักษณะอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกัตัวละครเอกกำพรว้า รวมไปถึงพฤติกรรมหลักบางพฤติกรรมตามมาควบคู่กันด้วย

ตัวโง่ที่อยากได้ภรรยาของตัวละครเอกกำพรว้ามักเป็นกษัตริย์หรือเจ้าเมือง ได้แก่ ตัวโง่ในเรื่อง *คัทธนะจิกังคีต* *จันทสมุทท์* *จิตตมานวะ* *ข้างงาเดียว* *นางไขแก้ว* *นางไขพราง* *รัตนรังสี* *สุพรหมโมกษชะหมาเก้าหาง* และ *สุริยะแหศำ* ในบางเรื่องตัวโง่ที่อยากได้ภรรยาของตัวละครเอกกำพรว้าเป็นเพื่อนของตัวละครเอกกำพรว้าเอง ได้แก่ อ้ายไผ่ร้อยกอและอ้ายเกวียนร้อยเล่ม เพื่อนของคัทธนะกุมารใน *คัทธนะจิกังคีต*

การอยากได้สิ่งวิเศษ/ทรัพย์สินของตัวละครเอกกำพรว้า (A_2) ในชาดกบางเรื่องตัวโง่ก็ประสงค์ในทรัพย์สินของตัวละครเอกกำพรว้า เช่น เมืองที่ตัวละครเอกกำพรว้าปกครองอยู่ ทรัพย์สมบัติเงินทองที่ตัวละครเอกกำพรว้าเป็นเจ้าของ รวมไปถึงของวิเศษต่างๆ เมื่อตัวโง่เกิดความโลภอยากได้ก็จะพยายามแย่งชิงมาด้วยวิธีต่างๆ เป็นต้นว่ายกทัพมาแย่งชิงหรือการใช้กลอุบายต่างๆ พฤติกรรมของตัวโง่ในลักษณะเช่นนี้ปรากฏในเรื่อง

หุคคตะกุมารสามโป้งสามกิว-ตัวละครเอกกำพรว้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองด้วยเรือสมบัติที่ได้จากธิดาพญานาคสองนาง แต่เจ้าเมืองใจคดใช้อูบายยึดเรือสมบัติของตัวละครเอกกำพรว้ามาครอบครอง

สุมังคะหวัควายแห้ง-เจ้าเมืองเห็นลูกแก้ววิเศษของตัวละครเอกกำพรว้าก็เกิดความโลภอยากได้จึงยึดไว้

การกลั่นแกล้งให้ทำงานยาก (A_3) การกลั่นแกล้งให้ตัวละครเอกกำพรว้าทำงานยากเป็นพฤติกรรมของตัวโง่อีกลักษณะหนึ่งซึ่งมักเกิดขึ้น โดยงานยากที่ตัวละครเอกกำพรว้าถูกใช้ให้ทำนั้นมักเป็นงานที่ยากยิ่งเกินกว่ามนุษย์ทั่วไปจะทำได้ ตัวโง่ที่มีพฤติกรรมลักษณะนี้ส่วนใหญ่เป็นตัวโง่ที่มีสถานะเป็นกษัตริย์หรือเจ้าเมืองใช้อำนาจซึ่งมีมากกว่าบังคับตัวละครเอกกำพรว้าให้ทำงานยากหรือทำแข่งขัน โดยตัวละครเอกกำพรว้าไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธได้ จึงต้องจำใจทำทั้งที่ไม่มีควมชำนาญในงานนั้นๆ เลยก็ตาม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ตามแม้จะพบกับกลอุบายในรูปแบบ

ต่างๆหรืองานที่ให้ทำจะยากแค่ไหน ทำยที่สุดตัวละครเอกกำพำก็จะได้รับความช่วยเหลือให้งานยากนั้นผ่านพ้นไปด้วยดี

งานยากที่ตัวโกงใช้ให้ตัวละครเอกกำพำทำมีหลายแบบ ได้แก่ การทำกิจกรรมบางอย่างที่ยากยิ่ง เช่น การเก็บเมล็ดงาที่โปรยอยู่ทั่วเมืองกลับใส่เกวียนตามเดิมให้ครบทุกเม็ด การกินเนื้อสัตว์มากมายให้หมดภายในคืนเดียว รวมไปถึงการตามหาสิ่งของหายากหรือการตามหาบุคคลที่มีลักษณะพิเศษ ดังปรากฏในชาดกพื้นบ้านเรื่อง *โคณบุตร* พยัคฆบุตรกล่าวยุแหย่ให้ร้ายโคณบุตรผู้เป็นเพื่อน ให้เจ้าเมืองผู้หูเบาไร้ปัญญาว่าหากไม่รีบกำจัดตัวละครเอกกำพำเสียแล้วไม่นานอาจจะถูกช่วงชิงราชสมบัติได้ เจ้าเมืองจึงออกอุบายให้ตัวละครเอกกำพำทำในสิ่งที่ไม่สามารถทำได้คือการไปตามหาดอกบัวหอมในป่าหิมพานต์ เอาขนาดใหญ่พอที่จะส่งกลิ่นหอมไปทั่วเมืองเพื่อนำมาปรุงเป็นยารักษาโรคของมเหสี หากหาไม่ได้ภายในเจ็ดวันต้องถูกประหารชีวิต เมื่อตัวละครเอกกำพำสามารถหาดอกบัวหอมมาได้แล้วเจ้าเมืองยังให้ทำงานยากอีกสามอย่างคือการเก็บเมล็ดงา การขุดสระบัวภายในเวลาหนึ่งคืนและการพาคนที่ตายไปแล้วกลับมา

การฆ่าตัวละครเอกกำพำ (A₄) เป็นพฤติกรรมของตัวโกงที่มีความรุนแรงมากที่สุดเพราะเป็นการประสังครายต่อชีวิตถึงขั้นฆ่าให้ตาย ปรากฏในเรื่อง *จุมปาสดัน* ตัวโกงซึ่งเป็นมเหสีเอกของบิดาฆ่าตัวละครเอกกำพำและพี่ชายทั้งสามคนตายถึงสองครั้ง ครั้งแรกเอาชนะมอabayaพิษให้สีกุมารกิน เมื่อสีพี่น้องตายก็ไปเกิดเป็นต้นจำปา มเหสีเอกก็ตามไปถอนทิ้งน้ำอึก และใน *นิยายลายงู* พ่อเลี้ยงกลัวความผิดที่ทั้งตัวละครเอกกำพำไว้ในถ้ำ จึงลวงตัวละครเอกกำพำไปฆ่าตายในป่า

การพยายามฆ่า/กำจัดให้พ้นทาง (A₅) เป็นพฤติกรรมของตัวโกงที่พยายามฆ่าตัวละครเอกกำพำด้วยวิธีต่างๆ โดยที่ตัวโกงไม่ได้ลงมือฆ่าตัวละครเอกกำพำด้วยตัวเอง แต่เป็นการใช้กลวิธีทางอ้อม เพื่อให้ตัวละครเอกกำพำตายหรือกำจัดตัวละครเอกกำพำให้พ้นทางไป

วิธีที่ตัวโกงพยายามกำจัดตัวละครเอกกำพำ อาทิ

แม่เลี้ยงยุให้พ่อพาลูกไปปล่อยป่า การที่เด็กถูกทิ้งให้อยู่ในป่าย่อมประสบกับภัยอันตรายต่างๆมากมาย ไม่ว่าจะเป็นภัยจากสัตว์ป่าหรือการขาดอาหาร จนยากที่จะมีชีวิตรอดออกมาได้ พบในเรื่อง *กำพำหมาดำ เขียวสองมอน ไปราบ่าวน้อย และ สุนัขชาดก* ส่วนใน *นาคเขาคำ* ตัวละครเอกกำพำถูกลุงนำไปปล่อยป่า

การที่มารดาของตัวละครเอกกำพำซึ่งเป็นมเหสีเอกหรือมเหสีรองตั้งครรภ์ตัวละครเอกกำพำอยู่ แต่ถูกมเหสีคนอื่นของบิดาใส่ร้ายจนถูกขับไล่ออกจากเมือง ส่วนตัวละครเอก

กำพร้าวาก็ถูกกำจัดด้วยวิธีต่างๆ เช่น ใส่ไหลยทิ้งน้ำ นำไปทิ้งไว้ใต้ถุน ดังปรากฏในเรื่อง *ก่ำกาดำ จมป่าสีดั้น* และ *หงส์ผาคำ*

ตัวโกงซึ่งเป็นปุโรหิตยู่ให้เจ้าเมืองฆ่า ขับไล่ ชังคุกหรือยกทัพมารบกับตัวละครเอก กำพร้าว ปรากฏในเรื่อง *โคณบุตร จันทพราหมณ์ พุทธเสนกะ สังข์วิเศษ* และ *อ้อมล้อมต่อมคำ*

ตัวโกงยี่ดของวิเศษที่คอยช่วยเหลือตัวละครเอกกำพร้าว แล้วจับตัวละครเอก กำพร้าวขังคุกไว้ ใน *จันทสุริยะ*

เจ้าเมืองพยายามฆ่าด้วยอาวุธและจับตัวละครเอกกำพร้าวไปถ่วงน้ำใน *ช้างงา เดี่ยว*

ฯลฯ

เกี่ยวกับพฤติกรรมของตัวโกงนี้พบว่ามีรูปแบบพฤติกรรมของตัวโกงพฤติกรรมหนึ่ง ที่ปรากฏในนิทานจักรๆวงๆของไทยนั่นคือ "พฤติกรรมการอิจฉาริษยา" ซึ่งเป็นพฤติกรรมหลักที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชีวิตของตัวเอกในวัยเด็กของนิทานจักรๆวงๆ เพราะเป็นพฤติกรรมที่กำหนดชีวิตซึ่งจะดำเนินต่อไปของตัวเอก แต่ในชาดกพื้นบ้านล้านนาผู้วิจัยเห็นว่าพฤติกรรมของตัวโกงทั้งที่กระทำกับตัวละครเอกกำพร้าวในวัยเด็กหรือวัยผู้ใหญ่หลายรูปแบบ เกิดขึ้นเนื่องจากตัวโกงมีความอิจฉาริษยาตัวละครเอกกำพร้าวเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จากนั้นจึงส่งผลให้เกิดรูปแบบของพฤติกรรมตัวโกงที่หลากหลาย อันเนื่องมาจากความอิจฉาริษยานั้นตามมา เช่น อิจฉาที่ตัวละครเอกกำพร้าวเกิดมาแล้วได้รับความสนใจหรือมีโอกาสยิ่งใหญ่กว่าตน/บุตรของตน จึงพยายามกำจัดตัวละครเอกกำพร้าวไปให้พ้นทาง อิจฉาที่มีภรรยาสวยจึงอยากได้ภรรยาของตัวละครเอกกำพร้าวมาเป็นของตน อิจฉาที่มีคนนิยมตัวละครเอกกำพร้าวมากกว่าตนจึงพยายามกำจัดให้พ้นทางไปเสีย อิจฉาที่ตัวละครเอกกำพร้าวมีความสามารถเก่งกล้ากว่าตนจึงฆ่าเสีย เป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงไม่ได้จัดพฤติกรรมการอิจฉาริษยาตัวเอกเป็นรูปแบบหนึ่งของพฤติกรรมตัวโกง

2) พฤติกรรมการประสกับปัญหาและความโชคร้าย (a)

พฤติกรรมการประสกับปัญหาและความโชคร้ายเป็นพฤติกรรมที่ทำให้ตัวละครเอกกำพร้าวต้องพบกับวิถีชีวิตที่ตกต่ำและได้รับความทุกข์ยากลำบากมากขึ้น อาจทำให้ตัวละครเอกกำพร้าวต้องเสียใจ เนื่องจากเป็นพฤติกรรมที่ทำให้เกิดการสูญเสียหรือพลัดพรากจากคนที่รัก ปัญหาและความโชคร้ายมักแสดงถึงการกระทำหรือเหตุการณ์ที่ไม่ได้คาดหมายล่วงหน้ามาก่อนว่าจะเกิดขึ้นและเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็มักจะบังเกิดผลร้ายตามมา อาจเรียกได้ว่าเป็นพรหมลิขิตที่บันดาลชักพาให้ตัวละครเอกกำพร้าวประสกับปัญหาและความโชคร้าย ซึ่งเหตุการณ์เหล่านั้นตัวละครเอกกำพร้าวเองไม่ได้เป็นคนกำหนดหรือตั้งใจให้เกิดขึ้นแต่ได้เกิดขึ้นเอง อาจจะช่วยพฤติกรรมของ

บุคคลอื่นหรืออาจเป็นการกระทำโดยไม่ตั้งใจของตัวละครเอกกำพร้าวเอง เนื่องจากไม่ได้ล่วงรู้ถึงผลที่จะตามมา ปัญหาและความโศคร้ายมีรูปแบบต่างๆ ดังนี้

การสูญเสียคน/สัตว์ที่รัก (a₁) การสูญเสียคนที่รักในที่นี้ ได้แก่ การสูญเสียผู้อุปถัมภ์ มารดา พี่น้องหรือคู่ครอง ส่วนการสูญเสียสัตว์ที่รักมักเป็นสัตว์ผู้ช่วยหรือสัตว์ที่เป็นเพื่อนเล่นมาตั้งแต่เกิดของตัวละครเอกกำพร้าว ซึ่งจะเป็นสัตว์ที่มีบทบาทคอยช่วยเหลือตัวละครเอกกำพร้าวในเรื่องต่างๆ ปรากฏในเรื่อง *กำพร้าวมาเน่า* นางไขพร่าง และ *สุพรรณโมกษะหมาเก้าหาง*

การสูญเสียผู้อุปถัมภ์ ถือว่าเป็นการสูญเสียครั้งที่สองภายหลังจากที่ตัวละครเอกกำพร้าวต้องสูญเสียบิดามารดาไปครั้งหนึ่งแล้ว แต่โศคร้ายมากยิ่งขึ้นเมื่อต้องสูญเสียผู้อุปถัมภ์ไปอีกคนหนึ่ง ทำให้ชีวิตที่ได้รับความทุกข์ยากลำบากอยู่แล้วต้องลำบากยิ่งขึ้นไปอีก เพราะไม่มีใครจะมาคอยเลี้ยงดูตัวละครเอกกำพร้าวอีกต่อไป ความโศคร้ายในลักษณะนี้ปรากฏในเรื่อง *จิตตมานวะ* และ *แปดแล้งออกยอด*

ส่วนการสูญเสียมารดา พี่น้องหรือคู่ครอง ถือว่าเป็นความโศคร้ายอีกอย่างหนึ่งของตัวละครเอกกำพร้าว เพราะทั้งหมดเป็นบุคคลที่ตัวละครเอกกำพร้าวรักและมีความผูกพันเป็นอย่างยิ่ง (การสูญเสียมารดาในที่นี้หมายถึงการสูญเสียในเนื้อหาตอนกลางเรื่อง ไม่ใช่การสูญเสียในตอนเริ่มต้นซึ่งเป็นสาเหตุให้ตัวละครเอกกลายเป็นเด็กกำพร้าว) การสูญเสียมารดาพบในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *ปทุมกุมาร* ตัวละครเอกกำพร้าวต้องสูญเสียมารดาเพราะนางถูกฤๅษีพิฆาตตายขณะออกไปหาอาหารในป่า ส่วนในชาดกเรื่อง *โปรบายาวน้อย* ตัวละครเอกกำพร้าวต้องสูญเสียน้องสาวเนื่องจากพ่อใจร้ายนำสองพี่น้องไปทิ้งไว้ในป่า ทำให้ให้เสือมาจับตัวน้องสาวไปกินและตัวละครเอกกำพร้าวเองต้องอยู่ในป่าเพียงลำพัง ทำที่สุดพระอินทร์ต้องมาช่วยเหลือออกจากป่า และใน *ทศคตะกุมารสามโข่งสามกิว* กษัตริย์รับตัวละครเอกกำพร้าวเข้าไปอยู่ในวังเพื่ออภิเษกกับพระธิดา โดยไม่ทันนึกว่าตนเองได้หมั้นหมายพระธิดาไว้กับลูกเศรษฐีแล้ว ดังนั้นเมื่อเศรษฐีมาทวงสัญญาทำให้ตัวละครเอกกำพร้าวต้องสูญเสียภรรยาและถูกผลักไสไล่ส่งให้ไปอยู่ในป่านอกเมือง โดยที่ตัวละครเอกกำพร้าวไม่สามารถเรียกร้องสิ่งใดได้ ต้องปล่อยให้เหตุการณ์ต่างๆ ดำเนินไป

การพลัดพรากจากคนที่รัก (a₂) ได้แก่การพลัดพรากจากมารดาและการพลัดพรากจากคู่ครอง

การพลัดพรากจากมารดาในลักษณะนี้ มิได้หมายถึงการพลัดพรากซึ่งเป็นสาเหตุของการกำพร้าวในตอนต้นเรื่อง แต่เป็นการพลัดพรากในตอนกลางเรื่อง โดยตัวละครเอกกำพร้าวจะกำพร้าวบิดา อาศัยอยู่กับมารดาสองคนและมีเหตุให้ต้องพลัดพรากจากกัน ตัวอย่างเช่น ใน *รัตนแสงคำ* มารดาและยายถูกผู้เป็นตาจับลอบแพเนื่องจากราดำตั้งครรภโดยไม่มีสามี จึงได้ไปอาศัย

อยู่ในป่ากับฤๅษี กระทั่งมารดาคลอดตัวละครเอกกำพร้าออกมาคือสุริยะฆาตกะ ต่อมามีวิทยากร มาลักตัวมารดาไป ทำให้สุริยะฆาตกะต้องออกเดินทางตามหามารดา เป็นต้น

ส่วนการพลัดพรากจากคู่ครอง เป็นการพลัดพรากที่มีสาเหตุมาจากมีบุคคลอื่นมา แย่งชิงคู่ครองของตัวละครเอกกำพร้าไปโดยตั้งใจ เนื่องจากเห็นความงามของคู่ครองตัวละครเอก กำพร้า อย่างไรก็ตามแม้จะมีการพลัดพรากจากกัน แต่ในตอนท้ายเรื่องทั้งสองก็สามารถกลับมา อยู่ร่วมกันได้ทุกครั้ง การพลัดพรากจากคู่ครองจึงแสดงให้เห็นปัญหาอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับตัว ละครเอกกำพร้า พบในเรื่อง

จุมปาสีตัน-เพชรนันทะกุมารได้นางปทุมมาโกสริธดาเลี้ยงของฤๅษีเป็นภรรยา จึง พานางเดินทางกลับเมือง ระหว่างทางพญายักษ์เห็นความงามของนางปทุมมาโกสริธ จึงเสกคาถา สะกดให้ทั้งสองหลับแล้วแอบอุ้มเอานางเหาะไป ต่อมานางก็สามารถหนียักษ์ร้ายออกมาได้ด้วย ความคุ้มครองของเทวดา นางกลับไปอยู่กับบิดาฤๅษีตามเดิมและในตอนท้ายก็ได้พบกับเพชรนันท ะกุมาร

วนาวนกุมาร-หลังจากตัวละครเอกกำพร้าได้อภิเษกกับธิดาพระยาकिनรวจึงพา นางเดินทางกลับเมือง ระหว่างทางที่แวะพักอยู่ใต้ต้นไทรซึ่งเป็นที่อยู่ของยักษ์ร้ายตนหนึ่ง ยักษ์จะ เข้าทำร้ายจึงเกิดการต่อสู้กัน เป็นเหตุให้ทั้งสองวิ่งหนีเตลิดเข้าป่าไปทำให้ต้องพลัดพรากจากกัน จนเวลาผ่านไปถึงสิบวันจึงได้กลับมาพบกันอีก

การประสบปัญหาจากความบังเอิญ/ความเข้าใจผิด (a) เป็นความโชคร้าย ของตัวละครเอกกำพร้าอันมีสาเหตุมาจากความบังเอิญหรือเป็นเรื่องที่ถูกเข้าใจผิดว่าเป็นผู้กระทำ ความผิด ทั้งที่ความจริงแล้วตัวละครเอกกำพร้าไม่ได้เป็นผู้กระทำ พบในเรื่อง

เขมกุมาร-เขมกุมารได้ช่วยพระธิดาเมืองสังกัสนครให้รอดพ้นจากการถูกวิทยากร ทำร้ายและพานางกลับเมือง แต่กลับถูกเข้าใจผิดว่าเป็นคนลักพาตัวนางไป ทำให้ต้องได้รับโทษ ประหารชีวิต

ช้างงาเดียว-สุทันตวรกุมารถูกเกณฑ์ให้ไปล้อมรั้วนาหลวง แต่บังเอิญโชคร้ายวัน นั้นมีช้างและบริวารจากป่าหิมพานต์มาเหยียบย่ำผืนนาในบริเวณที่รับผิดชอบอยู่ จึงได้รับโทษจอง จำไว้ยังทางที่ช้างเดินทางผ่านมา

ช้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง-วารกุมารปลอมน้องชายโดยไม่ได้ตั้งใจว่าจะหาช้างเจ็ดหัวเจ็ด หางมาให้ชื่ บังเอิญมีชาวบ้านผ่านมาได้ยินจึงนำไปเล่าให้เจ้าเมืองฟัง เป็นเหตุให้ตัวละครเอก กำพร้าต้องออกเดินทางไปตามหาช้างดังกล่าวมาให้เจ้าเมือง โดยที่ไม่ทราบจุดหมายปลายทางว่า จะไปตามหาที่ไหน

บุคคลตะกุมารอ่อนน้อย-ตัวละครเอกกำพร้าจะเดินทางไปเรียนวิชากับฤาษี แต่ถูกเข้าใจผิดว่าเป็นผู้ร้ายลักทรัพย์ในเมือง จึงถูกจับขังคุกไว้

นวนาวนกุมาร-ตัวละครเอกกำพร้าออกเดินทางตามหามารดาจนพบ แต่ถูกทำวโกลมลเจ้าเมืองผู้เป็นบิดาซึ่งไม่ทราบว่าเป็นตัวละครเอกกำพร้าเป็นลูกเข้าใจผิดว่าเป็นผู้รักกัน ทำให้ถูกจับขังคุกในที่สุด

การประสบปัญหาจากการฝ่าฝืนคำสั่ง (a₄) บ่อยครั้งที่ปัญหาร้ายๆเกิดขึ้นเนื่องจากตัวละครเอกกำพร้าได้ฝ่าฝืนคำสั่งที่คุ้มครองได้ห้ามไว้ ถือเป็นปัญหาจากการกระทำของตัวละครเอกกำพร้าเอง แต่ทั้งนี้ก็เป็นเหตุที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากความไม่ตั้งใจเพราะตัวละครเอกกำพร้าเองอาจลืมคำเตือนดังกล่าว ผนวกกับพฤติกรรมของตัวโกงที่ต้องการกลั่นแกล้งตัวละครเอกกำพร้าให้พลัดพรากจากคุ้มครอง จึงเป็นเหตุให้ตัวละครเอกกำพร้าต้องประสบกับปัญหาร้ายแรงตามมา พบในเรื่อง

นางไขพร่าง-พุกุลกุมารลืมนำคำสั่งที่ภรรยาสั่งไว้ว่าห้ามกินไข เมื่อตัวละครเอกกำพร้าเผชิญไปกินไขจึงทำให้ภรรยาเกิดความร้อนรุ่มจนต้องเดินทางกลับเมือง เป็นเหตุให้ตัวละครเอกกำพร้าต้องออกเดินทางตามหาภรรยา

สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง-เนื่องจากตัวโกงต้องการให้ตัวละครเอกกำพร้าพลัดพรากกับภรรยาจึงจัดเตรียมอาหารต้องห้ามไว้ให้ตัวละครเอกกำพร้า ตัวละครเอกกำพร้าก็ฝ่าฝืนคำสั่งกินของต้องห้ามสี่อย่างที่ภรรยาทั้งสี่คนสั่งห้ามไว้ คือ ไข่ เนื้องู เนื้อยักษ์และไข่มด เป็นเหตุให้ภรรยาทั้งสี่คนเกิดความร้อนรุ่มจนต้องเดินทางจากไป

การประสบปัญหาจากความมีบุญญาธิการของตัวละครเอกกำพร้า (a₅) นอกเหนือไปจากความโชคร้ายที่เกิดขึ้นเนื่องจากความบังเอิญ ความเข้าใจผิดหรือการฝ่าฝืนคำสั่งแล้ว ยังพบปัญหาอีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกกำพร้าซึ่งมีความน่าสนใจ ได้แก่ ความมีบุญญาธิการของกำพร้าโพธิสัตว์เองที่ก่อให้เกิดปัญหาและความยุ่งยากในชีวิต เนื่องจากเป็นเหตุที่ทำให้ผู้อื่นเกิดความอิจฉาริษยาหรือหวาดระแวงว่าความมีบุญญาธิการของตัวละครเอกกำพร้าจะสร้างปัญหาให้กับตน จึงหาทางกำจัดตัวละครเอกกำพร้าเสียด้วยวิธีต่างๆ ปัญหาในลักษณะนี้พบในเรื่อง

ช่างสามงาปลาสามเงี่ยง-สุนันทะฝันว่าเห็นควายตัวใหญ่บนท้องฟ้า มีเมฆหนาและมีฝนตกลงมาท่วมนครจัมปาพิศพาเอาภูเขาน้อยใหญ่ไป ตัวสุนันทะเองก็ถูกพัดไปด้วย ในกระแสน้ำนั้นมีศพไหลลอยมาปะทะตัวและเขาเองก็ได้กินนิ้วมือของศพนั้นหนึ่งนิ้ว จากนั้นจึงคืนกลับมาสู่ท่าหน้า จนได้พบดอกบัวดอกหนึ่งอยู่บนหลังช้างเผือกเชือกหนึ่งที่มีงาถึงสามงา ช้างนั้นรับ

เอาสุนัขทกุมารขึ้นบนหลังแล้วแผดเสียงก้องไปทั่วบริเวณจนตกใจตื่น ความฝันดังกล่าวบรรลุได้ ทำนายว่าตัวละครเอกกำพร้าจะได้ครองเมืองแทนพญาจัมปาเจ้าเมืองและพญาจะเสียชีวิตภายในเจ็ดวัน ลักษณะของความฝันและการทำนายฝันว่าตัวละครเอกกำพร้าจะได้ครองเมืองนั้นแสดงถึงความมีบุญญาธิการของกำพร้าโพธิสัตว์ที่จะได้ยิ่งใหญ่ในอนาคต ทำให้เจ้าเมืองเกิดความหวั่นวิตกและออกอุบายฆ่าตัวละครเอกกำพร้า ด้วยการให้ไปตามหาช้างสามงาปลาสามเงี่ยงมาถวายภายในเจ็ดวัน

นาคเขาคำ-เหมกุมารกำพร้าโพธิสัตว์ถูกลูกจับลอยแพพร้อมกับบิดามารดา ด้วยเหตุที่ตัวละครเอกกำพร้าเกิดเป็นโพธิสัตว์เกิดมาเพื่อใช้กรรม พระอินทร์จึงดลบันดาลให้สามแม่ลูกต้องพลัดพรากจากกันเสียก่อนเพื่อใช้กรรมของตนให้หมด

นวนวนกุมาร-ตัวละครเอกกำพร้าหลงทางไปยังสระโบกขรณีที่มียักษ์เฝ้าอยู่และได้แอบไปกินบัวทิพย์ จึงถูกยักษ์จับได้และขังไว้จนหมดกรรม

ในชาดกเรื่องนาคเขาคำและนวนวนกุมาร การที่ตัวละครเอกกำพร้าเกิดมาเป็นโพธิสัตว์นั้นมีจุดประสงค์หลักเพื่อชดใช้กรรม ดังนั้นปัญหาที่ตัวละครเอกกำพร้าได้รับจึงเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการที่ตัวละครเอกกำพร้าเองเกิดมาเป็นโพธิสัตว์ที่มีบุญญาธิการมาแต่ต้องมาชดใช้กรรมในโลกมนุษย์ และความมีบุญญาธิการจะแสดงผลอย่างชัดเจนในตอนท้ายเรื่องก็ต่อเมื่อตัวละครเอกกำพร้าได้ผ่านพ้นอุปสรรคปัญหาเหล่านั้นไปได้

การสิ้นชีวิต (a) เป็นรูปแบบหนึ่งของปัญหาและความโชคร้ายที่มีความรุนแรงมากที่สุด เพราะเป็นปัญหาที่ทำให้ตัวละครเอกกำพร้าต้องสิ้นชีวิต การสิ้นชีวิตนั้นส่วนใหญ่เป็นการสิ้นชีวิตก่อนเวลาอันควร โดยมีสาเหตุมาจากพฤติกรรมของตัวโกง เช่น คัทธนะจิกุง์ดีด จุมปาสีตัน นิยายลายงู และ สุริยะแหดคำ บางครั้งก็เกิดจากความต้องการของตัวละครเอกกำพร้าเองอย่างเรื่อง ปทุมกุมาร ที่ตัวละครเอกกำพร้าสละชีวิตเพื่อมารดา หรือใน พุทธเสนกะ ตัวละครเอกกำพร้าเสียใจที่นางกำขารีผู้เป็นคู่รักตายจึงตรอมใจตายตามนางไป ซึ่งเป็นชาดกที่เรื่องเดียวที่ปรากฏว่าตัวเอกตายตอนจบ ส่วนตัวละครเอกกำพร้าในเรื่องอื่นๆที่โชคร้ายสิ้นชีวิตก่อนวัยอันควรนั้นจะได้รับการช่วยเหลือให้ฟื้นชีวิตเสมอไป

3) พฤติกรรมการเดินทางออกจากเมือง (↑)

พฤติกรรมการเดินทางออกจากเมืองเป็นพฤติกรรมหลักอีกพฤติกรรมหนึ่งที่พบมากในชาดกพื้นบ้านล้านนา อนึ่งพฤติกรรมการเดินทางออกจากเมืองนี้จะหมายความเฉพาะการเดินทางออกจากเมืองในครั้งแรกเท่านั้น เพราะในชาดกบางเรื่องตัวละครเอกกำพร้ามีการเดินทางออกจากเมืองหลายครั้ง

รูปแบบการเดินทางออกจากบ้านหรือออกจากเมืองของตัวละครเอกกำพำใน ซาดกพื้นบ้านล้านนา มีทั้งการเดินทางที่ตัวละครเอกกำพำเต็มใจออกเดินทางเอง ได้แก่ *การเรียนวิชากับฤาษี* (↑₁) และ *การออกบวชเป็นฤาษี* (↑₂) การเดินทางทั้งสองลักษณะนี้เป็นพฤติกรรมหลักของตัวเอกที่พบในนิทานจักรวาลของไทยด้วย นอกจากนี้ยังมีพฤติกรรม *การเดินทางไปค้าขายกับเรือสำเภา* (↑₃) *การเดินทางแสวงโชค/ท่องเที่ยว* (↑₅) รวมไปถึง *การทำงานบางอย่างที่อาสาไปทำ* (↑₄) เช่น การอาสาไปถอนเหล็กไนให้พญานาคและการออกไปตามหาพระธิดาที่ถูกยักษ์ลักตัวไปเป็นบุตรบุญธรรม ในเรื่อง *กำพำเหล็กไน* หรือการตามหาเจ้าย่าที่ถูกผีดิบลักพาตัวไปใน *หงส์มาคำ* เป็นต้น

การตามหาบิดา/มารดาที่พลัดพราก (↑₆) ได้แก่ การเดินทางตามหาบิดาที่เป็นพญาช้างอยู่ในป่าหิมพานต์ในเรื่อง *คัทธนะจิก่งดีด* หรือการตามหามารดาที่เกิดปัญหาให้ต้องพลัดพรากจากกัน อันเนื่องมาจากพฤติกรรมการประสบกับปัญหาและความโชคร้ายในเรื่อง *รัตนแสงคำ* เป็นต้น

การตามหาคู่ครองที่พลัดพราก (↑₈) เป็นการออกเดินทางตามหาคู่ครองที่พลัดพรากจากกัน ส่วนใหญ่เกิดจากพฤติกรรมการประสบกับปัญหาและความโชคร้าย เช่นใน ซาดกเรื่อง *สุพรมโมกชะหมาแก้วหาง* เป็นต้น

ในขณะที่การเดินทางออกจากเมืองบางลักษณะก็เป็นการเดินทางที่ตัวละครเอกกำพำไม่ได้เต็มใจแต่เป็นการกระทำด้วยความจำใจหรือไม่สามารถขัดขืนได้ เนื่องมาจากตัวละครเอกกำพำถูกตัวโกงซึ่งมีอำนาจเหนือกว่ากลั่นแกล้ง ตัวอย่างเช่น *การเดินทางออกจากเมืองเพื่อตามหาสิ่งของหายาก* (↑₇) สิ่งของหายากที่ตัวละครเอกกำพำมักถูกใช้ให้ไปตาม ได้แก่ ดอกบัวหอมในป่าหิมพานต์หรือในเมืองนาค รวมไปถึงสัตว์วิเศษ เช่น ช้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง เป็นต้น

การเดินทางออกจากเมืองบางอย่าง อาจเนื่องมาจากตัวโกงพยายามกำจัดตัวละครเอกกำพำให้พ้นทางเช่น *การถูกจับลอยแพ* (↑₉) ในเรื่อง *นาคเขาคำ* เป็นต้น

พฤติกรรมการเดินทางออกจากเมืองนี้ถือเป็นพฤติกรรมเริ่มต้นที่มักจะนำไปสู่พฤติกรรมอื่นๆอีกหลายพฤติกรรม เพราะการเดินทางเป็นการเปิดโอกาสให้ตัวละครเอกกำพำได้ผจญภัย บางครั้งก็ได้พบคู่ครองหรือได้ทรัพย์สินสมบัติของวิเศษต่างๆ

4) พฤติกรรมการได้รับความช่วยเหลือ (D)

พฤติกรรมการได้รับความช่วยเหลือจำแนกออกเป็น 3 พฤติกรรมย่อยคือ การได้ผู้
อุปถัมภ์ ความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆและความโชคดี

การได้ผู้อุปถัมภ์ (D_1)

ผู้อุปถัมภ์ หมายถึง ผู้ที่ให้การเลี้ยงดู คำชูหรือคำจุนตัวละครเอกกำพร้าว้า เมื่อตัว
ละครเอกกำพร้าว้าต้องขาดบิดามารดาเลี้ยงดู ทั้งที่บิดามารดาสิ้นชีวิตจากไปและการกำพร้าว้าใน
ลักษณะพลัดพราก ผู้อุปถัมภ์จะเป็นผู้ที่ยื่นมือเข้ามาให้ความช่วยเหลือแก่ตัวละครเอกกำพร้าว้าใน
ลักษณะต่างๆ ผู้อุปถัมภ์ตัวละครเอกกำพร้าว้าที่พบในชาดกพื้นบ้านล้านนามี 3 ประเภทคือ **ผู้
อุปถัมภ์ที่เป็นมนุษย์ ($D_{1,1}$)** **ผู้อุปถัมภ์ที่เป็นพระอินทร์/เทวดา ($D_{1,2}$)** และ **ผู้อุปถัมภ์ที่เป็น
ยักษ์ ($D_{1,3}$)**

โดยทั่วไปบทบาทของผู้อุปถัมภ์จะมีด้วยกันสองลักษณะคือ

บทบาทในการให้การรับเลี้ยงดูหรือการคำจุน เป็นการรับเลี้ยงดูหรือการคำ
จุนให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าสามารถดำรงชีวิตต่อไปได้แม้จะขาดบิดามารดาเลี้ยงดู โดยส่วนใหญ่
ผู้อุปถัมภ์กลุ่มนี้มักจะมีสถานะที่ไม่แตกต่างไปจากตัวละครเอกกำพร้าว้ามากนัก คือมักจะเป็นคน
ยากจน แม้จะรับเลี้ยงตัวละครเอกกำพร้าว้าแต่ก็เป็นการเลี้ยงดูแบบตามมีตามเกิดเพื่อให้มีชีวิตรอด
ไปวันๆเนื่องจากมีฐานะที่ยากจน ดังนั้นจึงไม่ได้ทำให้ชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าว้ามีความสุขสบาย
มากขึ้น ดังเช่นผู้อุปถัมภ์ที่เป็นตายายใน *กำพร้าว้าหมาเน่า* *เชมกุมาร* *รัตนมณีกุมารมดส้ม* และ *หงส์
ผาคำ* สองสามีภรรยาที่รับเลี้ยงตัวละครเอกกำพร้าว้าในนิยายลายงู ผู้อุปถัมภ์ที่เป็นนางจ่าสวนหรือผู้
ดูแลสวนพบในเรื่อง *กำพร้าว้าหมาดำ* และ *กำกาดำ* ผู้อุปถัมภ์ที่เป็นแม่มา่ยขอทานใน *ทศคตะกุมาร*
สามโป่งสามกิว และ *แปดแล้งออกยอด* รวมทั้งผู้อุปถัมภ์ที่เป็นญาติ ได้แก่ ผู้เป็นย่าในเรื่อง *ช้าง
สามงาปลาสามเงียง* *จิตตมานวระ* *จันทสมุทท์* และปู่กับย่าใน *จันทสุริยะ*

อย่างไรก็ตามอาจจะมียางเรื่องของผู้อุปถัมภ์มีฐานะเป็นเศรษฐีหรือพราหมณ์ เช่น
ใน *ทศคตะกุมารอ่อนน้อย* *นันทกุมาร* และ *ไปร่าพาน้อย* หรือบางเรื่องก็มีฐานะเป็นเจ้าของแต่
เป็นเจ้าของยักษ์ไม่ใช่มนุษย์ปกติทั่วไป พบใน *สุนักขชาดก* ซึ่งตัวละครเอกกำพร้าว้าถูกพอนำไปทิ้ง
ไว้ในป่า พญายักษ์กับภรรยาจึงนำไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ส่วนใน *เขี้ยวสองมอน* สองพี่น้องถูก
พ่อใจร้ายนำไปทิ้งไว้ในป่าเช่นเดียวกัน นางยักษ์จึงแปลงร่างเป็นยายแก่เก็บสองกุมารไปเลี้ยง

ส่วนผู้อุปถัมภ์ที่เป็นฤาษีนั้นมักจะมีบทบาทในการสอนศิลปวิทยาการแขนงต่างๆ
แก่ตัวละครเอกกำพร้าว้าควบคู่ไปกับการเลี้ยงดูด้วย ได้แก่ฤาษีผู้อุปถัมภ์ตัวละครเอกกำพร้าว้าในเรื่อง
จุมปาสีตัน *สุรินทชมพู* *สุรุปาทา* และ *นาคเขาคำ*

ผู้อุปถัมภ์ที่เป็นพระอินทร์หรือเทวดา พบในเรื่อง *หงส์ผาคำ* ตัวละครเอกกำพำร่า ถูกมเหสีรองของบิดานำไปทิ้งไว้ที่ใต้ปราสาท พระอินทร์จึงนำไปเลี้ยงไว้บนสวรรค์ เช่นเดียวกับใน *วนาวนกุมาร* ตัวละครเอกกำพำร่าก็ถูกมเหสีรองของพระบิดาทิ้งไว้ เทวดาจึงนำไปเลี้ยงที่ต้นไทรในป่าหิมพานต์

บทบาทในการค้าชูตัวละครเอกกำพำร่าให้มีสถานะทางสังคมสูงขึ้น เป็นการช่วยเหลือตัวละครเอกกำพำร่าให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นหรือส่งเสริมให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตมากกว่าเดิม ผู้อุปถัมภ์ลักษณะนี้ไม่ได้มีบทบาทในการเลี้ยงดูให้เติบโต แต่จะเป็นผู้ที่คอยให้การสนับสนุนตัวละครเอกกำพำร่าในด้านต่างๆ อาทิ กษัตริย์รับเลี้ยงตัวละครเอกกำพำร่าและยกพระธิดาให้อภิเษกด้วย ทำให้ตัวละครเอกกำพำร่าที่แต่เดิมเป็นชายขอทานยากจนกลายเป็นราชบุตรเขยของเจ้าเมืองใน *ทศกศุมารสามโป่งสามกั้ว* การที่ราชินีม่ายรับเลี้ยงตัวละครเอกกำพำร่าเป็นบุตรบุญธรรมและแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองคนใหม่ใน *วนาวนกุมาร* ส่วนในเรื่อง *อ้ายร้อยชอด* ตัวละครเอกกำพำร่าเดินทางไปค้าขายยังต่างเมือง กษัตริย์รับเลี้ยงตัวละครเอกกำพำร่าเป็นบุตรบุญธรรม ทำให้ตัวละครเอกกำพำร่ามีสถานะเป็นพระโอรสของกษัตริย์มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ด้วยสถานะที่เปลี่ยนไปเมื่อเดินทางกลับเมืองที่จากมา ทำให้ตัวละครเอกกำพำร่าได้รับการยอมรับจากพ่อตา ซึ่งแต่เดิมเคยดูหมิ่นดูแคลนตัวละครเอกกำพำร่าไว้

การได้พบผู้อุปถัมภ์ของตัวละครเอกกำพำร่าส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในช่วงชีวิตวัยเด็ก และตัวละครเอกกำพำร่าก็ดำเนินชีวิตเติบโตเป็นผู้ใหญ่ต่อไป แต่ก็มีบางเรื่องที่ตัวละครเอกกำพำร่าได้ผู้อุปถัมภ์เมื่อโตขึ้นจากการเดินทางไปต่างเมือง ลักษณะเช่นนี้ทำให้ตัวละครเอกกำพำร่าได้พบผู้อุปถัมภ์ถึงสองครั้ง การพบผู้อุปถัมภ์ในครั้งที่สองนี้ผู้อุปถัมภ์จึงมีบทบาทในการค้าชูตัวละครเอกกำพำร่ามากกว่าเลี้ยงดู ยกตัวอย่างเช่น

ทศกศุมารสามโป่งสามกั้ว-ตัวละครเอกกำพำร่ามีแม่ม่ายขอทานเลี้ยงดู เมื่อโตขึ้นกษัตริย์ก็รับตัวละครเอกกำพำร่าไปเลี้ยงในวังและให้อภิเษกกับพระธิดา

วนาวนกุมาร-ตัวละครเอกกำพำร่าถูกเทวดานำไปเลี้ยงไว้ในป่าหิมพานต์ เมื่อโตขึ้นได้เดินทางออกจากป่าหิมพานต์ก็ได้ราชินีม่ายของเมืองหนึ่งรับเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรม

หงส์ผาคำ-ตัวละครเอกกำพำร่าถูกพระอินทร์นำไปเลี้ยงในสวรรค์ เมื่อโตขึ้นออกเดินทางตามหาแม่จนกระทั่งได้พบกัน ตัวละครเอกกำพำร่าจึงได้อาศัยอยู่กับสองตายายซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์ของแม่ก่อนหน้านั้นอยู่แล้ว

อย่างไรก็ตามผู้อุปถัมภ์ของตัวละครเอกกำพำร่าก็ได้เป็นคนที่ดีเสมอไป เพราะในชาดกบางเรื่องผู้อุปถัมภ์ก็จะเป็นศัตรูของตัวละครเอกกำพำร่า มีการแสดงพฤติกรรมของตัวโกงที่พยายามกำจัดตัวละครเอกกำพำร่าด้วยวิธีต่างๆ ได้แก่

นิยายลายงู-พ้อเลี้ยงของตัวละครเอกกำพร้าว้าได้พยายามฆ่าตัวละครเอกกำพร้าว้าใน ถ้ำ เนื่องจากอยากได้พระธิดาที่ชอบพ้อกับตัวละครเอกกำพร้าว้ามาเป็นคู่ครอง แต่พ้อเลี้ยงก็ไม่สำเร็จ ทำยที่สุดเมื่อตัวละครเอกกำพร้าว้ารอดชีวิตและเดินทางกลับบ้านพ้อเลี้ยงก็ลวงตัวละครเอกกำพร้าว้าไปฆ่าเพราะเกรงกลัวความผิด ครั้งหลังนี้พ้อเลี้ยงสามารถฆ่าตัวละครเอกกำพร้าว้าจนตาย แต่ โชคดีที่ตัวละครเอกกำพร้าว้ามีน้ำทิพย์วิเศษทำให้ฟื้นชีวิตขึ้นมาได้

จันทสุริยะ-ตัวละครเอกกำพร้าว้ามีปู่และย่าเป็นผู้อุปถัมภ์ แม้นปู่และย่าจะไม่มีพฤติกรรมที่รุนแรงเข้าข่ายพฤติกรรมของตัวโกง แต่ปู่ย่าก็ไม่สนใจเลี้ยงดูตัวละครเอกกำพร้าว้าเท่าที่ควร ปลอ่ยให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าต้องดำเนินชีวิตด้วยตนเองตามยถากรรม จึงเป็นผู้อุปถัมภ์ในลักษณะที่รับอุปถัมภ์อย่างไม่เต็มใจและหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากตัวละครเอกกำพร้าว้ามีฐานะเป็นหลานของตน

การได้รับความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ (D₂)

เป็นพฤติกรรมหลักอีกพฤติกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่ตัวละครเอกกำพร้าว้า เพราะเป็นพฤติกรรมที่จะช่วยให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าสามารถผ่านพ้นปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆไปได้ ส่งผลให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าประสบความสำเร็จในสิ่งที่ทำอยู่หรือทำให้สิ่งที่กำลังจะทำต่อไปในอนาคตลุล่วงไปได้ด้วยดี

ผู้ที่ให้ความช่วยเหลือตัวละครเอกกำพร้าว้ามีทั้งผู้ที่มาช่วยเมื่อตัวละครเอกกำพร้าว้าเดือดร้อนแล้วร้องขอความช่วยเหลือและผู้อาสาช่วยเหลือที่ตัวละครเอกกำพร้าว้าเองไม่ได้ร้องขอ แต่เป็นการอาสาเองของผู้ช่วยเหลือ ประเภทของผู้ช่วยเหลือมีหลายลักษณะ ได้แก่

พระอินทร์ - เป็นผู้ช่วยเหลือที่มีบทบาทมากที่สุดในชาดกพื้นบ้านล้านนา เมื่อใดก็ตามที่ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้รับความเดือดร้อน พระอินทร์จะเสด็จเห็นด้วยทิพญาณแล้วจะรีบลงมาให้ความช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ บางครั้งหากไม่ได้ช่วยเหลือด้วยตนเองพระอินทร์ก็จะส่งเทวดา/เทวธิดามาช่วยตัวละครเอกกำพร้าว้าแทน หรือบางครั้งตัวละครเอกกำพร้าว้าได้ร้องขอ/อธิษฐานกับพระอินทร์เมื่อต้องการความช่วยเหลือ ซึ่งแม้ในเรื่องจะไม่ปรากฏชัดเจนถึงการให้ความช่วยเหลือของพระอินทร์ แต่จะปรากฏในลักษณะที่คำอธิษฐานของตัวละครเอกกำพร้าว้าสัมฤทธิ์ผลทุกครั้งไป

เทวดา - เป็นผู้อาสาช่วยเหลือที่มีบทบาทรองลงมาจากพระอินทร์ เทวดาที่คอยช่วยเหลือตัวละครเอกกำพร้าว้าจะมีทั้งเทวดา/เทวธิดาที่อยู่บนสวรรค์ หรือรุกขเทวดาที่อาศัยในต้นไม้ในป่าหิมพานต์

คู่ครอง/ภรรยาของตัวละครเอกกำพร้าว้า - เป็นผู้ที่คอยให้ความช่วยเหลือตัวละครเอกกำพร้าว้าซึ่งพบมากในชาดกพื้นบ้านล้านนา โดยทั่วไปภรรยาที่คอยให้ความช่วยเหลือมัก

จะเป็นคู่ครองซึ่งเป็นเทวธิดามาเกิดในโลกมนุษย์ ธิดาของพระอินทร์ รวมไปถึงพระธิดาที่มีรูปโฉมงดงามของเมืองต่างๆที่พระอินทร์นำมาให้เป็นคู่ครองของตัวละครเอกกำพำ การมีคู่ครองเป็นผู้ช่วยเหลือในลักษณะดังกล่าวก็ด้วยจุดประสงค์เพื่อหนุนบารมีของกำพำโพธิสัตว์หรือช่วยเหลือกำพำโพธิสัตว์ให้ได้ชดใช้กรรมในโลกมนุษย์อย่างสะดวกมากขึ้น

สัตว์ผู้ช่วย - อาจจะเป็นสัตว์ที่เป็นสหายของตัวละครเอกกำพำ สัตว์ที่เป็นเพื่อนเล่นของตัวละครเอกกำพำตั้งแต่เด็กหรือสัตว์ที่เป็นบริวารของตัวละครเอกกำพำ โดยส่วนใหญ่จะเป็นสุนัข ดังปรากฏในเรื่อง *กำพำหมาเนา กำพำหมาดำ นางไขพร่าง ไปราว่น้อย สุนัขชาดก และ สุพรหมไมกชะหมาแก้ว* รวมไปถึงสัตว์ประเภทอื่นๆที่จะให้ความช่วยเหลือตัวละครเอกกำพำในหลากหลายลักษณะ ได้แก่ แมว นกแขกเต้า แมลงวัน หมูป่า ผีเสื้อ ต๊กแก เป็นต้น

ผู้ช่วยเหลืออื่นๆ ได้แก่ พญานาค ยักษ์ ภูตผี หรือมนุษย์ในสถานภาพต่างๆ เช่น ฤาษี พรหมณ์ ปุโรหิต เสนาอำมาตย์ นายพราน เศรษฐี

นอกจากผู้ช่วยเหลือซึ่งเป็นเทพเจ้า มนุษย์และสัตว์ดังกล่าวแล้ว บางครั้งตัวละครเอกกำพำจะได้รับความช่วยเหลือจากสิ่งวิเศษ ในลักษณะของอานุภาพจากสิ่งวิเศษนั้นๆ เช่น การที่ตัวละครเอกกำพำทำงานยากสำเร็จด้วยอานุภาพหรืออิทธิฤทธิ์ของสิ่งวิเศษ ไม่ใช่ด้วยความสามารถของตัวละครเอกกำพำเอง ลักษณะเช่นนี้จึงถือว่าตัวละครเอกกำพำได้รับความช่วยเหลือเช่นเดียวกัน พบในเรื่อง *ทศศตะกุมารอ่อนน้อย และ สุริยะแหด้า*

การได้รับความช่วยเหลือของตัวละครเอกกำพำนั้นมีหลายรูปแบบ ตั้งแต่การช่วยเหลือในเรื่องเล็กๆน้อยๆ เช่น คำแนะนำ การเดินทาง ไปจนถึงการช่วยเหลือที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เช่น การช่วยเหลือให้พ้นชีวิต ในขณะที่ความช่วยเหลือบางอย่างก็อาศัยอำนาจหรือความวิเศษของสิ่งวิเศษด้วย โดยมีรายละเอียดดังนี้

ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ($D_{2,}$) เป็นการให้ความช่วยเหลือด้านการประกอบอาชีพแก่ตัวละครเอกกำพำในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น

การให้อุปกรณ์หรือเครื่องมือในการประกอบอาชีพ เช่นใน *กล้วยพันกอ* ตัวละครเอกกำพำสองพี่น้องได้รับพันธุ์ต้นกล้วยพร้อมเครื่องมือจากเศรษฐี

การให้งานทำแก่ตัวละครเอกกำพำในเรื่อง *ช้างสามงาปลาสามเงี่ยง* กษัตริย์รับตัวละครเอกกำพำเข้ามาทำงานเป็นข้ารับใช้ในวัง

การลงมือช่วยตัวละครเอกกำพำทำงานในอาชีพที่ทำอยู่ เช่น เทวบุตรลงมาช่วยตัวละครเอกกำพำถางป่าทำไร่และปลูกพืช เมื่อพืชออกผลผลิตก็มาช่วยเก็บเกี่ยว ปรากฏในชาดกเรื่อง *นางไขพร่าง และ สุพรหมไมกชะหมาแก้ว*

ความช่วยเหลือให้รอดชีวิต/ได้รับอิสรภาพ ($D_{2.2}$) เป็นรูปแบบการช่วยเหลือที่จะเกิดขึ้นเมื่อมีเหตุการณ์ตัวละครเอกกำพร้าถูกจับขังจนหมดอิสรภาพ หรือการที่ตัวละครเอกกำพร้าถูกตัวโกงพยายามกำจัดด้วยวิธีต่างๆ จนเสี่ยงต่อการสิ้นชีวิต ตัวอย่างเช่น

เชมกุมาร-นายประตู่ทั้งสามทศยกนิทานมาสั่งสอนเพชรฆาตที่จะนำตัวละครเอกกำพร้าไปประหารชีวิตและไม่ยอมเปิดประตูให้ ทำให้ตัวละครเอกกำพร้ารอดชีวิตเพราะในตอนเช้าวันรุ่งขึ้นความจริงปรากฏว่าตัวละครเอกกำพร้าไม่ใช่ผู้ร้าย

จันทสุริยะ-ตัวละครเอกกำพร้าซึ่งถูกจับขังคุกอยู่ขอให้สุนัขและแมวช่วยนำลูกแก้วที่เจ้าเมืองยึดไปมาคืนแก่ตน สัตว์ทั้งสองก็ช่วยเหลือสำเร็จทำให้ตัวละครเอกกำพร้าได้เป็นอิสระ

ช่างงาเดียว-ตัวละครเอกกำพร้าถูกจองจำเพราะมีช่างป่าพร้อมบริวารมาเหยียบย่ำผืนนาในบริเวณที่รับผิดชอบอยู่ รุกขเทวดาที่เคยเป็นมารดาในอดีตชาติมาช่วยปล่อยตัวไป

นาคเขาคำ-ตัวละครเอกกำพร้าและบิดามารดาถูกจับลอยแพ พระอินทร์นำน้ำอมฤตมารดให้ทั้งสามมีร่างกายแข็งแรงขึ้น

ไปราบ่าวน้อย-พระอินทร์ช่วยพาตัวละครเอกกำพร้าที่ถูกพอนำมาทิ้งในป่าให้รอดพ้นอันตรายและเดินทางออกจากป่าไปได้

ความช่วยเหลือให้ฟื้นชีวิต ($D_{2.3}$) มีชาดกพื้นบ้านล้านนาบางเรื่องที่ตัวละครเอกกำพร้าถูกตัวโกงทำร้ายจนสิ้นชีวิต หรือบางครั้งตัวละครเอกกำพร้าอาจมีเหตุให้สิ้นชีวิตเองก่อนเวลาอันควร ตัวละครเอกกำพร้าก็จะได้รับความช่วยเหลือด้วยการชุบชีวิตให้ฟื้นจากความตาย ดังนั้นพฤติกรรมนี้จึงมักเกิดควบคู่ไปกับพฤติกรรมการฆ่าตัวละครเอกกำพร้าของตัวโกงและพฤติกรรมการสิ้นชีวิตเสมอ

ความช่วยเหลือให้ฟื้นชีวิตส่วนใหญ่เป็นการชุบชีวิตด้วยน้ำอมฤต ดังปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *คัทธนะจิงกู๊ด* *จุมปาสีตัน* *นิยายลายงู* *ปทุมกุมาร* *สุริยะแห่คำ* และ *หงส์ผาคำ*

ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการเดินทาง ($D_{2.4}$) เมื่อตัวละครเอกกำพร้าต้องเดินทางออกจากเมืองด้วยจุดมุ่งหมายบางอย่าง ตัวละครเอกกำพร้ามักได้รับความช่วยเหลือในเรื่องเกี่ยวกับการเดินทางด้วย รูปแบบของความช่วยเหลือเกี่ยวกับการเดินทางนั้นมีหลายลักษณะไม่ว่าจะเป็นเทวดาหรือพระอินทร์ช่วยย่นระยะทางการเดินทางให้สั้นลง ปรากฏในเรื่อง *ช่างเจ็ดหัว*

เจ็ดหาง นันทกุมาร และ นางไข่มพราง การนำทางตัวละครเอกกำพร้าว้ายังจุดหมายปลายทางที่ต้องการ ปรากฏในเรื่อง จันทสมุทท์ นาคเขาคำ นางไข่มพราง และ สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง เป็นต้น

ความช่วยเหลือให้ได้พบกับบิดา/มารดาที่พลัดพราก (D_2) ในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่ตัวละครเอกกำพร้าวามีสาเหตุของการกำพร้า เนื่องจากมารดาไปดื่มกินน้ำปัสสาวะหรือซากอาหารจากช้างทำให้กุมารที่เกิดมามีพ่อเป็นพญาช้างอยู่ในป่าหิมพานต์ เมื่อโตขึ้นได้ออกตามหาบิดาและในการตามหาบิดานั้นตัวละครเอกกำพร้าวาก็จะได้รับความช่วยเหลือให้พบกับบิดาอยู่เสมอ ดังปรากฏในเรื่อง คัทรณะจิกุ้งดีด ส่วนในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง นาคเขาคำ ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้พลัดพรากจากบิดามารดาเนื่องจากถูกลุงซึ่งก่อการกบฏจับลอบยแพ เมื่อตัวละครเอกกำพร้าว้าโตขึ้นจึงได้ออกเดินทางตามหา พระอินทร์ได้แปลงร่างเป็นพรานป่าช่วยนำทางตัวละครเอกกำพร้าว้าไปพบกับบิดามารดาในที่สุด

ความช่วยเหลือให้ได้คู่ครอง (D_2) เป็นการช่วยเหลือตัวละครเอกกำพร้าว้าที่ยังไม่มีคู่ครองให้ได้พบกับคู่ครอง หรือการช่วยเหลือตัวละครเอกกำพร้าว้าที่หมายปองหญิงงามมาเป็นคู่ครองแต่ไม่มีความสามารถจะทำให้ได้นางมาเป็นคู่ครองของตนได้ ผู้ช่วยเหลือก็จะช่วยให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้นางสมดังหวัง ปรากฏในเรื่อง

กำพร้าว้าหมาดำ-ตัวละครเอกกำพร้าว้าอยากได้พระธิดาคนที่เจ็ดของเจ้าเมือง จึงไปขอร้องแต่ไม่สำเร็จ หนูเผือกซึ่งเป็นบริวารของตัวละครเอกกำพร้าว้าจึงพาบรรดาหนูบริวารช่วยกันขุดอุโมงค์จะไปเอาตัวพระธิดามาเป็นภรรยาของตัวละครเอกกำพร้าว้า ทำให้พระธิดายอมรับว่าจะรับตัวละครเอกกำพร้าว้าเป็นสามี ตัวละครเอกกำพร้าว้าจึงได้อภิเษกกับนางในที่สุด

ก่ำกาดำ-พระอินทร์ส่งสารเจ้ากำพร้าว้าก่ำกาดำที่ได้รับความยากลำบาก จึงส่งเทวดามาเกิดในผลจิ้งเพื่อเสริมบารมีของตัวละครเอกกำพร้าว้าชื่อวณางพิมพาขณะนุ่นจิว ซึ่งก่ำกาดำก็ได้นางเป็นภรรยาในเวลาต่อมา

พุทธเสนกะ-ฤๅษีช่วยแปลงสารของนางยักษ์ที่สั่งให้นางกังขาริผู้เป็นลูกสาวให้ฆ่าพุทธเสนกะ จึงทำให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้ลูกสาวยักษ์เป็นภรรยา

ไปราบ่าวน้อย-ตัวละครเอกกำพร้าว้าอยากได้พระธิดาของเมืองสีพีมาเป็นมเหสี นันทเสนซึ่งเป็นเสนาผู้ชำนาญทางไสยศาสตร์จึงอาสาไปลักพาตัวนางมาถวาย ด้วยการแกะสลักไม้เป็นรูปลิงจำนวนมากแล้วเสกอาคมใส่ไว้ในรูปนกยนต์ไม้ขนาดใหญ่บินไปยังเมืองสีพีสั่งให้บริวารอุ้มเอาพระธิดาและบริวารทุกคนไปไว้ในยานแล้วเอาลิงยนต์ไปไว้แทนที่ จากนั้นจึงบินกลับเมือง ตัวละครเอกกำพร้าว้าจึงได้อภิเษกพระธิดาเป็นมเหสี

ส่วนใน นางไข่แก้ว นางไข่พราง และ สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง พระอินทร์ ได้นำเทวธิดาหรือพระธิดาของเมืองต่างๆมาใส่ไว้ในไข่พิเศษเพื่อเป็นคุ้มครองของตัวละครเอกกำพำรำ ซึ่งในที่สุดตัวละครเอกกำพำรำก็จะได้นางไข่เป็นภรรยา

ความช่วยเหลือให้ชนะการรบ/การแข่งขัน/การทำงานยากสำเร็จ
(D_{2,7}) ในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกงซึ่งพยายามกำจัดตัวละครเอกกำพำรำ ด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือการทำรบหรือการแข่งขัน รวมไปถึงตัวละครอื่นที่มีบทบาทเป็นปรปักษ์กับตัวละครเอกกำพำรำและมีการต่อสู้กัน ตัวละครเอกกำพำรำก็มักได้รับความช่วยเหลือให้สามารถเอาชนะการรบหรือการแข่งขันนั้นมาได้ทุกครั้ง ลักษณะของความช่วยเหลือในรูปแบบนี้ได้แก่

การช่วยเหลือในการรบปรากฏในเรื่อง *กำพำรำหมาดำ* พระอินทร์มาช่วยตัวละครเอกกำพำรำรบกับศัตรูที่ยกทัพมารบแย่งชิงเมือง ส่วนใน *สุรินทชมพู* พระอินทร์ช่วยตัวละครเอกกำพำรำรบกับยักษ์ร้าย และในเรื่อง *นาคเขาคำ* ด้วยอำนาจของนาคเขาคำวิเศษตัวละครเอกกำพำรำก็ได้รับความช่วยเหลือจากฝูงนาคมาช่วยรบกับศัตรูถึงสองครั้ง เช่นเดียวกับใน *สุริยะแห่คำ* ที่อำนาจของแห่ทองคำวิเศษผนวกกับความช่วยเหลือของภรรยาช่วยให้ตัวละครเอกกำพำรำรบชนะเจ้าเมือง

การช่วยเหลือให้ชนะการแข่งขันปรากฏในเรื่อง *จันทพราหมณ์* ตัวละครเอกกำพำรำได้รับความช่วยเหลือจากนาค เสือ เขี้ยวและพระอินทร์ให้ชนะการแข่งขัน แข่งมหรสพ การหาเนื้อหาปลาและหานกกับเจ้าเมือง ส่วนใน *จิตมานวะ* ตัวละครเอกกำพำรำได้รับความช่วยเหลือจากผีเสื้อน้อย อีเหิน เสือโคร่ง ยักษ์ พญานาคและข่างน้ำมาช่วยเหลือให้ชนะการแข่งขันชนไก่ ชนวัว ชนข่างและแข่งเรือกับเจ้าเมืองที่อยากได้ภรรยาของตัวละครเอกกำพำรำ และในชาดกเรื่อง *ข่างงาเดียว* *นางไข่พราง* และ *สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง* เจ้าเมืองอยากได้ภรรยาของตัวละครเอกกำพำรำจึงทำแข่งขันกับตัวละครเอกกำพำรำด้วยวิธีต่างๆ ซึ่งภรรยาของตัวละครเอกกำพำรำก็เป็นผู้ช่วยเหลือให้เอาชนะเจ้าเมืองมาได้ทุกครั้ง

นอกจากการรบและการแข่งขันต่างๆแล้ว ตัวโกงยังมีวิธีการกำจัดตัวละครเอกกำพำรำด้วยการกลั่นแกล้งให้ตัวละครเอกกำพำรำทำงานยาก ซึ่งเป็นงานที่เกินปกติวิสัยมนุษย์ทั่วไปจะทำได้ ด้วยเหตุนี้เมื่อถูกใช้ให้ทำงานยากตัวละครเอกกำพำรำก็ได้รับความช่วยเหลือให้ภารกิจดังกล่าวผ่านพ้นไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างงานยากที่ตัวละครเอกกำพำรำถูกให้ทำและรายละเอียดของการช่วยเหลือของผู้ช่วยเหลือในชาดกพื้นบ้านล้านนาสองเรื่อง ดังนี้

โคณบุตร-ตัวละครเอกกำพร้าถูกใช้ให้ทำงานยาก 3 ประการ ประการแรก การเก็บเม็ดงาจำนวนสามเล่มเกวียนที่โปรยอยู่ทั่วเมืองให้เต็มเกวียนทั้งสามเล่มภายในเวลาคืนเดียว ซึ่งพญานกพิราบก็ประกาศให้นักพิราบทั้งหมดมาช่วยกันจิกเม็ดงามาคืนยังเกวียนจนเต็มดังเดิม เมื่อชนเม็ดงาเสร็จแล้วก็รีบบินหนีออกจากเมืองก่อนฟ้าสว่างเพื่อไม่ให้ชาวเมืองเห็น

ประการที่สอง การขุดสระบัวหน้าพระราชวังให้ได้ขนาดกว้าง 1,000 วาพอให้ช้างได้มาอาบน้ำและภายในสระนั้นให้มีบัวหลากสีคลาคล่ำไปด้วยฝูงนกต่าง ๆ มาเล่นน้ำ รวมทั้งมีแมลงภู่มี่พันตัวมาดมเกสรดอกบัว ทั้งหมดนี้ให้ทำเสร็จภายในหนึ่งคืน ตัวละครเอกกำพร้าก็ได้รับความช่วยเหลือจากพญาหนูป่าที่สั่งให้ระดมพลหนูป่าทั่วแผ่นดินให้เหาะไปยังเมืองพาราณสี แล้วช่วยกันขุดสระ บ้างก็ช่วยกันขนน้ำมาบ้วนใส่ในสระ บ้างก็หาดอกไม้มาปลูก บ้างก็ไปตามนกและแมลงภู่มี่ให้มาอยู่ในสระ และแล้วสระน้ำดังกล่าวก็เสร็จทันเวลาด้วยฤทธิ์ของบรรดาหนูป่า

ประการสุดท้าย การให้ไปตามหาวงศาคณาญาติของเจ้าเมืองที่ตายไปแล้ว พร้อมทั้งฝากเสื้อผ้าข้าวของเครื่องใช้ไปให้ รวมทั้งฝากถามสารทุกข์สุกดิบบรรดาญาติเหล่านั้นว่ามีทุกข์สุขประการใด นอกจากนี้ยังให้ตัวละครเอกกำพร้าพาญาติที่ตายเหล่านั้นมาพบกับเจ้าเมืองด้วย ตัวละครเอกกำพร้าได้รับความช่วยเหลือจากพญาอินนรด้วยการมอบหินทิพย์และของวิเศษต่างๆ ที่ตั้งดงามวิจิตรพิศดารไม่สามารถหาได้ในเมืองมนุษย์ เพื่อให้ตัวละครเอกกำพร้าไปมอบกับเจ้าเมืองแทนของฝากจากญาติมิตรที่ตายไปแล้ว ส่วนพญาผีเสื้อก็ได้มาช่วยเหลือด้วยการสั่งให้โคณบุตรไปบอกพญาพาราณสีว่าถ้าหากอยากพบญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ก็จงสั่งให้ทหารไปตัดไม้มาทำพินสุ่มกอกันสูงลิบวาแล้วจุดไฟ จากนั้นพญาผีเสื้อก็ให้เสนาอำมาตย์แปลงเป็นพ่อแม่พี่น้องและญาติๆ ของเจ้าเมืองให้ลอยลงมากับควันไฟ แล้วปรากฏกายต่อหน้าเจ้าเมืองพาราณสีนั้น งานยากที่ตัวละครเอกกำพร้าถูกกลั่นแกล้งให้ทำทั้งสามอย่างก็สำเร็จลงด้วยดี

นางไขแก้ว-เจ้าเมืองอยากได้ภรรยาของตัวละครเอกกำพร้าจึงสั่งให้ตัวละครเอกกำพร้าไปเอาดอกบัวทองในเมืองนาคมาถวายภายในเจ็ดวัน นางรัตนอันธพารยาของตัวละครเอกกำพร้าช่วยเหลือด้วยการมอบดาบทิพย์ให้ พร้อมทั้งบอกวิธีไปเอาดอกบัวทองในเมืองนาคอย่างละเอียด เมื่อได้ดอกบัวทองไปถวายพระราชอาแล้วพระราชาก็ออกอุบายใหม่ด้วยการให้ตัวละครเอกกำพร้าเก็บเม็ดงาใส่เกวียนหนึ่งเล่มให้เสร็จภายในเวลาคืนเดียว โดยมีคนคอยควบคุมอยู่ตลอดเวลา ภรรยาของตัวละครเอกกำพร้าที่เป็นธิดาพญามดงามให้บรรดามดงามมาช่วยกันเก็บเสร็จก่อนเวลาเที่ยงคืนโดยผู้คุมมองไม่เห็น ต่อมาเจ้าเมืองได้นำควายตัวใหญ่มาเชือดเพื่อเอาเนื้อให้ตัวละครเอกกำพร้ากินให้หมดภายในเย็นวันนั้น ภรรยาของตัวละครเอกกำพร้าที่เป็นธิดาพญายักษ์พาบริวารกำบังตนไปกินเนื้อควายแทนตัวละครเอกกำพร้าที่แกล้งกินอยู่ จากนั้นเจ้าเมืองก็ไม่เลิกล้มความพยายามสั่งให้ตัวละครเอกกำพร้าไปกวมน้ำในหนองน้ำด้วยเท้า ในหนองน้ำนั้นมีจระเข้ดุร้ายอาศัยอยู่หากว่าใครเข้าใกล้ในระยะร้อยวา ก็จะถูกจับกิน ภรรยาของตัวละครเอก

กำพว้าที่เป็นธิดานาคก็ช่วยเหลือด้วยการไปบอกแก่จระเข้ว่าหากใครทำร้ายตัวละครเอกกำพว้าแล้วจะต้องหัวแตกตายและถูกรรณินสูบ เมื่อจระเข้ได้ยินดังนั้นก็เกิดความกลัวรีบหนีไปในเขตน้ำลึกโดยเร็ว ตัวละครเอกกำพว้าจึงสามารถเก็บดอกบัวไปถวายเจ้าเมืองได้สำเร็จ

นอกเหนือไปจากการกลั่นแกล้งของตัวโกงให้ตัวละครเอกกำพว้าทำงานยากเกินวิสัยที่มนุษย์ปกติจะทำได้แล้ว ลักษณะของการตั้งเงื่อนไขบางอย่างของพ่อตาเพื่อทดสอบตัวละครเอกกำพว้าก่อนจะยกลูกสาวให้แต่งงาน ก็จัดอยู่ในพฤติกรรมการถูกทดสอบให้ทำงานยากด้วย ยกตัวอย่างเช่น การสร้างสะพานทองคำจากบ้านมาสู่ปราสาทภายในเวลาเจ็ดวัน ปรากฏในเรื่อง *จักกัฆางคัม* ซึ่งตัวละครเอกกำพว้าก็ได้รับความช่วยเหลือจากพระอินทร์และเทวดาที่แปลงเป็นช่างมาช่วยสร้างสะพานให้กำพว้าจนสำเร็จ ใน *ชมพูราชแตงเขียว* ตัวละครเอกกำพว้าได้รับความช่วยเหลือจากพ่อค้า 500 คนและอำมาตย์ของเมือง ส่วนใน *อ้อมล้อมต่อมคัม* พระอินทร์ลงมาเนรมิตสะพานทองคำให้ตัวละครเอกกำพว้า หรือในชาดกเรื่อง *นางไข่มพวง* พระอินทร์ได้แปลงเป็นหิ้งห้อยมาเกาะที่นิ้วของพระธิดา เพื่อให้ตัวละครเอกกำพว้าสามารถเลือกนิ้วของพระธิดาได้ถูกต้อง การเลือกนิ้วดังกล่าวเป็นเงื่อนไขอย่างหนึ่งที่พ่อตาทดสอบตัวละครเอกกำพว้าก่อนยกลูกสาวให้แต่งงานด้วย

ความช่วยเหลือให้ได้บิรवार/สิ่งวิเศษ/ทรัพย์สมบัติ (D_{2b}) เป็นความช่วยเหลือที่อาจเป็นการช่วยเหลือโดยตรงคือการมอบสิ่งเหล่านั้นให้แก่ตัวละครเอกกำพว้า หรือการช่วยเหลือทางอ้อมด้วยการชี้แนะหรือนำทางให้ไปพบกับสิ่งวิเศษหรือทรัพย์สินเงินทอง จากนั้นตัวละครเอกกำพว้าก็ต้องใช้ความสามารถของตนเองเพื่อจะทำได้สิ่งเหล่านั้นมา

การมอบให้โดยตรงพบในเรื่อง *กัฆาคัม* พระอินทร์ส่งเทวบุตรมาเป็นบิรवारของตัวละครเอกกำพว้าเมื่อต้องพาพระธิดาเข้าไปอยู่ในป่า ในเรื่อง *บัวหอมพันกาบ* พญากินรีเนรมิตปราสาทให้ตัวละครเอกกำพว้าและภรรยา ซึ่งเป็นธิดาคนสุดท้ายของพญากินนรอาศัยอยู่ร่วมกันในป่า หรือใน *รัตนมณีกุมารมดส้ม* ตัวละครเอกกำพว้าได้อภิเษกกับพระธิดาแต่ถูกพ่อตาขับไล่ให้ไปอยู่ในป่า พระอินทร์จึงเนรมิตปราสาทพร้อมทั้งทรัพย์สินเงินทองและบิรवारให้ เป็นต้น

ส่วนการช่วยเหลือโดยอ้อม เช่นใน *คัทธนะจิกุงติด* เทวดาบันดาลให้ตัวละครเอกกำพว้าเห็นทางที่จะไปหาบ่อทอง เมื่อตัวละครเอกกำพว้าเดินทางไปที่ก็สามารถปราบยักษ์ที่เฝ้าบ่อทองอยู่สำเร็จ จึงได้ทองคำและสิ่งวิเศษในบ่อนั้น เป็นต้น

ความช่วยเหลือที่เป็นคำแนะนำ ($D_{2,9}$) คำแนะนำในที่นี้หมายถึง ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ซึ่งผู้ช่วยเหลือได้บอกแก่ตัวละครเอกกำพำ อาทิ

การเฉลยปริศนาเกี่ยวกับสิ่งของวิเศษที่ตัวละครเอกกำพำตามหาอยู่ เนื่องจากตัวละครเอกกำพำไม่ทราบว่าเป็นอะไรและจะตามหาได้ที่ไหน ดังปรากฏในเรื่อง *ช้างสามงาปลาสามเงี่ยง* ตัวละครเอกกำพำถูกเจ้าเมืองกลันแกลิ่งให้ไปตามหาช้างสามงาปลาสามเงี่ยง พระอินทร์ลงมาเฉลยให้ตัวละครเอกกำพำทราบว่า ช้างสามเงี่ยงคือพระธิดาทั้งสามคนของพระอินทร์ ส่วนปลาสามเงี่ยงคือลูกธนูทิพย์ ซึ่งพระอินทร์ก็ได้มอบให้แก่ตัวละครเอกกำพำ ในเรื่อง *ช้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง* นายพรานแนะนำตัวละครเอกกำพำที่กำลังเดินทางตามหาช้างเจ็ดหัวเจ็ดหางอยู่ให้ไปขอความช่วยเหลือกับฤาษี ฤาษีก็ได้เฉลยแก่ตัวละครเอกกำพำว่าช้างเจ็ดหัวเจ็ดหางและบัวพันชั้นอยู่ที่เมืองยักซ์ เป็นต้น

คำแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตหรือการประกอบอาชีพ เช่น โหรแนะนำให้ตัวละครเอกกำพำสองพี่น้องไปปลุกกล้วยพันกอเลี้ยงชีพใน *กล้วยพันกอ* หรือใน *แปดแล้งออกยอด* ภรรยาของตัวละครเอกกำพำเป็นผู้แนะนำให้สามีไปแข่งม้ากับเจ้าเมือง ส่งผลให้ตัวละครเอกกำพำเป็นที่โปรดปรานของเจ้าเมือง ได้รับทรัพย์สินสมบัติต่างๆ มากมายและทำให้ได้เป็นเจ้าเมืองในท้ายที่สุด เป็นต้น

การให้โอกาสในการแสดงความสามารถ ($D_{2,10}$) เป็นลักษณะความช่วยเหลือที่ผู้อสาช่วยเหลือได้สร้างสถานการณ์หรือวางแผนเป็นกลอุบาย เพื่อเปิดโอกาสให้ตัวละครเอกกำพำได้แสดงความสามารถในเรื่องต่างๆ โดยผู้อสาช่วยเหลือคาดเดาได้ว่าตัวละครเอกกำพำต้องมีความสามารถที่จะทำได้สำเร็จ จึงถือเป็นความช่วยเหลือเพียงครั้งหนึ่งส่วนครั้งที่เหลือนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของตัวละครเอกกำพำเอง การแสดงความสามารถของตัวละครเอกกำพำนั้นจะส่งผลดีอย่างไรอย่างหนึ่งแก่ตัวละครเอกกำพำ เช่น ทำให้ได้ของวิเศษ ได้ทรัพย์สินสมบัติหรือมีฐานะสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นต้น

ความช่วยเหลือที่มีลักษณะของการเปิดโอกาสให้ตัวละครเอกกำพำได้แสดงความสามารถ ยกตัวอย่างเช่น

จันทพราหมณ์-พระอินทร์ผู้เคยเป็นพี่ชายของตัวละครเอกกำพำในอดีตชาติหาทางช่วยเหลือน้องชายที่ได้รับความยากลำบาก ด้วยการส่งเทวบุตรลงมาถามปัญหาธรรมกับเจ้าเมืองหากตอบไม่ได้จะต้องตาย ซึ่งไม่มีใครสามารถตอบปัญหาดังกล่าวได้ ในที่สุดตัวละครเอกกำพำก็ใช้ความสามารถในการตอบปัญหาธรรมตอบคำถามได้ถูกต้อง ทำให้ตัวละครเอกกำพำสามารถช่วยชีวิตเจ้าเมืองไว้ได้และได้เป็นเจ้าเมืองในที่สุด

นวนวนกุมาร-พระอินทร์ช่วยให้ตัวละครเอกกำพรวดได้มีโอกาสเทศน์ให้พญา
กษัตริย์ ด้วยความสามารถในการเทศน์ที่ไพเราะจับใจสร้างความพึงพอใจให้แก่พญา
กษัตริย์เป็นอย่างยิ่ง ตัวละครเอกกำพรวดจึงได้รางวัลเป็นธิดาพญา
กษัตริย์และได้ครองเมืองกษัตริย์ครั้งหนึ่ง

ความช่วยเหลือให้ได้เป็นกษัตริย์ ($D_{2,1}$) เป็นการช่วยเหลือให้ตัวละคร
เอกกำพรวดได้เป็นกษัตริย์โดยตรง ปรากฏในเรื่อง *สารทมานวะ* พระอินทร์ได้มอบพรให้ตัวละครเอก
กำพรวดหนึ่งข้อ ซึ่งตัวละครเอกกำพรวดก็ได้ขอให้ตนเองได้เป็นกษัตริย์ แม้จะได้เป็นเพียงหนึ่งวันหนึ่ง
คืนแต่ด้วยการทำกุศลทานของตัวละครเอกกำพรวด ในที่สุดก็ได้เป็นกษัตริย์ที่มีอายุยืนถึง 400 ปี
และใน *จันทสุริยะ* เทวดาแปลงเป็นม้าราชรถที่เสี่ยงทายหากษัตริย์องค์ใหม่ ม้าราชรถได้วิ่งรถนำ
ไปยังบ้านของตัวละครเอกกำพรวด ทำให้ตัวละครเอกกำพรวดได้รับเลือกให้เป็นเจ้าเมืองคนใหม่
เป็นต้น

พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการได้รับความช่วยเหลือเป็นพฤติกรรมที่มีรูปแบบของ
พฤติกรรมย่อยมากที่สุดถึง 12 แบบ ซึ่งให้เห็นว่าเป็นพฤติกรรมหลักที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อ
การดำเนินเรื่องเป็นอย่างยิ่ง เพราะไม่ว่าตัวละครเอกกำพรวดจะได้รับความเดือดร้อนหรือประสบกับ
ปัญหาใดๆก็ตามทั้งเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่ จะมีผู้อาสาช่วยเหลือที่คอยช่วยเหลือตัวละครเอก
กำพรวดเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือทางตรงและทางอ้อม โดยที่ตัวละครเอกกำพรวดเองไม่ต้อง
แก้ปัญหาด้วยตัวเองคนเดียว

ความโชคดี (D_3)

ความโชคดีถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการได้รับความช่วยเหลือ เนื่องจากเป็นการ
เปิดโอกาสให้เกิดสถานการณ์ต่างๆที่ส่งผลดีแก่ตัวละครเอกกำพรวดในด้านใดด้านหนึ่ง ลักษณะ
ของความโชคดีที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกกำพรวดได้แก่

กำพรวดเหล็กไน-ตัวละครเอกกำพรวดโชคดีที่บังเอิญไปพุ่งแหลนเหล็กไนใส่พญา
นาค ทำให้มีโอกาสได้อาสาไปถอนเหล็กไนออกจากหัวพญานาคและได้รับทรัพย์สมบัติพร้อมของ
วิเศษจากพญานาค

กำพรวดหมาดำและเต้าน้อยของคำ-ตัวละครเอกกำพรวดพบกับความโชคดีเนื่อง
จากสิ่งของที่นำไปสู่ขอพระธิดาของเจ้าเมืองคือผักเบี้ยและแดงโมกลายเป็นทองคำ ความโชคดีดัง
กล่าวทำให้ตัวละครเอกกำพรวดได้แต่งงานกับพระธิดาได้ในที่สุด

บุคคละครเอกกำพำรำกำมกราบหุ่นไล่กาทุกวันเพราะเกิดสังเวชนตนเองที่ไม่มีเสื้อผ้าดีๆจะใส่เหมือนหุ่นไล่กา ทำให้เจ้าเมืองซึ่งบังเอิญผ่านมาเห็นเกิดความสงสารจึงรับตัวละครเอกกำพำรำเข้าไปอยู่ในวังพร้อมทั้งให้อภิเษกกับพระธิดา

บุคคละครอ่อนน้อย-ตัวละครเอกกำพำรำถูกจับขังคุกอยู่ บังเอิญมีทูตที่นำปริศนาจากต่างเมืองเพื่อมาถามเจ้าเมืองได้มาพักอยู่ใกล้ๆคุกที่ตัวละครเอกกำพำรำโดนขัง ตัวละครเอกกำพำรำแอบได้ยินถ้อยคำที่เหล่าทูตพูดคุยกันทั้งหมด ส่งผลให้ตัวละครเอกกำพำรำสามารถตอบปัญหาธรรมช่วยเจ้าเมืองรักษาเมืองไว้ได้ จึงได้รางวัลด้วยการได้รับแต่งตั้งให้เป็นอุปราชและได้อภิเษกกับพระธิดา

นิยายลายงู-ตัวละครเอกกำพำรำโชคดีที่บังเอิญเห็นยักษ์คาบพระธิดาของเมืองไปซ่อนไว้ แม้จะไม่สามารถช่วยเหลือได้ในขณะนั้นแต่ตัวละครเอกกำพำรำก็รู้ทางที่ยักษ์คาบนางไปซ่อน ทำให้ตัวละครเอกกำพำรำอาสาไปตามหาพระธิดาได้

แมงสีหูห้าตา-ตัวละครเอกกำพำรำโชคดีที่ไปตกจับสัตว์วิเศษได้คือแมงสีหูห้าตา ซึ่งเป็นสัตว์ที่ถ่ายมูลออกมาเป็นทองคำ ทำให้ตัวละครเอกกำพำรำนำทองคำที่ได้มาสร้างสะพานทองคำเพื่อสู่ขอพระธิดาของเจ้าเมืองได้

อ้ายร้อยยอด-บุคคละครร้อยยอดโชคดีที่ได้ร่วมทำบุญกับพระธิดา ทำให้ต่อมาตัวละครเอกกำพำรำได้พระธิดาเป็นภรรยา

จะเห็นว่าพฤติกรรมที่เป็นความโชคดีของตัวละครเอกกำพำรำ ส่วนใหญ่จะเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากความบังเอิญ ผนวกกับความมีบุญญาธิการของตัวละครเอกกำพำรำเองทำให้ตัวละครเอกกำพำรำได้รับโอกาสดีๆในชีวิต นอกจากนี้แล้วยังพบว่าบางครั้งความโชคดีนั้นก็มักจะมาพร้อมกับความโชคร้ายด้วย ยกตัวอย่างเช่นในชาดกเรื่อง สวาทมานวะ ตัวละครเอกกำพำรำโชคดีที่พระอินทร์มอบพรให้ได้เป็นกษัตริย์ แต่ความโชคร้ายก็เกิดขึ้นพร้อมๆกัน นั่นคือตัวละครเอกกำพำรำจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงวันหนึ่งคืนเท่านั้น หรือใน บัวหอมพันกาบ ตัวละครเอกกำพำรำต้องโทษประหารชีวิตเพราะไปทำขาข้างของเจ้าเมืองหัก แต่ก็โชคดีที่เจ้าเมืองบังเอิญฝันเห็นดอกบัวหอมพันกาบ จึงลดโทษให้ตัวละครเอกกำพำรำด้วยการให้ไปตามหาดอกบัวหอมพันกาบมาแทน เป็นต้น

5) พฤติกรรมการได้สิ่งวิเศษ/ทรัพย์สินเงินทอง (F)

พฤติกรรมการได้สิ่งวิเศษ/ทรัพย์สินเงินทอง สามารถจำแนกได้เป็นสองกลุ่มคือการได้สิ่งวิเศษและการได้ทรัพย์สินเงินทอง

สิ่งวิเศษที่ตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนาได้รับมี 3 ลักษณะคือ ของวิเศษ มนต์วิเศษและสัตว์วิเศษ

การได้ของวิเศษ (F₁) สามารถแบ่งประเภทของของวิเศษที่ตัวละครเอกกำพำได้รับตามคุณสมบัติของของวิเศษนั้นๆ 7 ประเภทได้แก่

ของวิเศษที่ดลบันดาลได้สารพัดนึก เป็นของวิเศษที่พบมากที่สุด โดยเฉพาะแก้ววิเศษ ซึ่งอาจมีชื่อเรียกอื่นๆได้อีก เช่น แก้วมณีโชติ แก้ววิฑูรย์ แสงย่า มณีข้างเผือก ปรากฏในเรื่อง กัลยัพพันกอบ กำพำหมาดดำ กำพำเหล็กไน คัทธนะจิกุงดีด โคนบุตร จันทสุริยะะ รัตนรังสี รัตนแสงคำ สุ่มังคะหวัควายแห่ง สุรินทชมพู และ อ้ายร้อยยอด รวมไปถึงแห้ววิเศษที่สามารถทอดเอาอะไรก็ได้ตั้งใจนึกใน จันทสุริยะะ และนิ้วเพชรวิเศษสามารถชี้สิ่งใดก็ได้ตั้งปรารถนาใน จุมปาสีตัน

ของวิเศษที่ช่วยให้เหาะเหินเดินอากาศหรือเดินบนน้ำได้ อาทิ รองเท้าวิเศษหรือ รองเท้าทิพย์ที่สวมแล้วเหาะได้ใน ทุกคตะกุมารอ่อนน้อย สุนัขชาดก และ สุรปาทา แก้วอมถาน ที่อมแล้วเหาะได้ใน บัวหอมพันกอบ รวมทั้งลูกธนูทิพย์ที่ชี้แล้วเหาะได้ใน สุรปาทา

ของวิเศษที่เป็นอาวุธ ได้แก่ ของวิเศษที่มีลักษณะเป็นอาวุธที่ตัวละครเอกกำพำจะใช้ต่อสู้กับศัตรู ได้แก่ ดาบวิเศษสิริกัญไชยหรือดาบทิพย์ ใน กำพำหมาดดำ คัทธนะจิกุงดีด โคนบุตร รัตนแสงคำ สุนัขชาดก สุรินทชมพู สุรปาทา และ หงส์ผาคำ ขวานวิเศษและมีดีวิเศษ ใน จันทสมุทท์ กงจักรทิพย์ ใน สุรินทชมพู ลูกธนูทิพย์ใน ช้างสามงาปลาสามเงี่ยง นินายลาญ และ สุนัขชาดก

ของวิเศษที่ใช้ปราบศัตรู เป็นของวิเศษที่ใช้ป้องกันตัวเองให้รอดพ้นจากการทำร้ายของศัตรู ซึ่งไม่มีลักษณะเป็นอาวุธ เช่น พัดวิเศษ ที่สามารถพัดให้เกิดเป็นกองทัพและพัดให้มิช้ายต่อศัตรูได้ใน จันทสมุทท์ ลูกประคำหรือหมากภาวนาที่อธิษฐานให้ศัตรูยอมแพ้ได้ใน ช้างเจ็ดหัว เจ็ดหาง เขาคำที่ขีดแล้วจะเกิดเป็นแม่น้ำเพื่อป้องกันศัตรูหรือเคาะที่เขาแล้วจะมีฝูงนาคมาช่วยรบ ใน นาคเขาคำ หอยสังข์ทิพย์ที่เป่าแล้วเหตุร้ายต่างๆจะหมดไปใน บัวหอมพันกอบ และแห้ววิเศษที่เมื่อเคาะสายแหแล้วจะทำให้สิ่งที่อยู่ในแหหมดกำลังใน สุริยะะแหคำ

ของวิเศษที่ใช้รักษาโรคหรือชุบชีวิต ได้แก่ ยาวิเศษหรือยาทิพย์ใน กัลยัพพันกอบ น้ำอมฤตในคนโททิพย์หรือน้ำเต้าทิพย์ในเรื่อง คัทธนะจิกุงดีด นินายลาญ และ สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง รวมไปถึงไม้เท้าวิเศษ ไม้ต้นที่ตายปลายขึ้นเป็น ใน คัทธนะจิกุงดีด และ ทุกคตะกุมารอ่อนน้อย แล้วยวิเศษใน บัวหอมพันกอบ

ของวิเศษที่เนรมิตข้าวของเครื่องใช้หรือทรัพย์สมบัติ ได้แก่ ไขวิเศษที่มีทรัพย์สินหรือข้าวของอันเป็นทิพย์อยู่ข้างใน ในเรื่อง สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง ซึ่งคล้ายกับงาช้างที่มีทรัพย์สมบัติต่างๆใน จิตตมานวะ และ ช้างงาเดียว ไม้คนข้าววิเศษที่เมื่อนำไปคนในหม้อแล้วจะเกิดเป็นอาหารหรือทรัพย์สมบัติใน ทุกคตะกุมารอ่อนน้อย

ของวิเศษที่ใช้เปลี่ยนสภาพคนหรือวัตถุ เช่น อ่างทองคำและหวงไหมทองที่สวมแล้วกลายเป็นนกแก้วใน *เขี้ยวสองมอน* พิณสามสายที่ติดเรียกกระดูกในท้องออกมาให้กลายเป็นคนปกติได้ใน *คัทธนะจิกุงดิด* น้ำอมฤตที่ช่วยให้กลายเป็นหนุ่มสาวใน *ช่วงเจ็ดหัวเจ็ดหาง* ซึ่งเหมือนกับบัวทิพย์ใน *วนาวนกุมาร* และมะม่วงวิเศษที่มีคุณสมบัติคล้ายคลึงกันใน *รัตนแสงคำ*

การได้มนต์วิเศษ (F_3) มนต์วิเศษหมายถึงสิ่งวิเศษที่เป็นเวทย์มนต์คาถา ยกตัวอย่างเช่นในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *รัตนมณีกุมารมดส้ม* ตัวละครเอกกำพำได้รับมนต์วิเศษที่ทำให้รู้ภาษาสัตว์ทุกชนิดจากพญามด เป็นต้น

การได้สัตว์วิเศษ (F_4) สัตว์วิเศษได้แก่สัตว์ที่มีความแตกต่างไปจากสัตว์ปกติทั่วไป ลักษณะประหลาดนั้นไม่ได้หมายถึงเฉพาะรูปลักษณ์ภายนอก แต่ยังมีคุณสมบัติบางอย่างที่อัศจรรย์ เช่น แม่คำแดงที่ถ่ายมูลเป็นทองคำใน *จักก่าขางคำ* แมงสีหนูห้าตาที่กินถ่านไฟเป็นอาหารและถ่ายมูลเป็นทองคำใน *แมงสีหนูห้าตา* รวมทั้งหงส์วิเศษที่พระอินทร์เสกขึ้นจากก้อนหิน มังวงมีงาและเหาะได้ใน *หงส์ผาคำ*

สำหรับที่มาของสิ่งวิเศษที่ตัวละครเอกกำพำได้รับนั้นอาจจะมาจากการค้นพบโดยบังเอิญ เช่นใน *กำพำหมาดำ* ตัวละครเอกกำพำและสุนัขไปเจอแก้ววิเศษในป่า การได้รับเป็นรางวัลเพื่อตอบแทนความช่วยเหลือหรือการได้รับเพราะต้องเดินทางไปทำงานบางอย่างจึงได้รับเป็นอาภุช เช่นใน *นิยายลายงู* ตัวละครเอกกำพำอาสาไปตามหาพระธิดาที่ถูกยักษ์คาบไป เจ้าเมืองจึงมอบแก้ววิเศษให้ตัวละครเอกกำพำ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีที่มาของสิ่งวิเศษอีกสองลักษณะคือ สิ่งวิเศษที่เป็นของคู่บุญและสิ่งวิเศษที่ได้มาจากการใช้กลอุบายแย่งชิงมา

การได้ของวิเศษที่เป็นของคู่บุญบารมีของตัวละครเอกกำพำนั้น กำพำจะได้รับสิ่งวิเศษตั้งแต่เกิดมา ดังเช่นใน *คัทธนะจิกุงดิด* การได้รับในลักษณะนี้ส่วนใหญ่พระอินทร์จะเป็นผู้นำมามอบให้เพื่อเป็นการเสริมบารมีแก่ตัวละครเอกกำพำและเพื่อให้สิ่งวิเศษนั้นคอยช่วยเหลือตัวละครเอกกำพำยามเดือดร้อน หรือการที่ตัวละครเอกกำพำได้รับงาช้างจากพญาช้างที่เห็นความมีบุญบารมีของตัวละครเอกกำพำจึงมอบงาให้ ในชาดกเรื่อง *ช่วงงาเดียว* เป็นต้น

ในขณะที่บางเรื่องตัวละครเอกกำพำได้สิ่งวิเศษมาจากการใช้เล่ห์เหลี่ยมหรือกลอุบายแย่งชิงมาจากผู้อื่นหรือเป็นการขโมยมา เช่น

เขี้ยวสองมอน-สองพี่น้องกำพำที่แอบขุดตัวในอ่างทองคำและขโมยไหมทองคำสวมคอกกลายเป็นนกแก้วบินหนีนางยักษ์ผู้เป็นแม่บุญธรรม

จันทสมุทท์-ตัวละครเอกกำพร้าใช้อุบายแย่งชิงแก้ววิเศษมาจากหมู โดยตัวละครเอกกำพร้าเห็นหมอมแก้ววิเศษเดินบนผิวน้ำมากินผลมะเดื่อ ซึ่งก่อนที่หมูจะกินก็จะคายแก้ววิเศษทิ้งไว้ ตัวละครเอกกำพร้าเห็นดังนั้นจึงใช้ผลมะเดื่อโปรยเป็นทางให้ห่างไปจากต้นถึงยี่สิบวาแล้วปีนขึ้นไปคอยอยู่ที่ต้นมะเดื่อ เมื่อหมูมากินในวันต่อมาและหลงกล ตัวละครเอกกำพร้าก็รีบลงมาจากต้นมะเดื่อแล้วเก็บแก้ววิเศษพร้อมทั้งปีนกลับขึ้นต้นไม้ไปตามเดิม เมื่อหมุกลับมาไม่เห็นแก้วและรู้ว่าตัวละครเอกกำพร้าเอาไปก็เกิดความโกรธจึงเอาหัวชนต้นไม้จนขาดใจตาย

ทุกคตะกุมารอ่อนน้อย-ตัวละครเอกกำพร้าใช้อุบายแย่งชิงสิ่งวิเศษสามอย่างมาจากยักษ์สองพี่น้อง คือ ไม้เท้าวิเศษ ไม้คนข้าววิเศษและรองเท้าวิเศษ โดยตัวละครเอกกำพร้าออกอุบายจะเป็นผู้แบ่งสมบัติให้แก่สองพี่น้อง จากนั้นให้ทั้งสองไปรออยู่ที่สระน้ำคนละด้าน เมื่อได้รับสัญญาณแล้วให้รีบวิ่งไปที่ของวิเศษใครถึงก่อนจะได้ไป แต่เมื่อยักษ์ไปรอตามคำบอกตัวละครเอกกำพร้าก็รีบใส่รองเท้าวิเศษเหาะหนีไป

การได้ทรัพย์สินเงินทอง (F_2) นอกจากสิ่งวิเศษที่ตัวละครเอกกำพร้ามักได้รับแล้วยังมีทรัพย์สินเงินทอง ซึ่งหมายรวมถึงทรัพย์สินสมบัติ เงิน ทองและสิ่งของมีค่าอื่นๆ รวมไปถึงทรัพย์สินในลักษณะของเรือสมบัติ ดังปรากฏใน *ชมพูราชแดงเขียว* และ *ทุกคตะกุมารอ่อนน้อย*

การได้ทรัพย์สินเงินทองนั้นตัวละครเอกกำพร้าอาจจะได้มาด้วยความสามารถของตน เช่น การปลุกกล้วยจนร่ำรวยใน *กล้วยพันกอ* การได้มาจากการช่วยเหลือผู้อื่น เช่น การช่วยเหลือเจ้าเมืองตอปปัญหารธรรม การช่วยรักษาโรคผู้อื่นจนหาย การช่วยปราบสัตว์ร้าย เป็นต้น การไปพบด้วยความบังเอิญในชาติก่อน *แปดแล้งออกยอด* ในขณะที่บางครั้งตัวละครเอกกำพร้าก็ได้รับทรัพย์สินเงินทองเพราะผู้อื่นเกิดความเวทนาสงสารในวิถีชีวิตที่ยากจนข้นแค้น ผนวกกับการเห็นความมีบุญญาบารมีของกำพร้าโพธิสัตว์ ดังปรากฏใน *จันทสุริยะ* ตัวละครเอกกำพร้าได้รับทองคำจากเจ้าเมืองกาสิโดยไม่มีเงื่อนไขและยังได้รับแก้ววิเศษกับทองคำจากพญานาคที่เกิดความสงสารตัวละครเอกกำพร้าเห็นว่าเป็นผู้มีบุญ จึงคิดช่วยเหลือด้วยการให้ลูกชายแปลงเป็นปลาในมาติดกับดักตัวละครเอกกำพร้า แล้วพญานาคจึงใช้ทรัพย์สินมาไถ่ถอน บางครั้งการได้ทรัพย์สินนั้นก็เนื่องมาจากมีผู้นำมามอบให้เพื่อเสริมบารมีแก่ตัวละครเอกกำพร้าซึ่งเป็นโพธิสัตว์ เช่น การที่พระอินทร์เนรมิตปราสาทราชวังและทรัพย์สินเงินทองพร้อมทั้งช้างม้าวัวควายแก่ตัวละครเอกกำพร้าใน *สังข์วิเศษ* เป็นต้น

6) พฤติกรรมการต่อสู้/แข่งขันระหว่างตัวโกงกับตัวละครเอกกำพร้า (H)

พฤติกรรมการต่อสู้หรือการแข่งขันระหว่างตัวโกงกับตัวละครเอกกำพร้าเป็นอีกพฤติกรรมหนึ่งที่ปรากฏในชาติก่อนบ้านล้านนา ในส่วนของการต่อสู้นั้นจะเป็นการสู้รบกันด้วย

อาวุธ หากเป็นการแข่งขันก็จะเป็นการแข่งขันที่ตัวโกงเป็นผู้จัดขึ้นเพื่อใช้เป็นหนทางที่จะกำจัดตัวละครเอกกำพวดำให้พ้นทาง ซึ่งตัวโกงก็มักจะวางแผนร้ายและใช้กลอุบายต่างๆ เพื่อให้ตัวละครเอกกำพวดำพ่ายแพ้

รูปแบบการแข่งขันนั้นส่วนใหญ่เป็นการแข่งขันเล่นสะกา การแข่งขันชนสัตว์ เช่น การชนช้าง ชนวัว ชนไก่ การแข่งขันในรูปแบบกีฬาต่างๆ เช่น แข่งเรือ แข่งมวยปล้ำ ยกตัวอย่างเช่นชาดกพื้นบ้านเรื่อง *จิตตมานวะ* เจ้าเมืองทำแข่งขันกับตัวละครเอกกำพวดำด้วยการชนไก่ ชนวัว ชนช้างและแข่งเรือ เมื่อเจ้าเมืองพ่ายแพ้ก็ให้ตัวละครเอกกำพวดำกินซากสัตว์ที่ถูกชนตายประเภทละ 100 ตัวให้หมดภายในวันเดียว เป็นต้น

7) พฤติกรรมตัวละครเอกกำพวดำได้รับชัยชนะ (I)

เมื่อมีการต่อสู้/การแข่งขันระหว่างตัวโกงกับตัวละครเอกกำพวดำแล้ว พฤติกรรมที่จะเกิดตามมาในทุกเรื่องคือ การที่ตัวละครเอกกำพวดำได้รับชัยชนะ ซึ่งชัยชนะนั้นส่วนใหญ่จะได้มาจากการได้รับความช่วยเหลือจากผู้อาสาช่วยเหลือ โดยเฉพาะการแข่งขันระหว่างตัวโกงกับตัวละครเอกกำพวดำในเรื่องต่างๆ ตัวละครเอกกำพวดำล้วนได้รับความช่วยเหลือให้ชนะมาได้ทั้งสิ้น พฤติกรรมนี้จึงมักเกิดควบคู่กับพฤติกรรมการได้รับความช่วยเหลือให้ชนะการแข่งขัน ดังปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *จันทพราหมณ์* *จันทสุริยะ* *จิตตมานวะ* และ *ช้างงาเดียว*

ในเรื่องของการต่อสู้ในตัวละครเอกกำพวดำก็จะได้รับความช่วยเหลือเช่นเดียวกัน พบในชาดกเรื่อง *กำพวดำหมาเน่า* *นาคเขาคำ* *สุรินทชมพู* และ *สุริยะแหคำ* ในขณะที่อีกหลายเรื่องก็เป็นเพราะอำนาจของสิ่งวิเศษที่ทำให้ตัวละครเอกกำพวดำชนะการรบ นอกจากนี้ในบางครั้งชัยชนะของตัวละครเอกกำพวดำอาจมาจากความสามารถของตัวละครเอกกำพวดำเอง โดยเฉพาะหากเป็นการต่อสู้แล้วมักปรากฏว่าตัวละครเอกกำพวดำเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในศิลปะการต่อสู้ด้วย ดังปรากฏใน *สุนัขชาดก* เป็นต้น

8) พฤติกรรมการประสบปัญหาและความโชคร้ายหมดไป (K)

ชาดกพื้นบ้านบางเรื่องที่มีพฤติกรรมประสบปัญหาและความโชคร้าย (a) ที่มักปรากฏในตอนต้นเรื่อง ในบางครั้งปัญหาและความโชคร้ายนั้นจะหมดไปในตอนกลางเรื่องหรือท้ายเรื่อง จึงทำให้เกิดพฤติกรรมประสบปัญหาและความโชคร้ายหมดไปตามมา แต่ทั้งนี้ไม่ใช่ชาดกพื้นบ้านทุกเรื่องที่เกิดปัญหาหรือความโชคร้ายแล้ว ปัญหาและความโชคร้ายดังกล่าวจะหมดไปทุกครั้งด้วย เพราะในชาดกบางเรื่องก็ปรากฏว่าปัญหาและความโชคร้ายที่ตัวละครเอกกำพวดำได้รับนั้นยังคงอยู่

รูปแบบของพฤติกรรมประสบปัญหาและความโชคร้ายหมดไปได้แก่

การพบกับบิดา/มารดาที่พลัดพราก (K_1) เป็นพฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นกับตัวละครเอกกำพร้าซึ่งมีสาเหตุความกำพร้ามาจากการพลัดพราก ไม่ใช่การสิ้นชีวิตจากไปของบิดามารดา การได้กลับมาอยู่ร่วมกันนั้นอาจเป็นการพบกันเนื่องจากตัวละครเอกกำพร้าเป็นฝ่ายที่ออกติดตามหาบิดามารดาเอง พบในเรื่อง *คัทธนะจิกุงดีด* และ *หงส์ผาคำ*

บางครั้งตัวละครเอกกำพร้าตั้งใจเดินทางกลับเมืองเพื่อให้ได้เจอกับบิดาที่เคยขับไล่มารดาและตนออกนอกเมืองเป็นเหตุให้พ่อแม่ลูกต้องพลัดพรากจากกัน ในตอนท้ายเมื่อมีการเดินทางกลับเมืองของตัวละครเอกกำพร้าและความจริงต่างๆปรากฏ สามคนพ่อแม่ลูกก็จะได้กลับมาอยู่ร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง การพลัดพรากลักษณะนี้มักมีพฤติกรรมของตัวโกงปรากฏอยู่ด้วย พบใน *ก้ากาดำ จุมปาสีตัน นาคเขาคำ พุทธเสนกะ วนาวนกุมาร* และ *หงส์ผาคำ*

การฟื้นชีวิตด้วยน้ำอมฤต (K_2) ตัวละครเอกกำพร้าในชาดกพื้นบ้านล้านนาบางเรื่องที่เกิดพฤติกรรมการสิ้นชีวิตต้องตายก่อนวัยอันควรหรือถูกตัวโกงทำร้ายจนเสียชีวิต สามารถฟื้นชีวิตขึ้นใหม่ด้วยน้ำอมฤต เพื่อเปิดโอกาสให้ตัวละครเอกกำพร้าได้มีชีวิตใหม่อีกครั้งหนึ่งภายหลังจากที่ผ่านเหตุการณ์ที่ถือได้ว่าเลวร้ายที่สุดสำหรับคนๆหนึ่งนั้นคือความตาย พบลักษณะการฟื้นชีวิตในเรื่อง *คัทธนะจิกุงดีด* และ *นิยายลายงู*

9) พฤติกรรมการเดินทางกลับเมือง (↓)

พฤติกรรมการเดินทางกลับเมืองเป็นพฤติกรรมที่จะปรากฏควบคู่ไปกับพฤติกรรมการเดินทางออกจากเมือง (↑) เพราะเมื่อตัวละครเอกกำพร้าได้เดินทางออกจากเมืองในตอนต้นเรื่องแล้ว กำพร้าก็ต้องเดินทางกลับในตอนท้ายเรื่องเสมอ

การเดินทางกลับเมืองนี้จะเกิดขึ้นต่อเมื่อวัตถุประสงค์เบื้องต้นของการเดินทางออกจากเมืองนั้นสำเร็จลุล่วง เช่น การทำงานที่ได้รับมอบหมายสำเร็จจากการอาสาไปทำงานบางอย่าง ปรากฏใน *กำพร้าเหล็กใน ทศศตะกุมารอ่อนน้อย นิยายลายงู* และ *รัตนรังสี* การเดินทางไปตามหาสิ่งของหายากสำเร็จในเรื่อง *โคณบุตร จันทสมุทท์ ช้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง ช้างสามงาปลาสามเงียง นันทกุมาร นางไขแก้ว บัวหอมพันกาบ* และ *สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง* หรือการเดินทางกลับเมืองเมื่อตัวละครเอกกำพร้าได้เดินทางออกไปค้าขาย เมื่อประสบความสำเร็จมีฐานะร่ำรวยขึ้นแล้วตัวละครเอกกำพร้าก็จะเดินทางกลับเมือง เช่นใน *จันทสุริยะ ชมพู่ราชแดงเขียว พุทธเสนกะ รัตนมณีกุมารมดส้ม อ้อมล้อมต่อมคำ* และ *อ้ายร้อยชอด* บางครั้งตัวละครเอกกำพร้าอาจกลับเมืองเมื่อเดินทางไปเรียนวิชาสำเร็จแล้ว ดังปรากฏใน *สังข์ขั้วมทนะ*

ในชาดกบางเรื่องที่ตัวละครเอกกำพร้าเดินทางไปท่องเที่ยวแสวงโชค หรือเมื่อตัวละครเอกกำพร้าได้พบกับบางสิ่งบางอย่างในชีวิตแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการได้พบคู่ครอง การผจญภัย

ที่น่าตื่นเต้น ตัวละครเอกกำพ้อก็จะเดินทางกลับเมือง ดังปรากฏใน *สุริยะแห่คำ* เช่นเดียวกับการเดินทางไปตามหาบิดามารดาหรือคู่ครอง หากตัวละครเอกกำพ้อพบกับบิดามารดาหรือคู่ครองแล้วก็จะเดินทางกลับ ดังเช่นในชาดกเรื่อง *นางไขพรวง* ส่วนในชาดกเรื่อง *สุนัขขาดก* เมื่อยังเป็นเด็กตัวละครเอกกำพ้อถูกพ่อใจร้ายทิ้งไว้ในป่า พอโตขึ้นและประสบความสำเร็จในชีวิตก็ได้เดินทางกลับเมือง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการเดินทางกลับเมืองเพื่อพิสูจน์ความจริง ครั้งที่ตัวละครเอกกำพ้อยังเป็นเด็กหรืออยู่ในครรภ์มารดาแล้วถูกตัวโกงพยายามกำจัดขับไล่ให้ออกนอกเมืองไปเมื่อตัวละครเอกกำพ้อโตขึ้นและประสบความสำเร็จในชีวิตก็มีการเดินทางกลับเมืองเพื่อบอกความจริงต่างๆแก่บิดาทราบ ตัวโกงที่เคยกระทำไม่ดีกับตัวละครเอกกำพ้อไว้ก็จะถูกลงโทษ เช่นใน *ก้ากาดำ* *จุมปาสีตัน* *นาคเขาคำ* *รัตนแสงคำ* *นวนานกุมาร* และ *หงส์ผาคำ* ส่วนใน *สุรินทชมพู* ตัวละครเอกกำพ้อเกิดมาโดยไม่มีพ่อจึงถูกผู้เป็นตาจับลอบแพพพร้อมทั้งมารดา ท้ายที่สุดตัวละครเอกกำพ้อก็จะเดินทางกลับเมือง

10) พฤติกรรมการถูกทดสอบให้ทำงานยาก (M)

พฤติกรรมการถูกทดสอบให้ทำงานยากนี้จะมีทั้งพฤติกรรมที่เป็นการให้ตัวละครเอกกำพ้อไปตามหาสิ่งของหรือบุคคลหายาก และพฤติกรรมการถูกทดสอบที่เกี่ยวข้องกับการแต่งงาน

การถูกทดสอบให้ตามหาสิ่งของหายากมักเกิดควบคู่กับพฤติกรรมของตัวโกงที่กลั่นแกล้งให้ตัวละครเอกกำพ้อทำงานยาก ส่วนบุคคลที่ตัวละครเอกกำพ้อมักถูกใช้ให้ไปตามหาจะเป็นบุคคลที่เป็นคนพิเศษและอยู่ในสถานที่พิเศษ เช่น หญิงงามสามคนที่อาศัยอยู่ในปราสาทเสาดันเดียวในป่าหิมพานต์ ในชาดกเรื่อง *ช้างสามงาปลาสามเงี่ยง* หญิงงามซึ่งเป็นราชินีแห่งเมืองจันทสมุทท์ เมืองที่มนุษย์ไม่สามารถไปถึงได้ในเรื่อง *จันทสมุทท์* เป็นต้น

ส่วนพฤติกรรมการถูกทดสอบให้ทำงานยากที่เกี่ยวข้องกับการแต่งงานนั้น พ่อตาของตัวละครเอกกำพ้อมักจะสร้างเหตุการณ์หรือสถานการณ์เพื่อทดสอบตัวละครเอกกำพ้อในลักษณะต่างๆ อันเป็นการพิสูจน์ว่าตัวละครเอกกำพ้อมีคุณสมบัติที่คู่ควรกับลูกสาวตน มีทั้งการทดสอบความสามารถก่อนจะยกลูกสาวให้หรือการทดสอบภายหลังจากยกลูกสาวให้แล้ว ซึ่งในกรณีหลังนี้มักจะเป็นการทดสอบที่มีน้ำหนักไปทางกลั่นแกล้งตัวละครเอกกำพ้อมากกว่า

การทดสอบความสามารถก่อนแต่งงาน เป็นการทดสอบของพ่อตาก่อนจะยกลูกสาวให้แต่งงานกับตัวละครเอกกำพ้อ ในบางเรื่องตัวละครเอกกำพ้อมีความสัมพันธ์ฉันท์สามีภรรยากับคู่ครองแล้วแต่ยังไม่มีพิธีแต่งงานกันให้ถูกต้องตามประเพณี ดังนั้นจึงมีการทดสอบก่อน

การแต่งงาน ในชาดกบางเรื่องปรากฏลักษณะของการตั้งเงื่อนไขที่ยากๆเพื่อทดสอบชายหนุ่มทั่วไป ก่อนจะยกลูกสาวให้ผู้ที่ทำตามเงื่อนไขได้สำเร็จ บางเรื่องอาจเป็นเงื่อนไขที่ตั้งไว้ให้ตัวละครเอก กำพำเพียงผู้เดียว หากตัวละครเอกกำพำทำสำเร็จก็จะได้แต่งงาน ตัวอย่างเช่น

ก่ำกาดำ-ก่ำกาดำ แอบชอบพอกับนางพิมพา ต่อมาเจ้าเมืองต้องการหาคู่ให้นาง พิมพาจึงประกาศหาคู่ให้นาง โดยการตั้งเงื่อนไขให้ผู้ใดก็ตามที่สามารถตอบปัญหาธรรมของนาง ได้ถูกต้องก็จะได้แต่งงานกับนาง ซึ่งก่ำกาดำสามารถตอบได้ถูกต้องจึงได้อภิเษกกับนาง

เขี้ยวสองมอน-ตัวละครเอกกำพำ ได้พระธิดาเป็นภรรยา เจ้าเมืองจึงทดสอบบุญ ญาธิการด้วยการให้เคลื่อนก้อนหินใหญ่สูง 8 ศอกและกว้าง 4 ศอก ซึ่งตัวละครเอกกำพำก็ลี้ไป กลิ้งมาหลายรอบจนเป็นที่พอใจและได้อภิเษกกับพระธิดา

ส่วนการทดสอบความสามารถหลังแต่งงานเป็นการทดสอบของพ่อตาที่ต้องการ ทดสอบตัวละครเอกกำพำซึ่งเป็นลูกเขย แต่เนื่องจากเป็นเพียงลูกเขยผู้มีฐานะต่ำต้อยจึงต้อง ทดสอบว่าจะมีความสามารถทัดเทียมเขยผู้อื่นหรือไม่ ทั้งนี้ในชาดกพื้นบ้านล้านนาบางเรื่องจะเป็น การทดสอบที่มีความต้องการจะกลั่นแกล้งตัวละครเอกกำพำอยู่ในที่ เพราะความรู้สึกไม่พอใจที่ ลูกสาวซึ่งเป็นถึงพระธิดาของเจ้าเมืองจะไปเลือกชายทุคติต่ำต้อย บางเรื่องตัวละครเอกกำพำยังมีรูปร่างอัปลักษณ์มาเป็นคู่ครอง ตัวอย่างเช่นใน *ก่ำพำหมาดำ* เจ้าเมืองสั่งให้เขยเจ็ดคนสร้าง บ้านเพื่อทำการทดสอบ ตัวละครเอกกำพำซึ่งเป็นชายค่อมนั้นมีเพียงเสาต้นเดียวก็รู้ทันทีว่าพ่อ ตากลั่นแกล้ง แต่ด้วยความช่วยเหลือจากสุนัขและลูกแก้ววิเศษ ผนวกกับบุญบารมีของกำพำ โพรสิสัตว์เองจึงบังเกิดมีเมืองนวมิตขึ้น เป็นต้น

เนื่องจากพฤติกรรมการทดสอบความสามารถนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการวัดระดับ ความสามารถของตัวละครเอกกำพำว่าสามารถที่จะทำตามเงื่อนไขให้ผ่านการทดสอบที่ยากไป ได้หรือไม่ การกลั่นแกล้งของพ่อตาดังกล่าวผู้วิจัยจึงถือว่าไม่ใช่พฤติกรรมของตัวโกง เพราะแม้จะมี ลักษณะของการกลั่นแกล้งบ้าง แต่ก็ไม่รุนแรงถึงขั้นจัดเป็นพฤติกรรมของตัวละครที่ประสงค์ร้าย และพยายามกำจัดด้วยวิธีต่างๆให้สิ้นชีวิตไป เป็นเพียงการสร้างมาตรฐานบางอย่างให้ตัวละคร เอกกำพำพยายามผ่านพ้นไปได้ ซึ่งบางครั้งอาจแฝงไว้ด้วยความไม่พอใจในสถานภาพต่ำต้อย ของตัวละครเอกกำพำเท่านั้น

11) พฤติกรรมการทำงานยากสำเร็จ (N)

เมื่อตัวละครเอกกำพำถูกทดสอบให้ทำงานยาก พฤติกรรมที่จะเกิดควบคู่ตามมา ก็คือการทำงานยากสำเร็จ การที่ตัวละครเอกกำพำจะทำงานยากได้สำเร็จนั้นมักเกิดจากการ ได้รับความช่วยเหลือ เช่นเดียวกับการต่อสู้/การแข่งขันระหว่างตัวโกงกับตัวละครเอกกำพำแล้วตัว ละครเอกกำพำได้รับชัยชนะ ทั้งนี้ตัวละครเอกกำพำจะได้รับชัยชนะเนื่องจากมีผู้อาสาช่วยเหลือ

ยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ พบในชาดกเรื่อง *กัมพว้าหมาดำ ไคณบุตร จักก่าขางคำ ชมพุราชแดงเขียว นางไขแก้ว และ บัวหอมพันกาบ* เป็นต้น

นอกจากการได้รับความช่วยเหลือแล้ว บางครั้งงานยากที่ตัวละครเอกกัมพว้าถูกทดสอบให้ทำนั้นอาจสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความสามารถของตัวละครเอกกัมพว้าเอง ไม่ว่าจะเป็ นพฤติกรรมคุณลักษณะพิเศษต่างๆหรือแม้แต่คุณสมบัติเกี่ยวกับคุณธรรมและศีลธรรม ดังปรากฏ ใน *กัมพว้าเหล็กไน กัมกาดำ สุรปาทา และ หงส์มาคำ* เป็นต้น

12) พฤติกรรมการมีรูปลักษณ์/สถานภาพใหม่ (T)

พฤติกรรมการมีรูปลักษณ์หรือสถานภาพใหม่ หมายถึง การที่ตัวละครเอกกัมพว้า มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปลักษณ์หรือสถานภาพด้านใดด้านหนึ่งอย่างชัดเจน โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่ไม่ดีไปสู่สิ่งที่ดีขึ้นกว่าเดิม การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นจากการกระทำของผู้อื่นหรือเป็นพฤติกรรมที่ต่อเนื่องมาจากพฤติกรรมของตัวละครเอกกัมพว้าเอง

การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ตัวละครเอกกัมพว้ามีรูปลักษณ์หรือสถานภาพใหม่มีดังนี้ *การถอดรูปอัปลักษณ์ (T₁)* และ *การกลายร่างจากสัตว์/พืชเป็นมนุษย์ (T₂)* เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกกัมพว้าที่เกิดมามีรูปลักษณ์อัปลักษณ์หรือเกิดมาเป็น สัตว์/พืช ซึ่งเป็นรูปร่างที่เป็นคราบหรือร่างภายนอกของตัวละครเอกกัมพว้า ต่อเมื่อเหตุการณ์เลวร้ายต่างๆคลี่คลายลงแล้วตัวละครเอกกัมพว้าก็จะออกจากร่างหรือคราบดังกล่าว กลายเป็นมนุษย์ที่มีความปกติ

การถอดรูปอัปลักษณ์เป็นมนุษย์ปกติของตัวละครเอกกัมพว้า พบในเรื่อง *กัมพว้าหมาดำ กัมกาดำ และ อ้อมล้อมต่อมคำ* ส่วนการกลายร่างจากสัตว์/พืชเป็นมนุษย์นั้น พบในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่ตัวละครเอกกัมพว้าเกิดเป็นสัตว์และพืชทั้ง 5 เรื่องคือ *จักก่าขางคำ จันทพราหมณ์ ชมพุราชแดงเขียว เต้าน้อยของคำ และ สุวณณะเห็นคำ*

การเปลี่ยนวัยด้วยน้ำอมฤต (T₃) การเปลี่ยนวัยเพราะน้ำอมฤตนี้ปรากฏใน *บัวหอมพันกาบ* ซึ่งพระอินทร์ช่วยทำให้ตัวละครเอกกัมพว้าเป็นหนุ่มขึ้น การเปลี่ยนวัยนี้จะทำให้ช่วงชีวิตของตัวละครเอกกัมพว้าเปลี่ยนแปลงจากเด็กเป็นผู้ใหญ่ สามารถดำเนินชีวิตหรือแสดงพฤติกรรมต่างๆได้เหมาะสมกับวัยมากขึ้น อาทิ การมีคู่ครอง การแต่งงาน นอกจากนี้ยังเป็นวิธีหนึ่งที่สามารถรวบรัดช่วงชีวิตหรือเนื้อเรื่องให้เข้าสู่ปมปัญหาต่างๆได้เร็วมากขึ้น

การตายแล้วเกิดในชาติภพใหม่ (T₄) ในชาดกพื้นบ้านล้านนาบางเรื่องตัวละครเอกกัมพว้าถูกตัวโกงทำร้ายจนสิ้นชีวิตและไม่ปรากฏพฤติกรรมของผู้อาสาช่วยเหลือมาชูป

ชีวิตหรือการฟื้นชีวิตขึ้นด้วยน้ำอมฤต แสดงว่าตัวละครเอกกำพรวดได้ตายแล้วไปเกิดใหม่ในอีกชาติภพหนึ่ง แต่ชาติภพใหม่ของตัวละครเอกกำพรวดนั้นยังคงอยู่ในเนื้อเรื่องที่กำลังดำเนินอยู่

การเกิดในชาติภพใหม่นี้ปรากฏในเรื่อง *จุมปาสี่ต้น* สี่พี่น้องกำพรวดกุมเหสีรองของบิดาวางยาพิษจนตายไปเกิดเป็นต้นจำปา ต่อมาแม่เหสีใจร้ายตามไปถอนต้นจำปาทิ้งน้ำ ตัวละครเอกกำพรวดและพี่ชายจึงได้รับการชุบชีวิตจากฤๅษีให้เป็นมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง

การได้รับแต่งตั้งให้มีตำแหน่งใหม่ (T₂) เป็นพฤติกรรมที่ตัวละครเอกกำพรวดได้รับการแต่งตั้งให้มีตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งทางสังคม ซึ่งจะนับเพียงตำแหน่งที่ได้รับเป็นครั้งแรกเท่านั้นและไม่รวมถึงการได้เป็นกษัตริย์ เนื่องจากผู้วิจัยจัดให้อยู่ในพฤติกรรมการครองเมืองแล้ว การมีตำแหน่งใหม่นี้ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคม เพราะเป็นการยกระดับฐานะของตัวละครเอกกำพรวดให้ดีขึ้นและยังมีโอกาสได้ช่วยเหลือผู้อื่นด้วย ตำแหน่งที่ตัวละครเอกกำพรวดมักได้รับแต่งตั้งได้แก่ตำแหน่งข้าราชการชั้นสูงในราชสำนัก อาทิ อุปราช เสนาอำมาตย์ พบในเรื่อง *กล้วยพันกอ คัทธนะจิงกูติด โคนบุตร ทูคคตะกุมารอ่อนน้อย และ พุทธเสนกะ*

13) พฤติกรรมการถูกลงโทษของตัวโกง (U)

ในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่มีพฤติกรรมของตัวโกง มักปรากฏพฤติกรรมที่ตัวละครเอกกำพรวดชนะตัวโกงและตัวโกงก็จะถูกลงโทษควบคู่ไปด้วย การที่ตัวละครเอกกำพรวดชนะตัวโกงมีทั้งชัยชนะที่เป็นรูปธรรมชัดเจน เช่น การชนะการแข่งขัน การชนะการรบ การทำงานยากสำเร็จ อันเป็นการชนะที่มักเกิดขึ้นควบคู่กับพฤติกรรมต่อสู้การแข่งขันระหว่างตัวโกงกับตัวละครเอกกำพรวด ในขณะที่เดียวกันก็มีรูปแบบของการชนะในลักษณะอื่น ๆ ที่ไม่ได้เป็นรูปธรรมชัดเจน เช่น การที่ตัวละครเอกกำพรวดถูกตัวโกงพยายามกำจัดในวัยเด็ก เมื่อตัวละครเอกกำพรวดโตขึ้นประสบความสำเร็จในชีวิตด้วยการได้เป็นกษัตริย์ครองเมือง ขณะที่ตัวโกงกลับมีชีวิตที่ตกต่ำลง ลักษณะเช่นนี้ก็ถือว่าตัวละครเอกกำพรวดชนะตัวโกงได้เช่นกัน ซึ่งผู้วิจัยไม่ได้จำแนกพฤติกรรมตัวละครเอกกำพรวดชนะตัวโกงในรูปแบบดังกล่าวเป็นพฤติกรรมหลักในที่นี้ เนื่องจากเป็นลักษณะพฤติกรรมที่เกิดขึ้นควบคู่กับการที่ตัวโกงถูกลงโทษอยู่แล้ว จึงได้นำมากล่าวรวมไว้ด้วยกัน

ตัวโกงมักจะถูกลงโทษด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้

การตายของตัวโกง (U₁) การตายของตัวโกงมีหลายลักษณะ ได้แก่ การถูกแผ่นดินสูบตาย พบในเรื่อง *ก้ากาดำ นันทกุมาร และ นางไขแก้ว* ตัวโกงถูกประหารชีวิตพบในเรื่อง *จุมปาสี่ต้น วนาวนกุมาร และ หงส์ผาคำ* ตัวโกงตายด้วยโรคใน *ช้างสามงาปลาสามเงี่ยง* การตายตามอายุขัยใน *ทูคคตะกุมารสามโป่งสามกิว* การตายในการรบพบใน *โคนบุตร จันทสมุทท์ ช้าง*

งาเดียว นางไข่พราง รัตนรังสี และ สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง หรือการตายด้วยอุบัติเหตุต่างๆ เช่น ตกเรือตายในจิตตมานวะ และ จันทรพราหมณ์ ถูกไฟไหม้ตายใน จันทสุริยะ น้ำท่วมตายใน สุมังคละหัวควายแห้ง และอกแตกตายใน ช้างสามงาปลาสามเงี่ยง และ พุทธเสนกะ เป็นต้น

การถูกเนรเทศของตัวโกง (U_2) คือวิธีการลงโทษด้วยการจับตัวโกงลอยแพแล้วเนรเทศออกนอกเมือง เป็นการลงโทษที่ตัวโกงได้เคยกระทำกับตัวละครเอกกำพำและครอบครัวในตอนต้นเรื่อง ในตอนท้ายเรื่องจึงถูกลงโทษด้วยวิธีเดียวกันนั่นเอง ปรากฏการลงโทษตัวโกงลักษณะนี้ในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *นาคเขาคำ*

การยอมสวามิภักดิ์ของตัวโกง (U_3) เมื่อตัวโกงยกทัพมารบกับตัวละครเอกกำพำและไม่มีความสามารถจะต่อสู้ได้ ก็มักขอยอมแพ้และยอมสวามิภักดิ์เป็นเมืองขึ้นหรือเมืองภายใต้การปกครองของตัวละครเอกกำพำเพื่อแลกกับการถูกลงโทษด้วยการฆ่า ซึ่งตัวละครเอกกำพำก็จะยกโทษให้ตัวโกงเสมอ ลักษณะเช่นนี้ปรากฏใน *สุริยะแหคำ* และ *คัทธนะจิกุ้งดีด*

ใน *คัทธนะจิกุ้งดีด* นอกจากตัวโกงทั้งสองจะยอมสวามิภักดิ์แล้วยังปรากฏการลงโทษในสถานเบาควบคู่ไปด้วย คือตัวละครเอกกำพำลงโทษให้ชนศพทหารและสัตว์ต่างๆ มากองรวมกันไว้ เพื่อที่ตัวละครเอกกำพำจะได้ใช้อำนาจวิเศษชุบชีวิตศพเหล่านั้นให้ฟื้นขึ้นมา นอกจากนี้ยังลงโทษให้ตัวโกงซ่อมแซมบ้านเมืองที่เสียหายจากการรบให้กลับคืนสู่สภาพเดิมด้วย

การตกต่ำกลายเป็นขอทานของตัวโกง (U_4) เป็นวิธีการลงโทษตัวโกงอีกลักษณะหนึ่งที่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนา โดยจะเกิดขึ้นกับบิดาของตัวละครเอกกำพำที่พาตัวละครเอกกำพำไปปล่อยป่าเมื่อยังเป็นเด็ก การกระทำดังกล่าวส่งผลให้ได้รับความตกต่ำจากที่เคยเป็นเศรษฐีก็กลายเป็นขอทาน ดังปรากฏในเรื่อง *เขี้ยวสองมอน* บิดาเศรษฐีของสองกุมารกลายเป็นยากขอทาน เมื่อเข้าไปรับทานอาหารบริจาคจากศาลาโรงทาน อาหารที่ได้ก็กลายเป็นอุจจาระและปัสสาวะ เช่นเดียวกับใน *โบราณว่าน้อย* พ่อของตัวละครเอกกำพำซึ่งเป็นเศรษฐีและภรรยากลายเป็นยากขอทาน เมื่อพบหน้าบุตรชายที่เคยนำไปปล่อยป่ากลายเป็นกษัตริย์ก็เกิดความละอายใจจนต้องหนีออกนอกเมืองไป

เกี่ยวกับพฤติกรรมตัวโกงถูกลงโทษนี้มีข้อน่าสังเกตว่าไม่ใช่ตัวโกงทุกตัวจะถูกลงโทษเสมอไป ในชาดกพื้นบ้านบางเรื่องตัวโกงจะถูกลงโทษไม่ครบ เช่นใน *จันทรพราหมณ์* ตัวโกงที่ร่วมสมคบคิดกันพยายามกำจัดตัวละครเอกกำพำ มีกษัตริย์ ปุโรหิตและหกเขย แต่ผู้ที่ถูกลงโทษจนตายในอุบัติเหตุนั้นมีเพียงหกเขยซึ่งตกเรือจมน้ำตายเท่านั้น ผู้วิจัยคิดว่ากรณีที่หกเขยได้รับการ

ลงโทษนั้นก็เนื่องมาจากเป็นผู้กระทำผิดกรรมต่อตัวละครเอกกำพร้าว้าโดยตรง ในขณะที่บุโรหิต และกษัตริย์เป็นเพียงผู้ออกอุบาย แต่ทกเขยเป็นผู้ที่ต้องแข่งขันกับตัวละครเอกกำพร้าว้าในเรื่องต่างๆ เป็นผู้ที่ต้องพยายามเอาชนะตัวละครเอกกำพร้าว้าและหาทางกำจัดตัวละครเอกกำพร้าว้าเมื่อมีโอกาส ดังนั้นจึงต้องเป็นผู้ที่รับโทษไป

ในขณะที่ชาดกพื้นบ้านล้านนาบางเรื่องตัวโกงก็ไม่ได้ถูกลงโทษเลย ดังปรากฏในเรื่อง นิยายลายงู สังข์ขั้วมทนนะ สุนัขขาดก และ อ้อมล้อมต่อมคำ

14) พฤติกรรมการแต่งงานและการครองเมือง (W)

จำแนกออกเป็นสองพฤติกรรมสำคัญคือ การพบคู่ครองและการแต่งงาน กับการได้ครองเมือง

การพบคู่ครองและแต่งงาน (W₁)

การพบคู่ครองและการแต่งงานนี้เป็นพฤติกรรมสำคัญที่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่ตัวละครเอกกำพร้าว้าเกือบทุกเรื่อง (ยกเว้นเรื่อง ปทุมกุมาร ที่ไม่ปรากฏว่าตัวละครเอกกำพร้าว้าได้มีคู่ครองหรือแต่งงาน อาจเนื่องมาจากชาดกเรื่องนี้มีลักษณะเป็นนิทานธรรมะแท้ๆ ที่มุ่งแสดงแนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาเป็นสำคัญ)

การพบคู่ครองและแต่งงานนี้เป็นพฤติกรรมที่สามารถนำไปสู่พฤติกรรมอื่นๆ ได้หลายพฤติกรรม ไม่ว่าจะเป็นการได้ภรรยาที่จะคอยเป็นผู้อาสาช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ การได้แต่งงานที่ทำให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้ครองเมืองของภรรยาด้วย เป็นต้น ลักษณะการพบคู่ครองและแต่งงานมีทั้งแบบปกติทั่วไปและแบบที่มีความพิเศษ

การพบคู่ครองและการแต่งงานแบบปกติทั่วไปคือ การที่ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้พบกับคู่ครองและอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา บางเรื่องอาจเป็นการอยู่ร่วมกันโดยมีการแต่งงานที่ถูกต้องตามประเพณีซึ่งพบมากที่สุด เช่น กำพร้าว้ามาเน่า โคนบุตร จันทสุริยะ ชมพุราชแดงเขียว ช้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง ทูคตตะกุมารสามโป่งสามกิว นาคเขาคำ นิยายลายงู แมงสีหูห้าตา รัตนแสงคำ สังข์ขั้วมทนนะ สารทมานวะ สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง สุมังคละหัวควายแห้ง สุริยะแหคำ สุรปาทา สุวณณะเห็นคำ และ อ้อมล้อมต่อมคำ บางเรื่องเป็นการอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาเฉยๆ โดยไม่มีการแต่งงาน ได้แก่ คัทธนะจิกุงดีด จันทสมุทท์ จิตตมานวะ จุมปาสีตัน ช้างงาเดียว นางไขแก้ว นางไขพราง บัวหอมพันกาบ แปดแล้งออกยอด พุทธเสนกะ สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง และ อ้ายร้อยยอด

อนึ่ง จะเห็นว่าชาดกพื้นบ้านล้านนาบางเรื่องมีรูปแบบของการมีคู่ครองและแต่งงานหลายลักษณะ ทั้งนี้เนื่องมาจากในชาดกหลายเรื่องตัวละครเอกกำพร้าว้ามีภรรยามากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป โดยชาดกที่ตัวละครเอกกำพร้าว้ามีภรรยาสองคน ได้แก่ กำพร้าว้าเหล็กไน ก้ากาดำ

คัทธนะจิกังดีดี จิตตมานวะ จุมปาสีตัน ทุดคตะกุมารอ่อนน้อย และ รัตนแสงคำ ตัวละครเอก กำน้าที่มีภรรยา 3 คน ได้แก่ตัวละครเอกกำน้าใน นันทะกุมาร บัวหอมพันกาน และ หงส์มาคำ ตัวละครเอกกำน้ามีภรรยา 4 คนพบในเรื่องนางไขแก้ว ตัวละครเอกกำน้ามีภรรยา 6 คนพบใน สุพรรณโมกษะหมาเก้าหาง และ สุริยะแหคำ ส่วนใน สุวณณะเหินคำ ตัวละครเอกกำน้ามีภรรยา 7 คน และใน สังข์วิฒชนะ ตัวละครเอกกำน้ามีภรรยามากที่สุดถึง 12 คน อย่างไรก็ตามการที่ตัวละครเอกกำน้ามีภรรยามากกว่าหนึ่งคน ยังถือว่ามีอัตราส่วนน้อย เนื่องจากมีเพียง 15 เรื่องใน จำนวนชาดกพื้นบ้านล้านนาทั้งหมด 49 เรื่อง

การที่ตัวละครเอกกำน้ามีภรรยา มากกว่าหนึ่งคนนั้น ในบางเรื่องก็จัดให้อยู่ใน พฤติกรรมการเดินทางไปเมืองไหนก็ได้ภรรยาด้วย ในขณะที่บางเรื่องตัวละครเอกกำน้าเองไม่ได้มี ภรรยาเนื่องจากมาจากการเดินทาง แต่มีผู้นำมามอบให้ด้วยเหตุผลต่างๆ โดยสาเหตุของการได้มา ซึ่งคู่ครองและการแต่งงานนั้นมีหลายลักษณะ เช่น การได้คู่ครองเพราะระบุไว้ว่าเป็นคู่ครองกัน ใน อดีตชาติ การได้คู่ครองเพราะมีผู้นำมามอบให้เพื่อเสริมบารมีหรือให้ความช่วยเหลือในการดำเนิน ชีวิต การได้คู่ครองที่มาจากความรักกันตามธรรมชาติของหนุ่มสาวและมีการสวามิภักดิ์ตาม ประเพณี การที่มีผู้กลอุบายให้ด้วยความเต็มใจ เนื่องจากความสงสารหรือให้เป็นรางวัลตอบแทน จากการที่ตัวละครเอกกำน้าได้ช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ การได้คู่ครองเพราะการใช้กลอุบาย หรือลัทธิ แต่ในท้ายที่สุดตัวละครเอกกำน้าก็จะได้รับการยอมรับจากพ่อตา เป็นต้น

สำหรับการพบคู่ครองและแต่งงานที่มีลักษณะพิเศษ ได้แก่

การได้คู่ครองเพราะความมีบุญญาธิการ (W_{1,1}) ในชาดกพื้นบ้านล้านนาหลายเรื่องตัวละครเอกกำน้าได้พบคู่ครองและได้แต่งงานด้วยความมีบุญญาธิการของตัวละครเอกกำน้าเอง โดยที่ตัวละครเอกกำน้าไม่ต้องพยายามแสดงความสามารถมากมายเพื่อให้ได้คู่ครองมา ดังนั้นในเรื่องจึงแทบจะไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์การได้คู่ครองของตัวละครเอกกำน้าเลย การได้คู่ครองและแต่งงานเพราะความมีบุญบารมีนั้นมีหลายลักษณะ ได้แก่

นางเอกเห็นความมีบุญญาธิการของตัวละครเอกกำน้าจึงเลือกเป็นคู่ครอง ในขณะที่คนอื่นกลับเห็นตัวละครเอกกำน้าเป็นแค่คนต่ำต้อยอัปลักษณ์ บางเรื่องตัวละครเอกกำน้าก็กำเนิดเป็นสัตว์ แต่คู่ครองของตัวละครเอกกำน้าก็เลือกที่จะรับสัตว์เป็นสามี เนื่องจากนางเห็นว่าเป็นผู้ที่มีลักษณะดี มีบุญญาธิการผ่านความอัปลักษณ์ดังกล่าว พบลักษณะนี้ใน กำน้าหมาดำ จันทพราหมณ์ รัตนมณีกุมารมดส้ม และ เต้าน้อยของคำ ในขณะที่ชาดกบางเรื่องตัวละครเอกกำน้าจะออกมาจากคราบเพื่อให้นางเอกเห็นรูปร่างที่แท้จริงเพียงคนเดียว เมื่อนางได้เห็นแล้วก็จะเกิดความพึงใจและยอมเป็นภรรยาของตัวละครเอกกำน้า ดังปรากฏใน กำน้าดำ

การได้คู่ครองเพราะความมีบุญญาธิการในลักษณะอื่นๆ ได้แก่

ข้างสามงาปลาสามเงี่ยง-ตัวละครเอกกำพร้าวอกตามหาหญิงงามสามคน ซึ่งเป็นธิดาของพระอินทร์ นางทั้งสามอาศัยอยู่ในปราสาทเจ็ดชั้นบนเสาดันเดียวในป่าหิมพานต์ และแต่ละนางอยู่ในปราสาทห่างกันหนึ่งพันวา ตัวละครเอกกำพร้าวอิฐฐานขอให้ปราสาทโน้มลงมารับ ด้วยบุญญาธิการของตัวละครเอกกำพร้าว จึงทำให้ปราสาทโน้มลงมารับให้ขึ้นไปอยู่ร่วมกับนางทั้งสามในปราสาทแต่ละหลังคนละหนึ่งคืน

นันทกุมาร-ตัวละครเอกกำพร้าวได้พบกับธิดาพระอินทร์ ธิดาพญาราชสีห์ และธิดาพญาวัว บิดาของนางทั้งสามต่างก็เห็นลักษณะเด่นของตัวละครเอกกำพร้าว ได้แก่การมีลายงกจักรรูปดอกบัวอยู่ตรงกลางฝ่ามือและฝ่าเท้าทั้งสองข้าง จึงทราบว่าตัวละครเอกกำพร้าวเป็นผู้มีบุญบารมี เป็นพระโพธิสัตว์ที่จะได้เป็นใหญ่ในภายภาคหน้า ด้วยเหตุนี้พญาทั้งสามจึงยกลูกสาวให้เป็นภรรยาของกำพร้าวโพธิสัตว์ด้วยความเต็มใจ

นอกจากปรากฏการที่พ่อตายลูกสาวให้ตัวละครเอกกำพร้าวด้วยความเต็มใจใน *นันทกุมาร* แล้ว ยังปรากฏในชาดกพื้นบ้านอีกหลายเรื่อง โดยบางเรื่องนั้นไม่ต้องปรากฏลักษณะของพระโพธิสัตว์อย่างชัดเจนเหมือนตัวละครเอกกำพร้าวใน *นันทกุมาร* เพียงแต่พ่อตาเห็นรูปร่างหน้าตาก็เห็นถึงความมีบุญบารมีของตัวละครเอกกำพร้าวได้ทันที พบลักษณะเช่นนี้ใน *สุรินทชมพู* และ *สุริยะแห่คำ*

การได้คู่ครองเพราะความมีบุญญาธิการนี้เป็นการจำแนกจากพฤติกรรมที่ปรากฏอย่างชัดเจนในเรื่อง เรื่องว่าการได้คู่ครองและการแต่งงานนั้นมาจากความมีบุญบารมีของตัวละครเอกกำพร้าวโดยตรง ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า การได้คู่ครองของตัวละครเอกกำพร้าวในเรื่องอื่นๆจะไม่ได้เกิดจากความมีบุญบารมีด้วย โดยผู้วิจัยเห็นว่า การได้คู่ครองและการแต่งงานของตัวละครเอกกำพร้าวในชาดกพื้นบ้านล้วนนาทุกเรื่อง ล้วนมีปัจจัยพื้นฐานเรื่อง "ความมีบุญญาธิการ" ของตัวละครเอกกำพร้าวเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอไม่มากก็น้อย เพียงแต่ในเรื่องไม่ได้มีการระบุอย่างชัดเจนด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้จำแนกพฤติกรรมเกี่ยวกับการได้คู่ครองและการแต่งงานเพราะความมีบุญญาธิการมาเป็นพฤติกรรมย่อย เพื่อชี้ให้เห็นว่ามีการได้คู่ครองของตัวละครเอกกำพร้าวในลักษณะนี้ปรากฏอยู่และเป็นการยกตัวอย่างให้เห็นชัดเจนมากยิ่งขึ้น

การเดินทางไปเมืองไหนก็ได้ภรรยา ($W_{1,2}$) มีตัวละครเอกกำพร้าวในชาดกพื้นบ้านล้วนนาหลายเรื่องที่มีคู่ครองหลายคน ซึ่งการมีคู่ครองหลายคนนั้นเป็นลักษณะของการที่ของตัวละครเอกกำพร้าวได้เดินทางไปผจญภัยตามเมืองต่างๆ และเมื่อเดินทางไปเมืองไหนก็จะได้ผู้หญิงในเมืองนั้นเป็นภรรยาเสมอ ลักษณะพฤติกรรมเช่นนี้เป็นพฤติกรรมหลักที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในนิทานจักรๆวงษ์ๆของไทย พฤติกรรมดังกล่าวพบในชาดกพื้นบ้านล้วนนาเรื่อง

โคณบุตร นางไข่แก้ว บัวหอมพันกาบ รัตนแสงคำ สังข์วิมลชนะ สุพรหมโมกชะหมาเก้าหาง สุริยะ
แหคำ และ หงส์ผาคำ

การได้ครองเมือง (W_2)

การได้ครองเมืองถือเป็นพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพำที่พบในชาดกพื้นบ้าน
ล้านนาเกือบทุกเรื่อง (ยกเว้นเรื่อง ปทุมกุมาร ซึ่งมีลักษณะเป็นนิทานธรรมะที่เน้นสั่งสอนเรื่อง
ความกตัญญูของกำพำโพธิสัตว์ที่มีต่อมารดา และ พุทธเสนกะ ตัวละครเอกกำพำตายในตอน
จบ)

การได้ครองเมืองเป็นการแสดงให้เห็นการประสบความสำเร็จสูงสุดในชีวิต อีกทั้ง
ยังเป็นการทดแทนความโชคร้ายและความขาดแคลนที่ตัวละครเอกกำพำได้ประสบมาตั้งแต่เริ่ม
เรื่องจนหมดสิ้น ตัวละครเอกกำพำมักจะได้ครองเมืองอย่างน้อยหนึ่งเมือง โดยบางเรื่องมีการได้
ครองเมืองพร้อมกันสองเมือง จำนวนที่พบมากที่สุดคือการได้ครองเมืองถึงสามเมืองของตัวละคร
เอกกำพำในเรื่อง คัทธนะจิกุงดีด จุมปาสีตัน ไปราบาวน้อย และ สุพรหมโมกชะหมาเก้าหาง ส่วน
เมืองที่ตัวละครเอกกำพำได้ครองนั้นก็ยังมีทั้งเมืองมนุษย์เมืองนาค หรืออาจเป็นเมืองยักษ์ก็ได้

การได้ครองเมืองของตัวละครเอกกำพำมี 6 รูปแบบคือ

การได้ครองเมืองที่อาศัยอยู่ ($W_{2.1}$) เป็นการได้ครองเมืองเดิมที่ตัว
ละครเอกกำพำได้เกิดหรือเติบโตขึ้นมา พบการได้ครองเมืองประเภทนี้มากที่สุด 37 เรื่อง เช่น
กล้วยพันกอ กำพำหมาดำ กำพำเหล็กไน ชมพูราชแดงเขียว สุรินทชมพู และ อ้ายร้อยชอด ฯลฯ

การได้ครองเมืองที่เนรมิต/สร้างขึ้นใหม่ ($W_{2.2}$) เป็นการได้ครอง
เมืองที่พระอินทร์ลงมาสร้างหรือเนรมิตให้แก่ตัวละครเอกกำพำโดยเฉพาะ ปรากฏในเรื่อง กำพำ
หมาดำ เต่าน้อยของคำ ไปราบาวน้อย สุ่มังคะหวัควายแห้ง และ สุวิณณเห็นคำ รวมไปถึงเมือง
เนรมิตที่ตัวละครเอกกำพำได้อิฐฐานขอเอาจากลูกแก้ววิเศษใน จันทสมุทท์

การได้ครองเมืองที่ได้เป็นรางวัล ($W_{2.3}$) ระหว่างทางที่ตัวละครเอก
กำพำออกเดินทางผจญภัย ได้ช่วยเหลือชาวเมืองต่างๆให้รอดพ้นจากภัยอันตรายของสัตว์ร้าย
และการช่วยชีวิตของกษัตริย์หรือพระธิดาของเมืองไว้ได้ ตัวละครเอกกำพำก็มักจะได้รับรางวัล
ตอบแทนความช่วยเหลือดังกล่าวด้วยการได้ครองเมือง แม้แต่การแสดงความสามารถบางอย่าง
ของตัวละครเอกกำพำก็จะทำให้ตัวละครเอกกำพำได้ครองเมืองเช่นเดียวกัน

การได้ครองเมืองเป็นรางวัลตอบแทนที่ช่วยชีวิตกษัตริย์ พบในเรื่อง *กำพรว้าเหล็กใน* จากการช่วยชีวิตพระธิดาของเมืองพบใน *เขมกุมาร คัทธนะจิกังดี* นิยายลายงู และ *สุนัขขาดก* จากการช่วยเหลือชาวเมืองให้รอดพ้นจากอันตรายของสัตว์ร้าย พบใน *จุมปาสีตัน* และ *สังขวิมทน* จากการตอบปัญหาธรรมชนะเจ้าเมือง ในเรื่อง *ทศคตะกุมารอ่อนน้อย* การได้ครองเมืองเพราะได้รับเป็นรางวัลที่ตัวละครเอกกำพรว้ามอบของวิเศษให้ใน *รัตนรังสี* และการได้ครองเมืองเป็นรางวัลที่ตัวละครเอกกำพรว้าได้เทศน์สั่งสอนธรรมแก่เหล่าเสนาอำมาตย์ในเมือง ใน *ชาดกเรื่อง สุพรหมโมกษะหมาแก้วหาง* เป็นต้น

การได้ครองเมืองของผู้อุปถัมภ์ (W_{2d}) ปรากฏใน *กำกาดำ* โดยตัวละครเอกกำพรว้าได้ครองเมืองของนางจำสวนซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์ของตัวละครเอกกำพรว้า โดยตัวละครเอกกำพรว้าได้เดินทางมาพบผู้อุปถัมภ์และดำเนินชีวิตอยู่ที่เมืองนี้ ตอนท้ายเรื่องก็ได้ครองเมืองดังกล่าว เช่นเดียวกับใน *นวนาวนกุมาร* ผู้อุปถัมภ์ของตัวละครเอกกำพรว้าเป็นมเหสีม้าย เมื่อตัวละครเอกกำพรว้าเดินทางไปยังเมืองดังกล่าวก็ได้รับเลี้ยงให้เป็นบุตรบุญธรรมและได้รับแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์ครองเมืองด้วย

การได้ครองเมืองของภรรยา (W_{2e}) ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนา บางเรื่องที่ตัวละครเอกกำพรว้าได้เดินทางออกตามหาภรรยาที่พลัดพรากจากกัน เมื่อติดตามจนพบกับภรรยายังเมืองที่นางอยู่และได้รับการยอมรับจากพ่อตาแล้ว พ่อตาก็จะยกเมืองให้ตัวละครเอกกำพรว้าปกครอง อาทิในเรื่อง *นางไข่พราง* และ *สุพรหมโมกษะหมาแก้วหาง* บางครั้งก็เป็นการเดินทางไปเยี่ยมพ่อตาพร้อมกับภรรยาจากนั้นพ่อตาก็จะยกเมืองให้ปกครอง เช่นในชาดกเรื่อง *โบริว่าบ่าวน้อย* ส่วนใน *รัตนแสงคำ* ตัวละครเอกกำพรว้าได้เดินทางไปตามหาภรรยาและพลัดหลงไปยังเมืองนาคจึงได้ธิดานาคเป็นภรรยา จากนั้นเมื่อพญานาคทราบเรื่องก็ได้ยกเมืองนาคให้ปกครอง

การได้ครองเมืองครั้งหนึ่ง (W_{2f}) ปรากฏในชาดกเรื่อง *ทศคตะกุมารสามโป้งสามกิว* *รัตนแสงคำ* และ *นวนาวนกุมาร* ซึ่งในเนื้อเรื่องนั้นตัวละครเอกกำพรว้าจะไม่ได้ครองเมืองทั้งหมด แต่เป็นการได้ควบคุมดูแลปกครองเมืองเพียงครั้งเดียว ส่วนครั้งที่เหลือเจ้าเมืองคนเดิมยังคงปกครองอยู่ ใน *นวนาวนกุมาร* นั้นตัวละครเอกกำพรว้าได้ปกครองเมืองนาคเพียงครั้งหนึ่ง และไม่มีโอกาสได้ครองเมืองทั้งหมด แต่ใน *ทศคตะกุมารสามโป้งสามกิว* และ *รัตนแสงคำ* ตัวละครเอกกำพรว้าได้ปกครองเมืองเพียงครั้งเดียวในตอนแรก แต่ในเวลาต่อมากำพรว้าก็ได้ปกครองเมืองทั้งหมด

การได้ปกครองเมืองเพียงครั้งเดียวนี้ แสดงให้เห็นอีกรูปแบบหนึ่งของความโชคร้ายและความขาดแคลนที่ตัวละครเอกกำพำประสบจะหมดหายไป โดยแสดงให้เห็นเป็นลำดับความเจริญก้าวหน้าของตัวละครเอกกำพำที่ไม่ได้มาแบบสมบูรณในทีเดียว แต่เป็นลักษณะพัฒนาการชีวิตที่ค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นจากจุดต่ำสุดไปถึงจุดสูงสุด

พฤติกรรมที่ได้ครองเมืองของตัวละครเอกกำพำที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ใช้ทดแทนความขาดแคลนหรือความโชคร้ายต่างๆที่ตัวละครเอกกำพำได้ประสบมาในวัยเด็ก ไม่ว่าจะเป็นการขาดแคลนทรัพย์สินเงินทอง สภาพความเป็นอยู่ที่ยากลำบากหรือการไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม เนื่องจากการได้ครองเมืองได้ทำให้สิ่งเหล่านั้นหมดไปอย่างสิ้นเชิง เพราะตัวละครเอกกำพำจะเพียบพร้อมไปด้วยทรัพย์สมบัติและบริวารรับใช้ที่คอยอำนวยความสะดวกสบาย ที่สำคัญที่สุดคือการได้เป็นกษัตริย์หมายถึงการดำรงตำแหน่งหรือสถานะทางสังคมที่สูงสุดอีกด้วย

15) พฤติกรรมคุณลักษณะพิเศษ (X)

ตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนาหลายเรื่องจะมีความสามารถพิเศษอันเป็นคุณสมบัติที่โดดเด่น บ่อยครั้งที่ความสามารถพิเศษดังกล่าวช่วยให้ตัวละครเอกกำพำประสบความสำเร็จหรือได้รับโอกาสดีๆในชีวิต

ความสามารถพิเศษของตัวละครเอกกำพำนั้นมีบางส่วนเป็นความสามารถที่ตัวละครเอกกำพำใช้ประกอบอาชีพ ซึ่งถือเป็นความชำนาญในวิชาชีพของตน ได้แก่ *ความสามารถในการทำเกษตรกรรม (X₁)*, *ความสามารถในการร้อยกรองดอกไม้ (X₂)* และ *ความสามารถในงานช่าง (X₃)* โดยตัวละครเอกกำพำมักจะเก่งในการทำไร่ ทำนาและทำสวน เช่น การทำสวนกล้วยใน *กล้วยพันกอ* การทำนาใน *กำพำหมาดำ* การทำไร่แดงใน *ชมพูราชแดงเขียว* *เต้าน้อยของคำ* และ *อ้อมล้อมต่อมคำ* สำหรับความสามารถในงานช่าง ได้แก่ตัวละครเอกกำพำใน *โคณบุตร* ที่ตัวละครเอกกำพำกับเพื่อนหนีออกจากป่ามาทำงานเป็นช่างปั้นหม้อขาย ความสามารถในการร้อยกรองดอกไม้ พบใน *เขมกุมาร* ซึ่งตัวละครเอกกำพำใช้ความสามารถดังกล่าวหาเลี้ยงชีพในขณะเดียวกันก็พบว่าเป็นความสามารถที่ตัวละครเอกกำพำใช้เพื่อให้ได้นาง ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *จันทสมุทท์* ที่ตัวละครเอกกำพำร้อยกรองดอกไม้ไปถวายนางจันทสมุทท์ ทำให้ได้นางเป็นภรรยา

ความสามารถในการเล่นสะก่า (X₄) ถือว่าเป็นความสามารถที่ทำให้ตัวละครเอกกำพำได้รับการยอมรับจากผู้อื่น บางครั้งตัวละครเอกกำพำถึงกับได้รับการยกย่องให้เป็นผู้

นำเพียงเพราะเก่งกว่าใครในการเล่นสะกา ปรากฏในชาดกเรื่อง *โปรปาว่าน้อย* โดยในเรื่องโปรปาได้เล่นสะกาชนะพนัน ทำให้บรรดาเด็กเลี้ยงควายแต่งตั้งให้เป็นผู้นำของตน ในขณะที่เดียวกันก็สามารถใช้ทักษะในการเล่นสะกาทำให้ได้ควายจำนวน 500 ตัวจากพ่อค้าที่แพ้พนันด้วย เช่นเดียวกับใน *พุทธเสนกะ* ที่ตัวละครเอกกำพำใช้ความสามารถในการเล่นสะกาพนันมาเลี้ยงดูแม่และป่าที่ตามอดทั้งสิบสองคน นอกจากนี้ตัวละครเอกกำพำยังได้ใช้ความสามารถในการเล่นสะกาเอาชนะบิดาซึ่งเป็นเจ้าเมือง ทำให้ทั้งสองทราบความจริงว่าเป็นพ่อลูกกัน เป็นต้น

ความสามารถในการตีคลี (X_9) เป็นพฤติกรรมที่ตัวละครเอกกำพำมักจะได้ใช้เมื่อมีผู้อาสาช่วยเหลือให้ตัวละครเอกกำพำได้แสดงความสามารถ ได้แก่ การทำตีคลีของพระอินทร์ในเรื่อง *อ้อมล้อมต่อมคำ* เมื่อไม่มีใครกล้ามาเล่นตีคลีกับพระอินทร์ เจ้าเมืองจึงไปขอร้องอ้อมล้อมต่อมคำให้ออกจากหัวอ้อมล้อมมาตีคลีกับพระอินทร์ในอากาศ ด้วยความสามารถของตัวละครเอกกำพำเอง ผนวกกับการต้องการจะช่วยเหลือตัวละครเอกกำพำของพระอินทร์อยู่แล้ว ทำให้ตัวละครเอกกำพำสามารถตีคลีชนะพระอินทร์ได้

การมีพลังกำลังมหาศาลเหนือมนุษย์ทั่วไป (X_{10}) เป็นความสามารถพิเศษที่ทำให้ตัวละครเอกกำพำสามารถเอาตัวรอดจากการถูกปองร้ายจากศัตรู หรือใช้ในการต่อสู้แย่งชิงของวิเศษต่างๆมาได้ มักเกิดควบคู่กับพฤติกรรม **ความสามารถในศิลปะการต่อสู้/การรบ (X_6)** เช่นใน *สังข์ขัทมณะ* หรือใน *คัทชนะจิงูงดี* ตัวละครเอกกำพำซึ่งมีกำลังมหาศาลใช้ความสามารถปราบยักษ์ได้จึงได้นำเต้าพิภย์และทรัพย์สมบัติในบ่อทองและเมื่อเดินทางไปเมืองไหนก็สามารถปราบสัตว์ร้ายต่างๆช่วยเหลือชาวเมืองหลายเมืองไว้ได้ ส่วนใน *บัวหอมพันกาบ* ตัวละครเอกกำพำใช้ประโยชน์จากการมีพลังกำลังมหาศาล ด้วยการกำจัดวิทยากรร้ายตนหนึ่งที่มาลักตัวภรรยาของตนไป

ส่วนความสามารถในการรบหรือศิลปะการต่อสู้ของตัวละครเอกกำพำในเรื่องอื่นๆ มักจะเป็นความสามารถที่ตัวละครเอกกำพำใช้เมื่อมีศัตรูมารุกราน ส่วนใหญ่การรบของตัวละครเอกกำพำจะควบคู่ไปกับการใช้อาวุธหรือของวิเศษที่มีอำนาจซึ่งตัวละครเอกกำพำได้รับมาเสมอ ทำให้รูปแบบการรบในชาดกบางเรื่องนั้นเป็นไปอย่างมหัศจรรย์และพิศดาร อาทิในชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง *กำพำหมาดำ* *กำพำเหล็กไน* *นวนานกุมาร* *สุรินทสมพ* *สุรป่าทา* และ *หงส์ผาคำ* เป็นต้น

การมีเวทย์มนต์/คาถาวิเศษ (X_7) ปรากฏเป็นเวทย์มนต์ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพใน *เด่าน้อยของคำ* โดยเป็นมนต์ที่ใช้เรียกมดปลวกมาช่วยทำไร่ไถนา นอกจากนี้ยัง

มีมนต์ที่สามารถเสกดินปั้นรูปสัตว์ให้มีชีวิตขึ้นมาได้ในเรื่อง *รัตนแสงคำ* มนต์ในการป้องกันภูติผีปีศาจปรากฏใน *บัวหอมพันกาบ* ใน *จุมปลาสี่ต้น* ตัวละครเอกกำพำมีเวทย์มนต์ในการแปลงกายตั้งปรารถนาและมนต์ที่เสกให้นิ้วเพชรมีฤทธิ์อำนาจได้ตั้งใจ ส่วนใน *สังข์ขั้วตมณะ* ตัวละครเอกกำพำก็มีเวทย์มนต์ที่สามารถเสกทุกสิ่งได้ตั้งปรารถนาเช่นเดียวกัน

การออกจากร่างอัปลักษณ์/สัตว์/พืชมาทำงาน (X_9) เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกกำพำที่มีรูปลักษณ์ปกติ ในลักษณะของการอยู่ในคราบสัตว์ โดยตัวละครเอกกำพำจะแอบออกจากร่างมาทำงานบ้านหรือทำงานนอกบ้านเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของแม่ ถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงความกตัญญูตเวทีตาของตัวละครเอกกำพำ อีกทั้งยังเป็นการพิสูจน์ความสามารถของตัวละครเอกกำพำด้วย ว่าถึงแม้จะเกิดมาผิดปกติแต่ก็ยังสามารถในการประกอบกิจกรรมต่างๆได้ดีเหมือนคนปกติทั่วไป คล้ายคลึงกับพฤติกรรมที่ตัวละครเอกกำพำ *กำเนิดเป็นสัตว์แต่สามารถทำสิ่งต่างๆได้เหมือนมนุษย์* (X_9) ซึ่งเป็นความสามารถพิเศษที่ทำให้เห็นว่าแม้ตัวละครเอกกำพำจะเกิดมาเป็นสัตว์ได้จริง แต่ก็มีความสามารถทัดเทียมมนุษย์ทั่วไป ทำให้ตัวละครเอกกำพำเป็นที่ยอมรับจากสังคมได้ในระดับหนึ่ง พบได้ในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่ตัวละครเอกกำพำกำเนิดเป็นสัตว์ทั้งสี่เรื่อง ได้แก่ *จักก่าขางคำ* *จันทพราหมณ์* *เต่าน้อยของคำ* และ *สุวรรณณะเห็นคำ*

ความสามารถในการเทศน์ (X_{11}) ยกตัวอย่างเช่นเรื่อง *วนาวนกุมาร* ที่ตัวละครเอกกำพำมีความชำนาญในการเทศน์ เมื่อมีโอกาสได้รับความช่วยเหลือจากพระอินทร์ไปเทศน์ให้พญากินนรพิงก็เป็นที่ถูกอกถูกใจ จนได้ครองเมืองครึ่งหนึ่งและยังได้อภิเษกกับพระธิดาของพญากินนรด้วย

ความสามารถในการตอบปัญหาธรรม (X_{12}) เป็นคุณสมบัติที่แสดงถึงความมีปัญญาหรือความรู้อย่างแตกฉานในหัวข้อศีลธรรมของตัวละครเอกกำพำ เมื่อมีผู้ใดก็ตามตั้งปริศนาหรือปัญหาธรรมที่มีความยากยิ่งจนไม่คิดว่าจะมีผู้ใดตอบได้ แต่ในที่สุดตัวละครเอกกำพำก็จะเป็นเพียงผู้เดียวที่สามารถตอบปัญหาได้อย่างถูกต้องชัดเจน ตัวอย่างเช่น

กล้วยพันกอ-เจ้าเมืองดักศิลาถามปัญหาว่ากะโหลกศรีษะใดเป็นของผู้มีศีลและกะโหลกใดเป็นของผู้ที่มีจิตใจหยาบช้า รัตนมณีตอบได้โดยการใช้น้ำแยงรุจุมุกและรุคของกะโหลกทั้งสอง แล้วตอบว่ากะโหลกศรีษะของชายหยาบช้านั้นรุคและรุจุมุกไม่ทะลุถึงกัน แต่รุคของผู้มีศีลนั้นทะลุถึงกันดี ซึ่งก็เป็นคำตอบที่ถูกต้อง

จันทพราหมณ์-พระอินทร์ให้พระวิษณุกรรมเหาะลงมาตั้งปัญหาธรรมสิบประการ เพื่อถามเจ้าเมืองราชคเระว่า หนึ่งไม่มีสองคืออะไร สองไม่มีสามคืออะไร สามไม่มีสี่คืออะไร สี่ไม่มีห้าคืออะไร เรื่อยไปจนถึง สิบไม่มีสิบเอ็ดคืออะไร จันทพราหมณ์ก็แก้ปัญหาทั้งสิบข้อได้ว่า หนึ่งไม่มีสองคือพระพุทธเจ้า สองไม่มีสามคืออรหันต์สาวกผู้บริสุทธิ์ สามไม่มีสี่คือไตรสรณคมณ์ สี่ไม่มีห้าคืออตุปาริสฺสูติล ห้าไม่มีหกคือแก้วห้าโกฐากอันหมายถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ครูบา อาจารย์และพระกัมมัฏฐาน หกไม่มีเจ็ดคืออินทรียทั้งหก เจ็ดไม่มีแปดคือคือโพชฌังคะทั้งเจ็ด แปดไม่มีเก้าคือวิโมกข์มมี เก้าไม่มีสิบคือนวลโลกุตรธรรมและสิบไม่มีสิบเอ็ดคือทศพิธราชธรรม

ไปราวาน้อย-เจ้าเมืองจัมปาถามปัญหาเกี่ยวกับพญาพรหมทัตเจ้าเมืองพาราณสี สามข้อว่า หญิงงามสองคนแม่ลูกดูแล้วยุโสเลี้ยงกันจะรู้ได้อย่างไรว่าคนไหนเป็นแม่คนไหนเป็นลูก ม้าตัวเมียคู่หนึ่งดูแล้วยตัวเท่ากันจะรู้ได้อย่างไรว่าตัวไหนเป็นแม่ตัวไหนเป็นลูกและไม่แก่นจันทร์ ท่อนหนึ่งถูกเกลากสิ่งให้กลมเท่ากันหมดจะรู้ได้อย่างไรว่าด้านไหนเป็นต้นด้านไหนเป็นปลาย ซึ่งพญาไปราโพริสต์วิกิตอบปัญหาข้อแรก โดยการชี้ให้สังเกตว่าหญิงที่เป็นแม่จะลงมือรับประทานอาหารก่อนแล้วตามด้วยหญิงที่เป็นลูก ซึ่งถือเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นจารีต ปัญหาข้อที่สองพญาไปราให้นำแม่ม้ากับลูกม้ากินน้ำในสระ แล้วชี้ให้ดูว่าม้าที่ลงไปกินน้ำในสระก่อนนั้นคือแม่ม้าเพราะเป็นผู้ที่มีอายุมากกว่าย่อมมีประสบการณ์ดีและรู้ว่าไม่มีอันตราย ลูกม้าแม่จะตัวโตเท่าแม่แต่อายุน้อยความกล้าหาญยังมีน้อยจึงต้องดูแม่เป็นตัวอย่างก่อน ส่วนปัญหาข้อสุดท้ายทำได้โดยการนำไม้จันทร์ไปใส่ที่อ่างน้ำ ด้านที่จมน้ำก่อนคือส่วนต้นเพราะมีน้ำหนักมากกว่า ส่วนที่จมน้ำภายหลังคือส่วนปลายเพราะมีน้ำหนักเบากว่า

วนาวนกุมาร-นางกัจจาเทวีแม่บุญธรรมและนางสุวันณศรีผู้เป็นภรรยาของตัวละครเอกกำพร้าคิดหาทางช่วยตัวละครเอกกำพร้าที่ถูกจับขังอยู่ด้วยการผูกปัญหาไปให้ท้าวโกมลราชแก้วว่า หนึ่งไฟลูกวูไหม้ในไส้ สองไฟไหม้ในปากและสามนกแขกเต้าปากแดงคืออะไร วนาวนกุมารตอบว่าไฟลูกวูไหม้ในไส้คือผู้ที่มีความรู้ในศาสตร์ต่างๆ ซึ่งเมื่อพ่นออกไปแล้วไฟนั้นอาจทำให้เกิดความสว่างแก่โลกอันจัดเป็นวิชาที่ดั่งงาม ไฟไหม้ในปากหมายถึงวิชาที่ชั่วร้ายเมื่อออกจากปากไปแล้วจะทำให้เกิดความเร่าร้อนกันใหม่แก่สิ่งทั้งหลาย ส่วนนกแขกเต้าปากแดงคือผู้รู้ผู้ฉลาดที่อาจสอนธรรมและให้ความรู้แก่คนทั้งหลาย

พฤติกรรมที่เป็นความสามารถพิเศษของตัวละครเอกกำพร้านี้ มีผลสำคัญแก่ตัวละครเอกกำพร้าหลายด้าน ได้แก่

-ความสามารถพิเศษทำให้ตัวละครเอกกำพร้ามีโอกาสในชีวิตที่ดีขึ้น ไม่ว่าจะมีความสามารถที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ ที่ทำให้ตัวละครเอกกำพร้ามีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเนื่องจากความชำนาญในวิชาชีพของตน ส่งผลต่อเนื้อให้ตัวละครเอกกำพร้าได้รับการยอมรับ

ในเวลาต่อมา หรือความสามารถในการเทศน์ของตัวละครเอกกำพวดำทำให้ได้ครองเมืองและได้ภรรยา ส่วนความสามารถในด้านศิลปะการต่อสู้หรือการมีพลังกำลังมหาศาลเหนือมนุษย์ทั่วไปก็ทำให้ตัวละครเอกกำพวดำสามารถเอาชนะศัตรูได้ บางครั้งยังเป็นช่องทางให้ได้ของวิเศษ ทำให้ตัวละครเอกกำพวดำมีสถานภาพที่แข็งแกร่งขึ้น

-ความสามารถพิเศษทำให้ตัวละครเอกกำพวดำได้มีโอกาสพิสูจน์ตนเองว่ามีความสามารถทัดเทียมกับผู้อื่น ทำให้ได้รับการยอมรับจากคนในสังคม แม้ตัวละครเอกกำพวดำจะเกิดมามีร่างกายอัปลักษณ์หรือเกิดเป็นสัตว์ก็ตาม

-ความสามารถพิเศษของตัวละครเอกกำพวดำถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ตัวละครเอกกำพวดำเอาชนะอุปสรรคหรือรอดพ้นจากภัยอันตรายต่างๆมาได้ด้วยความสามารถของตนเองโดยไม่ต้องมีผู้อื่นมาคอยช่วยเหลือ เช่น การมีพลังกำลังมหาศาลเหนือมนุษย์ทั่วไป ความสามารถในการศิลปะการต่อสู้/การรบ ความสามารถในการตอบปัญหาธรรม

-ความสามารถพิเศษทำให้ตัวละครเอกกำพวดำได้รับการยอมรับยกย่องจากผู้อื่นให้เป็นผู้นำ เนื่องจากเห็นว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถ บางครั้งก็ได้รับการยกย่องจากหญิงงามโดยการเลือกตัวละครเอกกำพวดำมาเป็นคู่ครองของตน อันเนื่องมาจากความสามารถพิเศษของตัวละครเอกกำพวดำ

16) พฤติกรรมการมีทายาท (Z)

การมีทายาทเป็นพฤติกรรมที่มักจะมีอยู่ในเนื้อหาตอนท้ายเรื่องเมื่อตัวละครเอกกำพวดำได้พบคู่ครองและแต่งงาน โดยส่วนใหญ่ตัวละครเอกกำพวดำจะมีทายาทภายหลังจากที่ได้ครองเมืองแล้ว

การมีทายาทของตัวละครเอกกำพวดำพบในเรื่อง *กำพวดำหมาเฒ่า กำพวดำเหล็กใน คัทธนะจิกงัดดีด จุมปาสีตัน ชมพู่ราชแดงเขียว ช้างสามงาปลาสามเงียง แปรแล้งออกยอด ไบร่า บ่าวน้อย รัตนรังสี รัตนแสงคำ สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง สุรป่าทา และ สุวัฒน์เห็นคำ*

ลักษณะการมีทายาทของตัวละครเอกกำพวดำชี้ให้เห็นความสำคัญ 3 ประการคือ

-การมีทายาทถือเป็นการทดแทนการขาดแคลนของตัวละครเอกกำพวดำให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นนอกเหนือไปจากการได้ครองเมือง ทั้งนี้พฤติกรรมการได้ครองเมืองถือเป็นการทดแทนความขาดแคลนที่เป็นรูปธรรม เพราะการได้ครองเมืองเป็นความสำเร็จในด้านเกียรติยศชื่อเสียง ทำให้ตัวละครเอกกำพวดำได้รับการยอมรับทางสังคมและเป็นการทดแทนความขาดแคลนในเรื่องของสถานะทางสังคมหรือสภาพชีวิตความเป็นอยู่ แต่หากพิจารณาในเรื่องครอบครัว การที่ตัวละครเอกกำพวดำซึ่งเคยเป็นเด็กขาดพ่อขาดแม่ทำให้มีสภาพครอบครัวไม่สมบูรณ์เหมือนเด็กคนอื่น ต่อเมื่อตัวละครเอกกำพวดำโตขึ้นมีครอบครัวของตนเอง ตัวละครเอกกำพวดำก็ได้พยายาม

สร้างครอบครัวให้แตกต่างไปจากที่ตนเคยประสบมาคือเป็นครอบครัวที่อบอุ่นมีพ่อแม่ลูกอยู่พร้อมหน้ากันอย่างมีความสุข นั่นแสดงว่าตัวละครเอกกำพร้าประสบความสำเร็จเรื่องการสร้างครอบครัวของตนเองได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้การมีทายาทยังเป็นการทดแทนความขาดแคลนเรื่องครอบครัวให้แก่ตัวละครเอกกำพร้าด้วย เพราะสภาพครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์อบอุ่นในวัยเด็กได้มีความสมบูรณ์เมื่อตัวละครเอกกำพร้าโตขึ้น แม้จะเปลี่ยนแปลงบทบาทจากลูกกลายเป็นพ่อ แต่ก็เป็นการทดแทนความขาดในตอนแรกให้หมดไปได้ในตอนท้ายเรื่อง การมีทายาทจึงเป็นการทดแทนที่ตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจมากกว่าการได้ครองเมือง

-การมีทายาทของตัวละครเอกกำพร้าที่กำเนิดออกมาแบบปกติหรือมีปมด้อยในเรื่องชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเกิดมาโดยไม่มีบิดาเพราะมารดาตั้งครรภ์เองโดยไม่มีความสัมพันธ์กับบุรุษเพศ ใน *รัตนแสงคำ* รวมไปถึงการที่ตัวละครเอกกำพร้ากำเนิดออกมาเป็นสัตว์ใน *สุวรรณณะเห็นคำ* จะเห็นว่าตัวละครเอกกำพร้าเหล่านี้ไม่มีความปกติเหมือนมนุษย์ทั่วไปในด้านการกำเนิดหรือพันธุกรรม แต่เมื่อตัวละครเหล่านี้เติบโตขึ้นสามารถให้กำเนิดทายาทที่มีความสมบูรณ์งดงามได้ การมีทายาทจึงเป็นบทสรุปว่าความแตกต่างทางด้านชาติกำเนิดที่ทำให้ตัวละครเอกกำพร้าดูผิดปกติในสายตาคนอื่นนั้นถูกกำจัดให้หายไป แม้ตัวละครเอกกำพร้าจะมีชาติกำเนิดที่ผิดแผกไปจากเผ่าพันธุ์ แต่ก็พิสูจน์ให้เห็นว่าสามารถให้กำเนิดชีวิตใหม่ที่เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของตนเองได้เหมือนมนุษย์ปกติทั่วไป แสดงว่าตัวละครเอกกำพร้าไม่ได้แปลกประหลาดไปกว่าคนอื่นในสังคม

-ในชาดกพื้นบ้านเรื่อง *คัทธนะจิกุงดีด* กำพร้าโพธิสัตว์มีโอรสสององค์คือ คัทธเนตรและคัทธจันทะ ซึ่งภรรยาสองคนให้กำเนิดขณะที่ตัวละครเอกกำพร้าออกไปเดินทางตามหาพ่อ ดังนั้นโอรสทั้งสองจึงกลายเป็นเด็กกำพร้า (เพราะเกิดมาโดยไม่มีบิดาคอยเลี้ยงดู ถือว่าเป็นการกำพร้าแบบพลัดพราก) ซึ่งเหตุการณ์เดียวกับที่เคยเกิดขึ้นกับตัวละครเอกกำพร้า ได้ย่อยรอยกลับมาเกิดขึ้นกับบุตรของตัวละครเอกกำพร้าเอง ทั้งนี้บุตรชายทั้งสองก็มีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน คือ คัทธนกุมารผู้เป็นน้องชายมีวิถีชีวิตที่ค่อนข้างเหมือนพ่อ ในขณะที่คัทธเนตรบุตรชายคนโตนั้นแตกต่างไปเพราะมีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่เข้าข่ายเป็นตัวโกง จึงทำให้ต้องตายตั้งแต่อายุน้อย แสดงให้เห็นว่าความกำพร้าส่งผลทั้งในด้านดีและด้านร้ายกับเด็กที่เกิดมาและยังชี้ให้เห็นว่าเด็กกำพร้าทุกคนเชื่อว่าประสบความสำเร็จชีวิตได้เหมือนกำพร้าโพธิสัตว์ ทุกสิ่งล้วนขึ้นอยู่กับการกระทำของตนเอง หากประพฤติตนไม่ดีก็ไม่มีอะไรช่วยเหลือให้ได้ดีได้แม้ว่าจะเกิดมาเป็นลูกคนดีมีบุญบารมีอย่างบุตรชายคนโตของตัวละครเอกกำพร้า แต่สำหรับชีวิตของกำพร้าโพธิสัตว์กลับได้รับการยกเว้นให้มีความแตกต่างออกไปเป็นกรณีพิเศษ ทุกอย่างที่ดีตัวละครเอกกำพร้าได้รับไม่ได้ขึ้นอยู่กับการกระทำของตัวละครเอกกำพร้าเองทั้งหมดแต่มีคนอื่นคอยช่วยเหลืออยู่ด้วย แสดงให้เห็นความพิเศษที่จะเกิดขึ้นกับชีวิตของผู้ที่เป็นพระโพธิสัตว์เท่านั้น

17) พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม/ศีลธรรม (ค)

พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและศีลธรรม หมายถึง การกระทำของตัวละครเอกก่าพำที่เกี่ยวข้อกับการยึดมั่นในหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ทั้งในด้านการประพฤติตนและความรู้ความเข้าใจในหัวข้อธรรม เน้นหนักในเรื่องของการทำความดีละเว้นความชั่ว ดังนั้นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและศีลธรรมนี้จึงแสดงให้เห็นความเป็นคนประพฤติดีในด้านต่างๆ ของตัวละครเอกก่าพำ โดยพฤติกรรมส่วนหนึ่งจะมีความสอดคล้องกับจริยวัตรฝ่ายกุศลและบารมีสิบประการของพระโพธิสัตว์ อีกส่วนหนึ่งเป็นคุณธรรมทั่วไปที่พึงปฏิบัติ

พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและศีลธรรมนี้เป็นพฤติกรรมสำคัญในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่ตัวละครเอกก่าพำทุกเรื่อง โดยตัวละครเอกก่าพำทุกคนจะต้องมีคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมอย่างน้อยหนึ่งรูปแบบเสมอ

อนึ่งพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและศีลธรรมนี้จะมีด้วยกันสองลักษณะ คือ ส่วนหนึ่งเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในตอนต้นเรื่อง/กลางเรื่อง อีกส่วนหนึ่งเป็นพฤติกรรมที่ตัวละครเอกก่าพำกระทำในตอนท้ายเรื่องก่อนประชุมชาดก มักจะเป็นเหตุการณ์ในช่วงปลายของชีวิตหรือภายหลังจากที่ตัวละครเอกก่าพำได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองหรือได้เป็นมเหสีแล้ว

พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและศีลธรรม มีพฤติกรรมย่อยดังนี้

การทำบุญและบริจาคทาน (ค.) เป็นพฤติกรรมย่อยที่พบความถี่มากในชาดกพื้นบ้านล้านนา การบริจาคตานนั้นมักปรากฏในตอนท้ายเรื่อง กล่าวคือเมื่อตัวละครเอกก่าพำได้เป็นกษัตริย์หรือเจ้าเมืองแล้ว ธรรมเนียมนิยมอย่างหนึ่งที่ตัวละครเอกก่าพำถือปฏิบัติคือการสร้างโรงงานทุกสี่มุมเมืองเพื่อให้ทานแก่ประชาชน รวมไปถึงการบริจาคตานด้วยการมอบทรัพย์สมบัติแก่ประชาชนผู้ยากไร้หรือการปล่อยสัตว์ให้พ้นจากการถูกกักขังทรมาน ดังปรากฏในชาดกเรื่อง **ก่าพำหมาเน่า ชมพูราชแดงเขียว นันทกุมาร แปะดแล้งออกยอด และ แมงสีหูห้าตา ฯลฯ**

ลักษณะการทำบุญบริจาคตานนั้นนอกจากจะหมายถึงการให้สิ่งของเพื่อมอบเป็นทานแก่ผู้อื่นแล้ว ยังหมายถึงการเสียสละสิ่งของมีค่าแก่ผู้อื่น ซึ่งเป็นกรบริจาคตานอีกลักษณะหนึ่ง เช่น

ก่าพำหมาดำ-ตัวละครเอกก่าพำมอบเมืองนาคกลับคืนให้แก่พญานาคเพื่อกลับไปหามารดา

คัถณะจิกุง์ดิด-คัถนกุมารมอบเมืองและพระธิดาที่ได้เป็นรางวัลจากการช่วยเหลือชาวเมืองให้พ้นจากการถูกงูยักษ์และพญาเหี้ยวทำร้าย ให้กับเพื่อนร่วมเดินทางสองคนและในตอนท้ายเรื่องยังได้มอบของวิเศษให้แก่โอรส

รัตนมณีกุมารมดส้ม-รัตนมณีใช้เงินซื้อทรัพย์สินของเจ้าเมืองมัททราชแล้วมอบให้พ่อตาทั้งหมด เป็นเหตุให้พ่อตายอมรับและยกเมืองให้ตัวละครเอกกำพร้าปกครอง ทั้งที่ก่อนหน้านี้พยายามกลั่นแกล้งตัวละครเอกกำพร้ามาตลอด

รัตนรังสี-รัตนรังสีมอบวัวเผือกให้ชนโรชานาค ต่อมาตัวละครเอกกำพร้าก็ได้รับทรัพย์สินสมบัติพร้อมพระธิดานาคและได้ปกครองเมืองนาค เนื่องมาจากการมอบวัวเผือกอันมีค่าแก่นุตรชายพญานาคราชโดยมิหวังผลตอบแทน

รัตนแสงคำ-เจ้าเมืองพาราณสียกเมืองให้ตัวละครเอกกำพร้าซึ่งเป็นราชบุตรเขยปกครอง แต่ตัวละครเอกกำพร้าไม่ยอมรับและมอบเมืองคืนให้เจ้าเมืองพาราณสีปกครองต่อไป และในชาดกเรื่อง *สุรปาทา* ตัวละครเอกกำพร้ามอบเมืองให้โอรสปกครองแทน

อ้ายร้อยยอด-เมื่ออ้ายร้อยยอดถูกกลั่นแกล้งให้ไปเป็นข้ารับใช้หกเขยที่เดินทางไปค้าขายอ้ายร้อยยอดได้มอบลูกแก้ววิเศษให้แก่เจ้าเมืองจัมปา ทำให้เจ้าเมืองรับเป็นบุตรบุญธรรม และเมื่อเดินทางกลับเมืองอ้ายร้อยยอดก็ได้รับการยอมรับจากพ่อตา

ความกตัญญูกตเวทิตา (ค₂) เป็นพฤติกรรมที่ปรากฏชัดเจนในชาดกเรื่อง *ปทุมกุมาร* ซึ่งตัวละครเอกกำพร้ายอมสละหัวใจของตนเองเพื่อช่วยชีวิตแม่ที่ถูกงูกัดตายให้ฟื้น ท้ายสุดตัวละครเอกกำพร้าจึงได้รับการตอบแทนจากพระอินทร์ ด้วยการชุบชีวิตให้ฟื้นและอาศัยอยู่ในป่ากับแม่อย่างมีความสุข

พฤติกรรมความกตัญญูกตเวทิตานี้ นอกจากตัวละครเอกกำพร้าจะแสดงกับมารดาแล้วยังกระทำต่อผู้มีพระคุณอื่นๆอีก โดยในชาดกหลายเรื่องเมื่อตัวละครเอกกำพร้าประสบความสำเร็จในชีวิตได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองแล้วก็จะไม่ลืมทดแทนพระคุณของผู้อุปถัมภ์ เช่น การรับแม่และพ่อแม่บุญธรรมมาอยู่ด้วยในพระราชวัง ปรากฏใน *กำพร้าหมาดำ* *กำพร้าเหล็กไน* *ก่ากา* *ดำ* *ชมพูราชแดงเขียว* *นันทกุมาร* *บัวหอมพันกาบ* *ไปราบ่าวน้อย* และ *สุรปาทา* แม้แต่สัตว์ผู้ช่วยอย่างสุนัขในเรื่อง *สุนัขชาดก* ตัวละครเอกกำพร้าก็ไม่ลืมที่จะรับมาเลี้ยงดู โดยในเรื่องดังกล่าวตัวละครเอกกำพร้ามีสุนัขเป็นเพื่อนเล่นและเคยช่วยเหลือพาตัวละครเอกกำพร้าออกจากป่าเดินทางกลับบ้านเมื่อครั้งที่ตัวละครเอกกำพร้าถูกพ่อใจร้ายพาไปทิ้งในป่า

การช่วยเหลือผู้อื่น (ค₃) เป็นอีกพฤติกรรมหนึ่งที่พบมากเช่นกัน ส่วนใหญ่ตัวละครเอกกำพร้ามีความตั้งใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน แต่ตัวละครเอกกำพร้าก็มักจะได้รับผลตอบแทนจากการช่วยเหลือผู้ที่กำลังได้รับความเดือดร้อนดังกล่าวแทบทุกครั้งไป จึงถือว่าการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นคุณสมบัติที่มักจะทำให้ตัวละครเอกกำพร้าได้คุ้มครอง ได้ครองเมือง

หรือทรัพย์สินต่างๆเป็นการรางวัลตอบแทน รูปแบบการช่วยเหลือผู้อื่นของตัวละครเอกกำพำรำก็มีหลายลักษณะ เช่น

การช่วยเหลือญาติพี่น้อง ใน *กล้วยพันกอ* ตัวละครเอกกำพำรำนำแก้ววิเศษและยาทิพย์จากยักษ์มารักษาพี่ชายที่โดนยักษ์ทำร้ายจนหาย ส่วนใน *เขี้ยวสองมอน* ตัวละครเอกกำพำรำไปช่วยเหลือน้องชายที่ถูกสาปให้กลายเป็นหินจนทำให้น้องชายได้อภิเษกกับพระธิดาและได้ครองเมือง และใน *พุทธเสนกะ* ตัวละครเอกกำพำรำอาสาไปเอาดวงตาของแม่และป่าทั้งสิบสองคนจากนางกัซาริลูกสาวยักษ์แปลง ถือว่าเป็นการช่วยเหลือนางทั้งสิบสองให้ได้ดวงตาคลับมา

การช่วยเหลือบุคคลทั่วไป เช่น การช่วยเหลือชาวบ้านที่ถูกยักษ์จับไปกินในเมืองลายงู ด้วยการปราบงูตายและยังเป็นการช่วยเหลือธิดานาคที่ถูกยักษ์จับมาขังไว้ใน นิยายลายงูรวมไปถึงการช่วยเหลือธิดาเมืองต่างๆไม่ให้ถูกวิทยากรและยักษ์ทำร้ายใน *เขมกุมาร* และ *สุนัขชาดก* เป็นต้น

การช่วยเหลือสัตว์ ปรากฏใน *รัตนมณีกุมารมดส้ม* ตัวละครเอกกำพำรำได้ช่วยเหลือเหล่ามดแดงทำรัง จึงได้มนตร์รักษาสัตว์เป็นการตอบแทนและตัวละครเอกกำพำรำก็ได้นำมนต์วิเศษดังกล่าวมาช่วยเหลือสัตว์อีกหลายชนิดไม่ให้ถูกขายและถูกฆ่า ทำให้ได้รับทรัพย์สมบัติมากมายเป็นการตอบแทน หรือใน *สุพรมหมอกชะหมาเก้าหาง* ตัวละครเอกกำพำรำช่วยเหลือเหล่าแมลงวันที่หิวโหยด้วยการให้กินซากศพของหมาเก้าหางซึ่งเป็นเพื่อนร่วมเดินทาง จึงได้รับการตอบแทนจากเหล่าแมลงวันด้วยการพาตัวละครเอกกำพำรำไปพบฤาษี เป็นต้น

การเป็นกษัตริย์ที่ตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม (ค_๘) เป็นคุณสมบัติที่พบในตัวละครเอกกำพำรำที่ได้ครองเมืองทุกเรื่อง หลักการปกครองเมืองด้วยทศพิธราชธรรมนี้เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่กษัตริย์ที่ดีพึงปฏิบัติ ซึ่งตัวละครเอกกำพำรำก็ได้ปฏิบัติตาม อย่างไรก็ตามรายละเอียดของพฤติกรรมดังกล่าวปรากฏน้อยมาก เนื่องจากเป็นเนื้อหาในตอนท้ายเรื่องก่อนมีการประชุมชาดก อันถือเป็นจุดสิ้นสุดของเรื่องราวแล้ว

การรู้จักให้อภัย (ค_๙) ปรากฏชัดเจนใน *สุพรมหมอกชะหมาเก้าหาง* เมื่อธิดามดง่ามซึ่งเป็นภรรยาคนหนึ่งของตัวละครเอกกำพำรำไปเป็นชู้กับคนเกี่ยวหญ้าเลี้ยงม้า ยังผลให้ตัวละครเอกกำพำรำเกิดความเบื่อหน่ายจึงออกเดินทางผจญภัย แต่ในท้ายที่สุดตัวละครเอกกำพำรำก็ให้อภัยแก่ภรรยาด้วยการมอบสมบัติให้ไปอยู่ร่วมกับชู้รักจนสิ้นอายุขัย หรือในชาดกพื้นบ้านล้านนาหลายเรื่องที่มีพฤติกรรมของตัวโกงยกทัพมารบกับตัวละครเอกกำพำรำ เมื่อตัวโกงพ่ายแพ้ต่างก็ร้องขอชีวิต ซึ่งตัวละครเอกกำพำรำเองก็จะให้อภัยไม่เอาโทษถึงชีวิตและจะสั่งสอนให้คนเหล่านั้นทำดีต่อไป เป็นต้น

การเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดา (ค.) ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาหลายเรื่อง โดยบิดาของตัวละครเอกกำพร้าจะสั่งเสียไว้ก่อนตาย ว่าให้นำหวัะโกลกของบิดาผูกติดเอาไว้เพื่อ ลากไปหาที่ท่าเรือใดนาซึ่งฟังแล้วเป็นคำสั่งเสียที่ดูแปลกประหลาด แต่ตัวละครเอกกำพร้าก็เชื่อฟัง คำที่บิดาสอนและปฏิบัติตาม เมื่อตัวละครเอกกำพร้าปฏิบัติตามแล้วก็จะได้พบกับทรัพย์สมบัติ สัตว์วิเศษหรือคู่ครองเสมอ พบในชาดกพื้นบ้านเรื่อง นางไขพร่าง แมงสีหู่ห้าตา และ สุพรหมเมิก ขะหมาเก๋หาง

ส่วนในชาดกเรื่อง สารทมานวะ บิดาของตัวละครเอกกำพร้าสั่งสอนให้ท่องไตรสรณคมน์เป็นที่พึ่งเสมอมิได้ขาด ตัวละครเอกกำพร้าก็ปฏิบัติตามด้วยการท่องไตรสรณคมน์และ กราบไหว้เข้าเฝ้า ผลของการกระทำดังกล่าวทำให้พระอินทร์เล็งเห็นว่าตัวละครเอกกำพร้าได้รับความเดือดร้อน จึงลงมาช่วยประทานพรวิเศษให้ตัวละครเอกกำพร้าได้เป็นกษัตริย์

การดำรงตนอยู่ในศีลธรรม (ค.) และ**การสั่งสอนศีลธรรม (ค.)** เป็นพฤติกรรมที่มักจะปรากฏควบคู่กัน กล่าวคือเมื่อตัวละครเอกกำพร้าได้เป็นกษัตริย์แล้วก็จะดำรงตน รักษาศีลอยู่เสมอมิให้ขาดเพื่อเป็นเยี่ยงอย่างแก่ประชาชน พร้อมกันนั้นก็สั่งสอนหลักศีลธรรม ต่างๆแก่ประชาชนด้วย หากเรื่องใดที่ตัวละครเอกกำพร้ามีเจ้าพญาต่างๆมาสวมมิกดิ์เป็นเมืองขึ้น ตัวละครเอกกำพร้าก็จะสั่งสอนศีลธรรมหรือหลักการปกครองบ้านเมืองให้แก่เจ้าพญาเหล่านั้นไป สั่งสอนประชาชนในเมืองของตนต่อไป

พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและศีลธรรมที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ มีลักษณะที่น่า สนใจ 3 ประการคือ

-พฤติกรรมนี้เน้นความเป็นคนดีมีศีลธรรมของกำพร้าโพธิสัตว์ เพื่อชี้ให้เห็นว่าเป็น คุณสมบัติพื้นฐานที่ควรจะต้องมี อันแสดงให้เห็นคุณลักษณะของพระโพธิสัตว์ที่กำลังบำเพ็ญ ความดีอยู่ในโลกมนุษย์

-พฤติกรรมนี้เป็นพฤติกรรมที่ตัวละครเอกกำพร้าสามารถช่วยเหลือตนเองได้ แม้ไม่มีความสามารถอื่นที่โดดเด่นเพราะเป็นชาวบ้านธรรมดา เมื่อเจอปัญหาหรืออุปสรรคที่ร้ายแรงต้องได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นเสมอ แต่พฤติกรรมเหล่านี้ก็ทำให้ตัวละครเอกกำพร้าเขาตัว รอดจากสถานการณ์เลวร้ายได้ในบางครั้งและยังเป็นคุณสมบัติที่จะทำให้ตัวละครเอกกำพร้าได้รับ โอกาสดีๆในชีวิต เช่น การได้สิ่งวิเศษ ทรัพย์สมบัติ การได้พบกับคู่ครอง เป็นต้น

-พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและศีลธรรมแสดงให้เห็นผลของการกระทำ พฤติกรรมชัดเจน เมื่อตัวละครเอกกำพร้ามีการแสดงพฤติกรรมย่อยรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งแล้ว ตัว

ละครเอกกำพร้ามักจะได้รับผลตอบแทนในทางที่ดี โดยที่ตัวละครเอกกำพร้าเองไม่ได้เรียกร้องสิ่งตอบแทนดังกล่าวแต่อย่างใด

3.3.2 ลักษณะเด่นด้านพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพร้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา

จากพฤติกรรมหลักทั้ง 17 พฤติกรรมของตัวละครเอกกำพร้าที่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนา สามารถสรุปถึงลักษณะเด่นด้านพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพร้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา ได้ 3 ประเด็นคือ

1) พฤติกรรมหลักของตัวละครเอกกำพร้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา เป็นการผสมผสานบทบาทของพระโพธิสัตว์ พระเอกในนิทานจักรววงศ์ฯ และชาวบ้านธรรมดา หากนำพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพร้าทั้งหมดมาจำแนกให้เห็นบทบาทของตัวละคร สามารถแบ่งบทบาทของตัวละครตามลักษณะพฤติกรรมได้ 3 ลักษณะ คือพฤติกรรมที่เน้นบทบาทความเป็นพระโพธิสัตว์ พฤติกรรมที่เป็นบทบาทของพระเอกในนิทานจักรววงศ์ฯ และพฤติกรรมที่เน้นความเป็นชาวบ้านธรรมดา

พฤติกรรมที่เน้นความเป็นพระโพธิสัตว์เห็นได้จากพฤติกรรมเกี่ยวกับคุณธรรมและศีลธรรม พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความมีบุญบารมีต่างๆ ได้แก่ ปัญหาเกิดจากความมีบุญญาธิการ และการได้คู่ครองและแต่งงานเพราะความมีบุญญาธิการ รวมไปถึงพฤติกรรมการได้รับความช่วยเหลือของตัวละครเอกกำพร้า ที่แสดงให้เห็นว่าตัวละครเอกกำพร้าจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือเนื่องจากเป็นพระโพธิสัตว์ที่เกิดมาใช้กรรมหรือบำเพ็ญบุญบารมี จึงต้องมีผู้คอยช่วยเหลือให้การกระทำนั้นเป็นไปด้วยดี

พฤติกรรมที่เน้นบทบาทของพระเอกในนิทานจักรววงศ์ฯ เป็นผลมาจากการศึกษาของพิชญานี เริงศิริ⁷ ซึ่งได้จำแนกพฤติกรรมหลักของพระเอกในนิทานจักรววงศ์ฯ ตามทฤษฎีโครงสร้างนิทานของพรอพท์ ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่ามีพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพร้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา บางพฤติกรรมที่ตรงกับพฤติกรรมของพระเอกในนิทานจักรววงศ์ฯ ตามที่พิชญานีได้ศึกษาไว้ อาทิ พฤติกรรมการเดินทางออกจากเมืองเพื่อเรียนวิชากับฤๅษี/ออกบวช การได้สิ่งวิเศษ การทดสอบความสามารถ การเดินทางไปเมืองไหนก็ได้ภรรยา พฤติกรรมของตัวโกง เช่น การที่ตัวโกงอยากได้ภรรยาของตัวเอง การที่ตัวโกงปรารถนาทรัพย์สินของตัวเอง การพลัดพรากจากคนรัก การถูกลงโทษของตัวโกง การได้ครองเมือง ฯลฯ การที่ปรากฏพฤติกรรมต่างๆ เหล่านี้ในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่ตัวละครเอกกำพร้ายอมชี้ให้เห็นว่า ตัวละครเอกกำพร้าก็มีบทบาทคล้ายกับพระเอกในนิทานจักรววงศ์ฯ ด้วย

⁷ พิชญานี เริงศิริ, "การศึกษาวรรณกรรมนิทานไทย ตามทฤษฎีโครงสร้างของวลาดิมีร์ พรอพท์," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542).

ส่วนพฤติกรรมที่เน้นบทบาทชีวิตของพระเอกชาวบ้านธรรมดา เห็นได้ชัดเจนจากพฤติกรรมคุณลักษณะพิเศษบางอย่าง ได้แก่ พฤติกรรมความสามารถในการทำเกษตรกรรม การรื้อยกกองดอกไม้และความสามารถในงานช่าง การเดินทางออกจากบ้านบางรูปแบบเช่น การเดินทางไปค้าขาย การทำงานบางอย่างที่อาสาไปทำ การแสวงโชค เป็นต้น

อย่างไรก็ตามแม้พฤติกรรมของตัวละครเอกกำพร้าว้าจะเป็นการผสมผสานกันระหว่างพฤติกรรมของพระโธสิษฐ์ พระเอกในนิทานจักรวาลและชาวบ้านธรรมดา แต่จุดสำคัญซึ่งขาดก้นบ้านต้องการเน้นก็คือ ตัวละครเอกกำพร้าว้าเป็นลักษณะของพระโธสิษฐ์ที่มีชีวิตแบบชาวบ้านธรรมดา ไม่ใช่ลักษณะชีวิตแบบพระเอกในนิทานจักรวาล ทั้งนี้สังเกตได้จากพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพร้าว้าในขาดก้นบ้านล้านนาที่เน้นบทบาทของตัวละครเอกในนิทานจักรวาลส่วนใหญ่จะถูกปรับให้มีความเหมาะสมมากขึ้น เช่น การเดินทางไปเมืองไหนก็ได้ภรรยาของตัวละครเอกกำพร้าว้า มักจะเป็นการได้ภรรยาจากการได้ช่วยเหลือผู้อื่นก่อนแล้วจึงจะได้นางเป็นรางวัลตอบแทน ในขณะที่พฤติกรรมบางอย่างก็ปรากฏค่อนข้างน้อย เช่น การเรียนวิชากับฤๅษี การบวชเป็นฤๅษี

อนึ่งแม้ว่าจะมีบางพฤติกรรมของตัวละครเอกกำพร้าว้าในขาดก้นบ้านล้านนาที่ยังคงตรงกับพระเอกในนิทานจักรวาล โดยไม่มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดของพฤติกรรม เช่น การได้สิ่งวิเศษ พฤติกรรมของตัวโกงและการถูกลงโทษของตัวโกง แต่พฤติกรรมส่วนนี้น่าจะเป็นการคงไว้ตามลักษณะของเนื้อหานิทานดั้งเดิมที่เป็นนิทานจักรวาลก่อนนำมาแต่งเป็นขาดก้นบ้านมากกว่า นอกจากนี้ยังมองได้อีกว่าพฤติกรรมที่ยังคงเดิมนี้เป็นการเสริมบทบาทของตัวละครเอกกำพร้าว้าในฐานะที่เป็นพระโธสิษฐ์และชาวบ้าน กล่าวคือ การได้ของวิเศษของตัวละครเอกกำพร้าว้าจะมีบทบาทในการช่วยเหลือตัวละครเอกกำพร้าว้าให้ผ่านพ้นปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆที่ไม่สามารถแก้ไขด้วยตนเองได้ ส่วนพฤติกรรมของตัวโกงก็มีลักษณะเป็นปัญหาหรืออุปสรรคในชีวิตอย่างหนึ่งของตัวละครเอกกำพร้าว้าที่ต้องแก้ไขและจะผ่านพ้นไปได้ก็ด้วยความช่วยเหลือจากผู้อื่นเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งตรงกับลักษณะของพระโธสิษฐ์ที่ต้องมีผู้คอยช่วยเหลือให้การเสวยกรรมในพระชาติต่างๆเป็นไปด้วยดีนั่นเอง

ลักษณะดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าในที่สุดแล้วพฤติกรรมทั้งหมดล้วนแสดงบทบาทของตัวละครเอกกำพร้าว้าในฐานะที่เป็นพระโธสิษฐ์ แต่เป็นพระโธสิษฐ์ที่เป็นเพียงชาวบ้านธรรมดา มีฐานะยากจนและต้องเผชิญปัญหา/อุปสรรคต่างๆในชีวิต มากกว่าจะเป็นชีวิตของเจ้าชายที่ออกเดินทางผจญภัยแบบพระเอกในนิทานจักรวาล เพราะแม้จะมีพฤติกรรมส่วนหนึ่งที่ตรงกับพฤติกรรมของพระเอกในนิทานจักรวาล แต่พฤติกรรมดังกล่าวก็ถูกปรับเปลี่ยนและลดความสำคัญลง เพื่อไปเน้นบทบาทของกำพร้าว้าโธสิษฐ์ที่เป็นชาวบ้านธรรมดามากกว่า

2) พฤติกรรมบางพฤติกรรมเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ตัวละครเอกกำพรวดได้รับการยอมรับจากสังคม จากบุคลิกลักษณะของตัวละครเอกกำพรวดที่กล่าวถึงไว้ในหัวข้อที่ผ่านมา เห็นได้ว่าตัวละครเอกกำพรวดส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่มีฐานะยากจน มีความเป็นอยู่ที่แร้นแค้นขาด สนม มีหน้าซ้ำตัวละครเอกกำพรวดในชาติบางเรื่องก็ยังคงเกิดมามีร่างกายอัปลักษณ์ พิการหรือเกิดมา ในคราบสัตว์ ลักษณะเช่นนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตัวละครเอกกำพรวดถูกกีดกันออกจากสังคม และไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร การไม่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคมของตัวละครเอกกำพรวด นั้น สังเกตได้จากพฤติกรรมของพ่อตาที่แสดงอาการรังเกียจและไม่ยอมรับลูกเขยซึ่งเป็นลูกกำพรวด

แต่ในขณะเดียวกันกลับพบว่าบุคคลอื่นๆ ในสังคมที่แสดงอาการรังเกียจหรือไม่ยอมรับ ตัวละครเอกกำพรวดนั้นมีค่อนข้างน้อย (ยกเว้นตัวละครที่เป็นตัวโกงซึ่งแสดงพฤติกรรมรังเกียจตัวละครเอกกำพรวดด้วยการพยายามกำจัดให้พ้นทาง แต่ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากตัวโกงมีความอิจฉาริษยา เป็นเหตุสำคัญ) นอกจากนี้ไม่มีปฏิกิริยาการรังเกียจ การต่อต้านหรือไม่ยอมรับตัวละครเอกกำพรวด จากบุคคลในสังคมอย่างชัดเจนแล้ว ตัวละครเอกกำพรวดส่วนใหญ่กลับได้รับการอุปถัมภ์และได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลต่างๆ เสมอ เห็นได้จากพฤติกรรมการได้ผู้อุปถัมภ์และการได้รับความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดของพฤติกรรมย่อยมากมาย

อย่างไรก็ตามแม้ว่าตัวละครเอกกำพรวดจะไม่ได้ถูกกีดกันจากสังคมและไม่เป็นที่ยอมรับจากคนในสังคมถึงขั้นที่ต้องถูกตัดขาดออกจากสังคม แต่ตัวละครเอกกำพรวดเองก็มีชาติกำเนิด และฐานะที่ต่ำต้อย ด้วยเหตุนี้จึงต้องพยายามผลักดันตัวเองเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้น จนถึงระดับที่ทำให้ปมด้อยเรื่องความกำพรวดและความขาดแคลนต่างๆ นั้นถูกทดแทนจนหมดไป ซึ่งพฤติกรรมก็เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้ตัวละครเอกกำพรวดเป็นที่ยอมรับจากสังคมได้

ผู้วิจัยขอสรุปพฤติกรรมที่ทำให้ตัวละครเอกกำพรวดได้รับการยอมรับจากสังคม ดังนี้

- พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกกำพรวดโดยตรง เริ่มต้นตั้งแต่คุณลักษณะพิเศษของตัวละครเอกกำพรวดที่แสดงให้เห็นว่าตัวละครเอกกำพรวดมีความสามารถเฉพาะทางที่ไข่ประกอบอาชีพได้ เช่น ความสามารถในการทำเกษตรกรรม ความสามารถในการร้อยกรองดอกไม้หรือความสามารถในงานช่าง ซึ่งล้วนเป็นคุณลักษณะพิเศษที่ต้องใช้เทคนิคและความชำนาญถึงจะมีเชี่ยวชาญในงานดังกล่าวได้ ในขณะที่คุณลักษณะเกี่ยวกับการออกจากร่าง อัปลักษณ์/สัตว์/พืชมาทำงานหรือการกำเนิดเป็นสัตว์แต่กระทำการต่างๆ ได้เหมือนมนุษย์ ก็เป็นการพิสูจน์ว่าแม้ตัวละครเอกกำพรวดจะเกิดมาแตกต่างจากมนุษย์ปกติ แต่ตัวละครเอกกำพรวดก็สามารถกระทำกิจกรรมต่างๆ ได้เหมือนมนุษย์ทั่วไป

นอกจากนี้ในชาติหลายเรื่องยังเห็นได้ว่าถึงแม้ตัวละครเอกกำพรวดจะไม่มีความสามารถในการชนะการแข่งขันหรือทำงานยากให้สำเร็จได้ด้วยตนเอง จนต้องได้รับการช่วยเหลือ

จากผู้อาสาช่วยเหลือ แต่ตัวละครเอกกำพำร่าก็มีคุณลักษณะพิเศษด้านสติปัญญาคือความสามารถในการเทศน์และความสามารถในการตอบปัญหาธรรม เป็นพฤติกรรมที่ทำให้ตัวละครเอกกำพำร่าได้มีโอกาสใช้ความมีปัญญาและความรู้ความสามารถของตนในการแก้ไขปัญหาได้เช่นกัน นอกจากนี้พฤติกรรมดังกล่าวยังนำไปสู่พฤติกรรมการได้รับทรัพย์สินเงินทองเป็นการตอบแทนและทำให้ตัวละครเอกกำพำร่าได้รับการยอมรับ โดยเฉพาะการยอมรับจากพ่อตาในเวลาต่อมา

ส่วนพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและศีลธรรมเป็นคุณสมบัติพิเศษที่แสดงถึงการเป็นคนที่ยึดพร้อมด้วยคุณธรรมและศีลธรรม ซึ่งเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่คนในสังคมยอมรับและต้องการ

การเดินทางออกจากเมืองและการเดินทางกลับเมืองของตัวละครเอกกำพำร่า เป็นการเปิดโอกาสให้ตัวละครเอกกำพำร่าได้ผจญภัยและแสดงความสามารถที่มีอยู่ อันจะส่งผลอย่างอื่นตามมา เช่น การออกจากเมืองเพื่อไปทำงานบางอย่างที่อาสาไปทำ หากตัวละครเอกกำพำร่าทำสำเร็จและเดินทางกลับเมืองก็จะได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถ หรือการไปตามหาสิ่งของที่หายาก เมื่อตัวละครเอกกำพำร่าสามารถหามาได้ก็เป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไปว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถและมีบุญบารมีจึงตามหาสิ่งของหายากดังกล่าวมาได้ เป็นต้น

การได้สิ่งวิเศษ/ทรัพย์สินเงินทอง ถือว่าเป็นการยกระดับฐานะหรือการเลื่อนสถานะทางสังคมของตัวละครเอกกำพำร่า เพราะเมื่อตัวละครเอกกำพำร่าได้รับทรัพย์สินเงินทองก็จะทำให้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ส่งผลให้ตัวละครเอกกำพำร่าสามารถนำทรัพย์สินเงินทองที่ได้มาสร้างโอกาสแก่ตนเองในเรื่องต่างๆ ในขณะที่การได้ของวิเศษ/มนต์วิเศษ/สัตว์วิเศษก็เป็นการเสริมอำนาจให้แก่ตัวละครเอกกำพำร่าและสิ่งวิเศษเหล่านี้ยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยทำให้ตัวละครเอกกำพำร่าสามารถผ่านพ้นปัญหา/อุปสรรคต่างๆ อันจะนำไปสู่การยอมรับจากสังคมได้

การมีรูปลักษณ์หรือสถานภาพใหม่ ทำให้ตัวละครเอกกำพำร่าได้รับการยอมรับจากสังคม เพราะการมีรูปลักษณ์ใหม่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางรูปร่างหน้าตาให้มีความปกติเหมือนคนอื่นไม่ใช่ตัวประหลาดในสังคมอีกต่อไป หรือการมีสถานะทางสังคมใหม่ด้วยการได้รับการแต่งตั้งให้มีตำแหน่งต่างๆ ซึ่งให้เห็นว่าตัวละครเอกกำพำร่ามีคุณสมบัติที่เหมาะสมคู่ควรกับตำแหน่งดังกล่าว

การได้ครองเมือง เป็นข้อพิสูจน์ที่ชัดเจนว่าตัวละครเอกกำพำร่ามีความสามารถและมีบุญญาธิการ จึงได้รับการยอมรับและยกย่องถึงขั้นได้รับเลือกให้เป็นเจ้าเมืองหรือกษัตริย์ ในชาติบางเรื่องนอกจากจะได้ครองเมืองแล้วตัวละครเอกกำพำร่ายังได้รับเลือกจากเจ้าเมืองในแว่นแคว้นต่างๆ ให้เป็นพญาจักรพรรดิราชผู้นำของเหล่ากษัตริย์ทั่วทั้งแผ่นดินด้วย ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการได้รับการยอมรับจากสังคมอย่างชัดเจน

-พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้อาสาช่วยเหลือ ได้แก่ พฤติกรรมการได้ผู้อุปถัมภ์ เนื่องจากผู้อุปถัมภ์ในบางเรื่องมีบทบาทให้การสนับสนุนค้ำจุนและค้ำชูตัวละครเอกกำพร้าว้า ทำให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้รับการยอมรับจากสังคม เห็นชัดเจนจากชาตกรเรื่อง *วนาวนกุมาร* ที่ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้เป็นบุตรบุญธรรมของมเหสีม่ายและได้เป็นเจ้าของคนใหม่ ในชาตกรเรื่อง *อ้ายร้อยยอด* เมื่อตัวละครเอกกำพร้าว้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองและได้เป็นบุตรบุญธรรมของเจ้าเมือง ก็ทำให้พ่อตาของตัวละครเอกกำพร้าว้าซึ่งแสดงอาการรังเกียจตัวละครเอกกำพร้าว้ามาตลอดให้การยอมรับด้วยการเดินทางมารับกลับเมืองและมอบเมืองให้ครอง เป็นต้น

พฤติกรรมการได้รับความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ล้วนเป็นการส่งเสริมให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้รับการยอมรับจากสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงได้แก่ความช่วยเหลือให้เป็นกษัตริย์ ทางอ้อม อาทิ การช่วยเหลือเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทำให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าประสบความสำเร็จในอาชีพที่ตนทำอยู่ มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและได้รับการยอมรับในที่สุด รวมทั้งการให้โอกาสในการแสดงความสามารถที่เมื่อตัวละครเอกกำพร้าว้าได้แสดงความสามารถแล้วจะได้รับการยอมรับ เป็นต้น

การทดสอบความสามารถในเรื่องต่างๆ เป็นบททดสอบสำคัญที่ตัวละครเอกกำพร้าว้าหาวิธีฝ่าฟันไปให้ได้และเมื่อตัวละครเอกกำพร้าว้าสามารถทำสำเร็จ ย่อมได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถ แม้ว่าบางครั้งความสำเร็จนั้นจะมาจากการช่วยเหลือจากผู้อื่นก็ตามที่ รวมไปถึงการทดสอบความสามารถทั้งก่อนแต่งงานและหลังแต่งงานในชาตกรบางเรื่อง ก็เป็นการพิสูจน์ให้เห็นความสามารถของตัวละครเอกกำพร้าว้าที่สามารถเอาชนะใจพ่อตาได้ แม้ว่าในชาตกรบางเรื่องตัวละครเอกกำพร้าว้าจะไม่ได้รับการยอมรับจากพ่อตาแต่การพิสูจน์ความสามารถนั้นก็ทำให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้พิสูจน์ตนเอง เพื่อให้ได้คู่ครองมาและเป็นการแสดงให้เห็นว่าตัวละครเอกกำพร้าว้าก็มีคุณสมบัติที่เหมาะสมกับคู่ครองของตน

การได้คู่ครองและแต่งงาน ในชาตกรหลายเรื่องตัวละครเอกกำพร้าว้ามีคู่ครองหรือภรรยาเป็นผู้คอยช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ ทำให้ปัญหาและอุปสรรคเหล่านั้นผ่านพ้นไป อันเป็นการพิสูจน์ตนเองจนได้รับการยอมรับ ในขณะที่ชาตกรอีกหลายเรื่องการได้คู่ครองและแต่งงานก็เป็นสิ่งสำคัญโดยตรงที่ทำให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้รับการยอมรับจากสังคม โดยเฉพาะรูปแบบการได้คู่ครองและแต่งงานเพราะความมีบุญญาธิการ ซึ่งนางเอกได้เลือกตัวละครเอกกำพร้าว้าเป็นคู่ครองแม้จะมีความอัปยศหรือมีฐานะต่ำต้อยยากไร้เพียงใดก็ตาม หรือการที่ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้คู่ครองซึ่งเป็นหญิงที่มีความพิเศษ เช่น เป็นธิดาของพระอินทร์อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ ตัวละครเอกกำพร้าว้าก็ยังได้นางมาเป็นภรรยา แสดงให้เห็นความมีบุญบารมีของตัวละครเอกกำพร้าว้าได้ชัดเจน

-**พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับตัวโกง** ทั้งพฤติกรรมของตัวโกงที่เกี่ยวข้องกับตัวละครเอกกำพำและการถูกลงโทษของตัวโกง เนื่องจากพฤติกรรมของตัวโกงมีลักษณะเป็นปัญหาและอุปสรรคอย่างหนึ่งที่ใช้ทดสอบตัวละครเอกกำพำ ว่าถึงแม้จะมีผู้ประสงคร้ายกับตัวละครเอกกำพำรุนแรงขนาดไหนก็ตามแต่ตัวละครเอกกำพำก็สามารถเอาตัวรอดมาได้ ทั้งจากความสามารถของตนเองหรือการได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น เมื่อตัวละครเอกกำพำสามารถเอาชนะตัวโกงได้แล้วก็จะได้รับการยอมรับ เห็นได้จากในซาดกหลายเรื่องที่ตัวโกงเป็นกษัตริย์หรือเจ้าเมือง หากตัวโกงเหล่านั้นตายหรือยอมแพ้ ตัวละครเอกกำพำก็จะได้รับการแต่งตั้งจากชาวเมืองให้เป็นเจ้าเมืองคนใหม่ทันที

3.4 โครงสร้างชีวิต

โครงสร้างชีวิต หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตตั้งแต่เริ่มต้นถึงกำเนิดขึ้นมาจนกระทั่งถึงจุดจบของชีวิต อาจกล่าวได้ว่าเป็นลำดับความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องของพฤติกรรมหลักที่กำหนดเนื้อเรื่องหรือการดำเนินชีวิตของตัวละคร โครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกกำพำในซาดกพื้นบ้านล้านนาจึงหมายถึงลำดับของเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกกำพำในซาดกเรื่องหนึ่งๆ ตั้งแต่เริ่มเรื่องจนถึงตอนสิ้นสุดของเรื่อง

ในการศึกษาโครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกกำพำในซาดกพื้นบ้านล้านนา ผู้วิจัยได้จำแนกช่วงชีวิตของตัวละครออกเป็น 3 ช่วง โดยใช้เหตุการณ์หรือเนื้อเรื่องเป็นเกณฑ์ได้ดังนี้

3.4.1 ช่วงเริ่มต้นของชีวิต เป็นเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของตัวละครเอกกำพำตั้งแต่ยังไม่เกิด กระทั่งคลอดออกมาจนถึงช่วงชีวิตในวัยเด็ก ถือเป็นเหตุการณ์ตอนต้นเรื่องที่กล่าวถึงความป็นมาของตัวละคร

3.4.2 ช่วงผจญภัย/เผชิญอุปสรรค เป็นช่วงชีวิตที่เริ่มมีการเดินทางผจญภัยหรือการดำเนินชีวิตที่ต้องประสบกับปัญหา/อุปสรรคต่างๆให้ต้องแก้ไข ถือเป็นส่วนสำคัญที่สุดของเรื่อง

3.4.3 ช่วงสุดท้ายของชีวิต เป็นชีวิตในช่วงสุดท้ายหรือเป็นตอนจบของเรื่องซึ่งปัญหาต่างๆในชีวิตส่วนที่สองได้คลี่คลายไปสู่จุดจบ

การศึกษาวิเคราะห์ชีวิตของตัวละครเอกกำพำ ผู้วิจัยจะพิจารณาตามช่วงชีวิตนี้เป็นสำคัญ รวมทั้งจะมีการอ้างอิงถึงพฤติกรรมหลักที่ได้วิเคราะห์ไว้ในหัวข้อที่ผ่านมาเพื่อนำมาใช้ศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างชีวิตด้วย จากนั้นจะทำการสรุปลักษณะโครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกกำพำเพื่อให้เห็นภาพรวมต่อไป

อนึ่งการจำแนกช่วงชีวิตทั้งสามช่วงนี้เป็นการจำแนกโดยเน้นเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตของตัวละครเอกกำพำเป็นเกณฑ์สำคัญ ดังนั้นปัจจัยด้านอายุจึงไม่สามารถจัดแบ่งให้อยู่ในช่วงชีวิตดังกล่าวได้อย่างตายตัวว่า เมื่อช่วงเริ่มต้นของชีวิตเป็นชีวิตในวัยเด็ก พอช่วงชีวิต

ในตอนผจญภัย/เผชิญอุปสรรคจะต้องเป็นชีวิตในวัยหนุ่มหรือช่วงสุดท้ายของชีวิตในตอนปลาย เรื่องนั้นจะต้องเป็นชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าวัยกลางคนหรือวัยชรา เนื่องจากขาดบางเรื่อง ชีวิตในช่วงผจญภัย/เผชิญอุปสรรคอาจจะยังเป็นช่วงชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าวัยเด็กอยู่ แต่เหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกกำพร้า นั้นเป็นช่วงชีวิตที่เต็มไปด้วยปัญหา อุปสรรคให้ต้องแก้ไข มีการออกผจญภัยในรูปแบบต่างๆ ด้วยเหตุนี้จึงจัดให้อยู่ในช่วงชีวิตที่สอง เพราะผู้วิจัยใช้เหตุการณ์หรือพฤติกรรมเป็นเกณฑ์ในการจำแนกช่วงชีวิตนั่นเอง

3.4.1 ช่วงเริ่มต้นของชีวิต

ชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าวัยเริ่มต้นนี้มักเป็นชีวิตในวัยเด็ก วัยแรกเกิดหรือยังไม่เกิดคือในขณะที่มารดาตั้งครรภ์อยู่ โดยจะเป็นเหตุการณ์ในตอนต้นเรื่องที่เกี่ยวข้องถึงความเป็นมาของตัวละครในลักษณะต่างๆ เป็นการกล่าวถึงชีวิตในประเด็นดังต่อไปนี้

1) **สาเหตุของความกำพร้า** เป็นการกล่าวถึงสาเหตุของความกำพร้าวัยว่าตัวละครมีความกำพร้าวัยในลักษณะใด ระหว่างการขาดบิดามารดาเพราะสิ้นชีวิตหรือการพลัดพรากจากกัน หากเป็นการพลัดพรากแล้วความพลัดพรากเกิดมาจากสาเหตุอะไร เช่น อาจเกิดจากพฤติกรรมของตัวโกงที่ต้องการกำจัดตัวละครเอกกำพร้าวัยและมารดาให้พ้นทางจึงจับลอบแพหรือทิ้งไว้ใต้ถุนปราสาท เป็นต้น

2) **สภาพชีวิตความเป็นอยู่ตอนเริ่มต้นของตัวละครเอกกำพร้าวัย** ช่วงชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าวัยในวัยเด็กมักเกิดมาในครอบครัวที่มีฐานะยากจน ส่วนใหญ่มีอาชีพขอทานมีรายได้พอเลี้ยงชีพไปวันๆ ตัวละครเอกกำพร้าวัยจึงมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ขัดสน บางครั้งการที่ต้องขาดบิดามารดาตั้งแต่เด็กสร้างความลำบากอย่างยิ่งยวดแก่ตัวละครเอกกำพร้าวัย ตัวอย่างเช่นในขาดเรื่อง *แปดแฉ่งออกยอด* ตัวละครเอกกำพร้าวัยที่ยังเป็นเด็กทารกต้องกินนอนจากศพของแม่โดยไม่ทราบว่ามีแม่ได้ตายจากไปแล้ว จนกระทั่งมีผู้ผ่านมาพบจึงรับไปเลี้ยง จากตัวอย่างได้สร้างความสะเทือนใจเป็นอย่างยิ่งต่อผู้อ่าน-ผู้ฟัง ซึ่งเหตุการณ์ในตอนเริ่มต้นนี้ก็มักเน้นให้เห็นความน่าสงสารและความขัดสนยากไร้ดังกล่าว เพื่อให้เกิดความเวทนาต่อชีวิตที่ตกต่ำจนถึงขีดสุดของตัวละครเอกกำพร้าวัย

3) **บุคลิกลักษณะของตัวละครเอกกำพร้าวัย** ช่วงเริ่มต้นของชีวิตนี้มักกล่าวถึงบุคลิกลักษณะของตัวละครเอกกำพร้าวัย ทั้งลักษณะการกำเนิด รูปลักษณ์และสถานภาพของตัวละครเอกกำพร้าวัย บางส่วนจะตรงกับพฤติกรรมคุณลักษณะพิเศษของตัวละครเอกกำพร้าวัย (X) การกล่าวถึงบุคลิกลักษณะในตอนเริ่มเรื่องนี้ก็เพื่อเป็นการปูพื้นฐานของตัวละครตั้งแต่เริ่มต้นและเป็นการชี้ให้

เห็นลักษณะเด่นของตัวละครเอกกำพวดี่จะมีผลต่อชีวิตของตัวละครเอกกำพวดี่ในภายภาคหน้า เช่น การมีลักษณะเด่นทางรูปลักษณ์ซึ่งแปลกหรือผิดปกติ ไม่ว่าจะเป็นการกำเนิดเป็นชายค่อม อับลักษณ์ การกำเนิดเป็นพืชหรือสัตว์แต่สามารถพูดหรือทำงานทุกอย่างได้เหมือนมนุษย์ทั่วไป หรือตัวละครเอกกำพวดี่บางเรื่องอาจมีพลังกำลังมหาศาลเหนือมนุษย์ทั่วไป ความผิดปกติเหล่านี้ จะเกิดผลต่อการดำเนินชีวิตในช่วงที่สอง ในการแก้ไขปัญหาต่างๆต่อไป

4) การได้พบกับผู้อุปถัมภ์ ในชาดกพื้นบ้านล้านนาส่วนใหญ่ตัวละครเอกกำพวดี่มัก ได้พบกับผู้อุปถัมภ์ที่รับเลี้ยงดูในขณะที่ตัวละครเอกกำพวดี่ยังเป็นเด็กหรือเป็นทารกอยู่ ดังนั้นจึง ปรากฏพฤติกรรมการได้ผู้อุปถัมภ์ของตัวละครเอกกำพวดี่ในชีวิตช่วงนี้ แต่ก็อาจมีบางเรื่องที่ตัวละครเอกกำพวดี่ได้เจอกับผู้อุปถัมภ์ในชีวิตช่วงที่สองหรือช่วงที่สาม ซึ่งผู้อุปถัมภ์ที่พบในระยะเวลา ดังกล่าวมักจะมีบทบาทในการค้าจุนหรือค้าขุมมากกว่าการเลี้ยงดูให้รอดชีวิต*

จากช่วงเริ่มต้นชีวิตของตัวละครเอกกำพวดี่นั้นจะเห็นว่าเป็นการเน้นให้เห็น "ความขาดแคลน" ในด้านต่างๆของตัวละคร อันถือเป็นความขาดแคลนเริ่มต้นอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการขาดแคลนบิดามารดา การขาดแคลนความรักรวมทั้งการขาดแคลนทรัพย์สินเงินทอง

การขาดแคลนบิดามารดา เป็นการขาดแคลนพื้นฐานของตัวละครเอกกำพวดี่ทุกคนอยู่แล้ว แต่ทั้งนี้รูปแบบการขาดดังกล่าวก็มีความแตกต่างกันไป อาจเป็นการขาดที่รุนแรงคือการตายของพ่อกับแม่ หรือการไม่มีพ่อเพราะแม่ตั้งท้องเองโดยไม่มีความสัมพันธ์กับบุรุษเพศ รูปแบบการขาดที่รุนแรงน้อยลงมาคือการพลัดพรากกับพ่อแม่ด้วยสาเหตุต่างๆ การขาดแคลนพ่อแม่ของตัวละครเอกกำพวดี่จึงถือได้ว่าเป็นการสร้าง ความขาดแคลนติดตัวให้ตัวละครมาตั้งแต่แรกเริ่ม

การขาดแคลนความรัก แน่แน่นอนว่าเมื่อขาดแคลนบิดามารดาเลี้ยงดูแล้วตัวละครเอกกำพวดี่ย่อมขาดความรักความอบอุ่นในรูปแบบของครอบครัวตามมาอย่างเป็นเหตุผลกัน บางครั้งตัวละครเอกกำพวดี่อาจขาดแต่พ่อหรือแม่เพียงอย่างเดียวแต่ความรักที่ได้รับก็ไม่ถือว่าสมบูรณ์ โดยเฉพาะตัวละครเอกกำพวดี่ในชาดกพื้นบ้านที่กำพวดี่ขาดแม่ ต้องอยู่กับพ่อซึ่งแทบไม่ได้ให้ความรักความอบอุ่นกับลูกเลย มีหน้าซำเมื่อพ่อก็มีภรรยาใหม่ก็ยังเชื่อฟังคำยุแหย่ของภรรยาพาลูกของตนเองไปปล่อยป่าอีก

การขาดแคลนทรัพย์สินเงินทอง เป็นผลมาจากการที่ตัวละครเอกกำพวดี่ส่วนใหญ่เกิดมาในครอบครัวที่มีฐานะยากจน ขาดแคลนทรัพย์สินเงินทองมาใช้จ่ายอย่างเพียงพอ ทำให้ไม่มี

* ดูรายละเอียดในหน้า 75-77.

ความสุขสบายในชีวิต จึงถือเป็นการขาดอีกลักษณะหนึ่งที่ควบคู่กับการขาดพ่อขาดแม่และขาดความรักความอบอุ่น

อย่างไรก็ตามการขาดแคลนเริ่มต้นทั้งสามลักษณะนี้ บางครั้งอาจได้รับการทดแทนด้วยพฤติกรรมต่างๆตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นของชีวิตนี้แล้ว ได้แก่การที่ตัวละครเอกกำพว้าได้เจอผู้อุปถัมภ์ซึ่งรับเลี้ยงดู ทำให้การขาดแคลนพ่อแม่และการขาดแคลนความรักได้รับการทดแทนไปได้ระดับหนึ่ง บางครั้งครอบครัวของผู้อุปถัมภ์ก็มีฐานะดีกว่าตัวละครเอกกำพว้าคือเป็นเศรษฐีหรือเป็นเจ้าของเมือง ลักษณะเช่นนี้ก็ถือว่าทำให้การขาดแคลนทรัพย์สินเงินทองได้รับการทดแทนตามไปด้วยเช่นกัน แต่ทั้งนี้ก็ไม่จำเป็นเสมอไปที่การได้ผู้อุปถัมภ์จะทำให้ตัวละครเอกกำพว้าได้รับการทดแทนในสิ่งเหล่านั้น เพราะในบางเรื่องตัวละครเอกกำพว้าอาจจะเจอกับผู้อุปถัมภ์ที่ไม่ได้สนใจเลี้ยงดูอย่างจริงจังและเต็มใจ แต่เป็นการเลี้ยงดูตามหน้าที่อย่างหลีกเลียงไม่ได้มากกว่า

3.4.2 ช่วงผจญภัย/เผชิญอุปสรรค

ช่วงผจญภัย/เผชิญอุปสรรคเป็นช่วงชีวิตที่ต่อเนื่องมาจากชีวิตในช่วงแรก บางเรื่องอาจเป็นชีวิตของตัวละครเอกกำพว้าในขณะที่ยังเป็นเด็ก บางเรื่องอาจเป็นชีวิตในวัยรุ่นหรือวัยหนุ่ม แต่มีลักษณะร่วมกันคือชีวิตช่วงนี้จะเป็นชีวิตที่มีการผจญภัยหรือการดำเนินชีวิตที่ต้องเผชิญกับปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ ซึ่งถือว่าการดำเนินชีวิตที่จริงจังและเป็นสาระสำคัญที่สุด

การดำเนินชีวิตของตัวละครเอกกำพว้าในช่วงที่สองนี้จะเป็นการดำเนินชีวิตในรูปแบบต่างๆขึ้นอยู่กับลักษณะโครงเรื่องของชาดกเป็นสำคัญ เช่น ชาดกที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับตัวละครเอกกำพว้าขัดแย้งกับกษัตริย์ การดำเนินชีวิตของตัวละครเอกกำพว้าก็ต้องเจอปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมของกษัตริย์ที่พยายามแย่งชิงภรรยาของตัวละครเอกกำพว้า หรือกลัวว่าตัวละครเอกกำพว้าจะมาแย่งชิงราชบัลลังค์ จึงต้องหาวิธีกำจัดด้วยการให้ทำงานยาก/ทำแข่งขัน ดังนั้นตัวละครเอกกำพว้าต้องเผชิญปัญหาเหล่านี้ตลอดทั้งเรื่อง จนกว่ากษัตริย์จะยอมแพ้หรือตายไป ชาดกบางเรื่องที่มีโครงเรื่องเกี่ยวกับตัวละครเอกกำพว้าออกติดตามหาพ่อซึ่งเป็นช่างอยู่ในป่า การดำเนินชีวิตของตัวละครเอกกำพว้าในช่วงนี้ก็เกี่ยวข้องกับการเดินทาง ระหว่างการเดินทางก็มีการผจญภัยในลักษณะต่างๆ มีการได้พบคู่ครอง การได้ของวิเศษจนกระทั่งได้พบกับบิดาในท้ายที่สุด เป็นต้น

อย่างไรก็ตามแม้ลักษณะโครงเรื่องจะทำให้ตัวละครเอกกำพว้าแต่ละคนมีชีวิตที่แตกต่างกัน แต่ชีวิตในช่วงผจญภัย/เผชิญอุปสรรคนี้ก็มีลักษณะร่วมที่ตัวละครเอกกำพว้าต้องประสบเหมือนกัน 3 ประการคือ

- 1) การประสบกับเหตุการณ์ที่ทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงหรือพบกับความพลิกผัน
- 2) การผจญภัยหรือการพบกับปัญหาและอุปสรรค
- 3) การคลี่คลายของปัญหาและตัวละครเอกก้าวร้าวได้รับการยอมรับ

1) การประสบกับเหตุการณ์ที่ทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงหรือพบกับความพลิกผัน ในชาดกพื้นบ้านล้านนาที่ตัวละครเอกก้าวร้าวทุกเรื่องจะมีจุดพลิกผันของชีวิต ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่จะเปลี่ยนแปลงชีวิตของตัวละครเอกก้าวร้าวไปอย่างสิ้นเชิง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นการกำหนดเนื้อหาสำคัญของดำเนินเรื่องต่อไปจนจบเรื่อง ส่วนการเปลี่ยนแปลงจะทำให้ตัวละครเอกก้าวร้าวต้องประสบกับอะไรในชีวิตบ้างนั้น ขึ้นอยู่กับรายละเอียดของเนื้อเรื่องชาดกที่แตกต่างกันไป

สิ่งที่ทำให้ตัวละครเอกก้าวร้าวมีชีวิตเปลี่ยนแปลงหรือพบกับความพลิกผัน มีลักษณะเป็นเหตุการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้นและในขณะเดียวกันก็เป็นจุดเชื่อมโยงให้ตัวละครเอกก้าวร้าวประสบกับเหตุการณ์หรือพฤติกรรมอื่นๆต่อไปในเรื่อง บางเหตุการณ์จะมีการกระทำที่เข้าข่ายพฤติกรรมหลักปรากฏอยู่ด้วย เหตุการณ์ที่ทำให้ตัวละครเอกก้าวร้าวพบกับชีวิตที่พลิกผัน ได้แก่ ตัวละครเอกก้าวร้าวอยากได้คู่ครองซึ่งเป็นพระธิดาของเจ้าเมืองจึงรบเร้าให้แม่หรือผู้อุปถัมภ์ไปสูขอ เป็นเหตุให้ตัวละครเอกก้าวร้าวต้องพบกับทดสอบความสามารถก่อนแต่งงานหรือเรื่องราวอันเนื่องมาจากพ่อตาไม่ยอมรับ ปรากฏในเรื่อง *กัฬารหมาดำ จักก่าขางคำ และ เต้าน้อยของคำ* รวมไปถึงเหตุการณ์ที่ตัวละครเอกก้าวร่ว่านึกสังเวชตนเองที่ไม่มีเสื้อผ้าดีๆจะใส่ จึงก้มกราบหุนไล่กาที่สวมใส่เสื้อผ้าดีๆใน *ทศศตะกุมารสามโป่งสามกิว*

ส่วนเหตุการณ์ที่ปรากฏพฤติกรรมหลักของตัวละครเอกก้าวร้าวเป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดเหตุการณ์ได้แก่

พฤติกรรมคุณสมบัติเกี่ยวกับคุณธรรมและศีลธรรม ปรากฏในเรื่อง *สารทมานวะ* เมื่อตัวละครเอกก้าวร้าวเชื่อฟังคำสั่งเสียของบิดาที่สั่งไว้ก่อนตายว่าให้ท่องไตรสรณคมน์เป็นที่พึ่ง ผลจากการกระทำดังกล่าวทำให้พระอินทร์เล็งเห็นความทุกข์และความเดือดร้อนของตัวละครเอกก้าวร้าวจึงลงมามอบพรให้หนึ่งข้อ ใน *นางไขพรวง* ตัวละครเอกก้าวร้าวเชื่อฟังคำบิดาที่สั่งเสียไว้ก่อนตายว่าให้เก็บกะโหลกผูกเอวเพื่อลากไปหาที่ทำไร่ เมื่อตัวละครเอกก้าวร้าวปฏิบัติตามทำให้ได้รับการช่วยเหลือจากพระอินทร์และได้พบกับคู่ครอง เช่นเดียวกับเรื่อง *สุพรมโหมกะหมาแก้วหาง และ แมงสีหนูห้าตา* นอกจากนี้ยังปรากฏในเรื่อง *พุทธเสนกะ* ที่ตัวละครเอกก้าวร้าวมีคุณสมบัติด้านความกตัญญูกตเวทิตา ด้วยการออกจากถ้ำมาหาอาหารเลี้ยงดูแม่และป่าที่ตาบอดจึงเป็นโอกาสให้ได้ผจญภัย ส่วนใน *รัตนรังสี* เหตุการณ์ที่ชีวิตพลิกผันได้แก่การทำบุญและบริจาคทานของตัว

ละครเอกกำพำซึ่งได้มอบว้วเผือกให้โรชานาคบุตร และใน *สุวัณณะเหินคำ* การช่วยเหลือลูกสาวของเศรษฐีที่ถูกจับลอบแพ ทำให้ชีวิตของตัวละครเอกกำพำพลิกผันจากสัตว์กลายเป็นมนุษย์ในท้ายที่สุด

พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับโชคชะตา ตัวอย่างเช่น ในชาดกเรื่อง *กำพำเหล็กไน* ตัวละครเอกกำพำเผชิญไปฟุ้งแหลนเหล็กไนใส่พญานาคที่ออกมาเที่ยวได้รับความเจ็บปวด พญานาคจึงให้เสนามาประกาศหาผู้ถอนเหล็กไน ซึ่งตัวละครเอกกำพำก็อาสาไปทำงานได้สำเร็จเป็นเหตุให้ได้ครองเมืองนาคและทรัพย์สมบัติมากมายเป็นรางวัล ใน *ช้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง* ตัวละครเอกกำพำปลอบใจน้องชายที่ร้องไห้ไม่ยอมหยุดเนื่องจากมารดาสิ้นชีวิตว่าจะหาช้างเจ็ดหัวเจ็ดหางมาให้ซึ่งบังเอิญมีชาวบ้านผ่านมาได้ยินจึงนำไปเล่าให้เจ้าเมืองฟัง ด้วยเหตุนี้ทำให้ตัวละครเอกกำพำต้องออกเดินทางไปหาช้างเจ็ดหัวเจ็ดหางมาให้เจ้าเมือง เป็นต้น

ส่วนใน *ช้างสามงาปลาสามเงียง* ตัวละครเอกกำพำผันประหลาดและปุโรหิตได้ทำนายฝันดังกล่าวว่า ตัวละครเอกกำพำจะได้ครองเมืองแทนพญาจัมปาผู้เป็นเจ้าเมืองและพญาจะเสียดชีวิตภายใน 7 วัน เมื่อเจ้าเมืองทราบก็หวั่นวิตกจึงได้หารือกับปุโรหิต ปุโรหิตก็แนะนำให้ฆ่าตัวละครเอกกำพำเสีย ดังนั้นตัวละครเอกกำพำจึงถูกใช้ให้ไปตามหาช้างสามงาปลาสามเงียง ระหว่างการเดินทางก็ได้ประสบกับเหตุการณ์ต่างๆมากมายตามมา ลักษณะความโชคร้ายที่แสดงถึงความมีบุญบารมีของตัวละครเอกกำพำโดยผ่านความฝันนี้ ยังพบในชาดกเรื่อง *นันทกุมาร* อีกด้วย

นอกจากนี้ยังปรากฏพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับโชคชะตาซึ่งเป็นจุดพลิกผันของชีวิตในรูปแบบอื่นๆอีก เช่น ปัญหาเกิดจากความบังเอิญใน *ช้างงาเดียว* และ *บัวหอมพันกาบ* การสูญเสียมารดาใน *ปทุมกุมาร* ความโชคร้ายที่เกิดมาเป็นเด็กผู้ชายจึงถูกนำไปทิ้งใน *เชมกุมาร* การถูกทำร้ายจนสิ้นชีวิตใน *สุริยะแหคำ* ส่วนใน *อ้ายร้อยชอด* จุดพลิกผันของชีวิตคือความโชคดี ที่ตัวละครเอกกำพำได้มีโอกาสทำบุญร่วมกับพระธิดาทำให้ได้นางเป็นภรรยาในเวลาต่อมา

พฤติกรรมการเดินทางออกจากเมือง ได้แก่การเดินทางออกจากเมืองเพื่อไปเรียนวิชา ในชาดกพื้นบ้านเรื่อง *ทศศตะกุมารอ่อนน้อย* *วนาวนกุมาร* และ *สังข์วิเศษชนะ* การเดินทางไปแสวงโชคใน *โคณบุตร* การเดินทางไปทำงานบางอย่างที่อาสาไปทำใน *จันทสมุทท์* และการเดินทางค้าขายกับเรือสำเภาใน *จันทสุริยะ* *ชมพูราชแดงเขียว* *รัตนมณีกุมารมดส้ม* และ *อ้อมล้อมต่อมคำ*

การเดินทางออกจากเมืองของตัวละครเอกกำพำนี้ถือเป็นจุดพลิกผัน ในแง่ที่ว่า การเดินทางเป็นจุดเริ่มต้นให้ตัวละครเอกกำพำต้องมีชีวิตที่เปลี่ยนไป เพราะระหว่างการเดินทางตัวละครเอกกำพำอาจได้เจอกับเหตุการณ์ต่างๆที่ไม่ได้คาดคิดไว้ เช่น การเดินทางไปเรียนวิชาใน *ทศศตะกุมารอ่อนน้อย* ทำให้ตัวละครเอกกำพำถูกเข้าใจผิดว่าเป็นผู้ร้ายลักทรัพย์ในวัง ส่วนใน *วนาวนกุมาร* การเดินทางไปเรียนวิชาทำให้ได้พบกับมเหสีมายซึ่งรับเลี้ยงตัวละครเอกกำพำเป็น

บุตรบุญธรรมและแต่งตั้งให้ได้เป็นเจ้าของคนใหม่ หรือการเดินทางไปค้าขายกับเรือสำเภาใน *จันทสุริยะ* ทำให้ตัวละครเอกกำพำได้รับทรัพย์สินเงินทองและของวิเศษที่มีบทบาทอย่างยิ่งในการช่วยเหลือตัวละครเอกกำพำในเวลาต่อมา เป็นต้น

พฤติกรรมกรการได้รับความช่วยเหลือ บางครั้งการที่ตัวละครเอกกำพำได้รับความช่วยเหลือก็เป็นจุดพลิกผันของชีวิตได้เช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น การได้รับความช่วยเหลือจากโหรที่แนะนำให้สองพี่น้องกำพำไปปลุกกล้วยพันกอ เป็นจุดพลิกผันที่ทำให้สองพี่น้องมีฐานะดีขึ้นในชาดกเรื่อง *กล้วยพันกอ* หรือใน *คัทธนะจิกุง์ดิด* เทวดาได้ช่วยเหลือให้ตัวละครเอกกำพำได้ของวิเศษและทรัพย์สินสมบัติ เป็นจุดเริ่มต้นให้ตัวละครเอกกำพำมีฐานะร่ำรวยขึ้น มีความสามารถเลื่องลือจนได้รับแต่งตั้งให้เป็นอุปราช นอกจากนี้ยังปรากฏความช่วยเหลือที่ทำให้ตัวละครเอกกำพำพบกับชีวิตเปลี่ยนแปลงไปในชาดกพื้นบ้านเรื่อง *จิตตมานวะ นางไข่แก้ว* และ *สุ่มังคะหวัควายแห้ง*

พฤติกรรมกรการได้คุ้มครองและแต่งงาน ปรากฏในเรื่อง *จันทพราหมณ์* เมื่อพระธิดาเลือกแพะโพรสิษฐ์เป็นสามีทำให้แพะโพรสิษฐ์มีการออกจากคราบสัตว์กลายเป็นมนุษย์และเผชิญกับปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นเนื่องจากพ่อกว่าไม่ยอมรับ ส่วนใน *แปดแล้งออกยอด* การได้ภรรยาทำให้ตัวละครเอกกำพำได้นางเป็นผู้คอยช่วยเหลือและให้คำแนะนำในการดำเนินชีวิต จนกระทั่งตัวละครเอกกำพำได้เป็นกษัตริย์ในที่สุด

พฤติกรรมของตัวโกง ในชาดกบางเรื่องพฤติกรรมของตัวโกงก็นับว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่กำหนดชีวิตของตัวละครเอกกำพำในช่วงนี้ คือการที่ตัวโกงพยายามฆ่าหรือกำจัดตัวละครเอกกำพำให้พ้นทาง เช่น แม่เลี้ยงใจร้ายยุให้พ่อพาลูกไปทิ้งในป่า ทำให้ตัวละครเอกกำพำถูกทิ้งและต้องเดินทางระหกระเหินจนกระทั่งมีผู้มาช่วยเหลือหรือได้พบกับผู้อุปถัมภ์ ปรากฏในชาดกเรื่อง *กำพำหมาเน่า เขียวสองมอน ไปราบ่าวน้อย* และ *สุนัขชาดก* การที่มเหสีคนอื่นของบิดาอิจฉามารดาของตัวละครเอกกำพำที่ตั้งครรภ์อยู่ จึงพยายามกำจัดตัวละครเอกกำพำที่เพิ่งคลอดออกมาด้วยวิธีต่างๆ พบใน *ก่ากาดำ จุมปลาสี่ต้น* และ *หงส์ผาคำ* รวมไปถึงการที่ญาติประสงคร้ายกับบิดาและครอบครัวเป็นเหตุให้ตัวละครเอกกำพำต้องถูกกำจัดไปด้วยใน *นาคเขาคำ*

2) การผจญภัยและการประสบกับปัญหาหรืออุปสรรคในรูปแบบต่างๆ ชีวิตช่วงนี้ถือว่าเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของตัวละครเอกกำพำ โดยเมื่อตัวละครเอกกำพำได้เจอกับเหตุการณ์ที่ทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงหรือพบกับความพลิกผันแล้ว เหตุการณ์เหล่านั้นก็จะนำมาสู่ช่วงชีวิตที่เป็นการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง เป็นช่วงชีวิตที่เต็มไปด้วยปัญหาและอุปสรรคต่างๆให้ต้องแก้ไข เช่น การต่อสู้แย่งชิง การพลัดพราก การทดสอบความสามารถ พฤติกรรมของตัวโกงฯลฯ รวมไปถึงการเดินทางผจญภัยของตัวละครเอกกำพำในรูปแบบต่างๆ

ช่วงชีวิตที่เป็นการผจญภัยและการประสบกับปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของเรื่องนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอพร้อมทั้งตัวอย่างการแจกแจงพฤติกรรมตามลักษณะโครงเรื่อง ทั้งนี้ไม่ได้มีการจัดเรียงลำดับพฤติกรรมออกมาเป็นสูตรเพื่อหาโครงสร้างนิทาน เป็นเพียงการนำเสนอให้เห็นว่ามีพฤติกรรมใดบ้างที่ปรากฏในโครงเรื่องแต่ละประเภท เพื่อเทียบเคียงให้เห็นโครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกก่าพรวดำเท่านั้น

ผู้วิจัยได้นำพฤติกรรมหลักตามที่ได้ศึกษาไว้ในหัวข้อที่ผ่านมา มาใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาโครงเรื่อง ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนั้นเป็นพฤติกรรมที่มีความโดดเด่น ได้แก่ พฤติกรรมการต่อสู้ระหว่างตัวโกงกับตัวละครเอกก่าพรวดำและตัวละครเอกก่าพรวดำได้รับชัยชนะ (H-I) กับพฤติกรรมตัวละครเอกก่าพรวดำถูกทดสอบให้ทำงานยากและตัวละครเอกก่าพรวดำทำงานยากสำเร็จ (M-N) ทั้งนี้สามารถจำแนกโครงเรื่องของชาดกพื้นบ้านล้านนาได้เป็น 4 กลุ่ม* คือ

- โครงเรื่องที่มีพฤติกรรม H-I
- โครงเรื่องที่มีพฤติกรรม M-N
- โครงเรื่องที่มีทั้งพฤติกรรม H-I และ M-N
- โครงเรื่องที่ไม่มีพฤติกรรม H-I และ M-N

-โครงเรื่องที่มีพฤติกรรม H-I เป็นชาดกพื้นบ้านล้านนาที่มีโครงเรื่องเน้นการต่อสู้หรือการแข่งขันระหว่างตัวโกงกับตัวละครเอกก่าพรวดำและตัวละครเอกก่าพรวดำจะเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะเสมอ ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนา 11 เรื่องได้แก่ ก่าพรวดำหมาเนา คัธนจิทุ่งดีด จันทพราหมณ์ จันทสุริยะะ จิตตมานวะ ช้างงาเดียว นาคเขาค่า รัตนรังสี สุนัขชาดก สุรินทชมพู และสุริยะะแหค้ำ

ชาดกพื้นบ้านล้านนากลุ่มนี้จะมีพฤติกรรมที่สำคัญคือ การต่อสู้แข่งขันระหว่างตัวโกงกับตัวละครเอกก่าพรวดำ ตัวละครเอกก่าพรวดำได้รับความช่วยเหลือให้ชนะการรบหรือการแข่งขัน ทำให้ตัวละครเอกก่าพรวดำสามารถเอาชนะตัวโกงได้ในที่สุด ซึ่งลำดับพฤติกรรมในเนื้อหาส่วนนี้จะ เป็น H-D-I

ยกตัวอย่างเช่นชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง จิตตมานวะ ดังนี้

* ชาดกพื้นบ้านล้านนาที่มีโครงเรื่องทั้ง 4 ประเภท ผู้วิจัยได้นำเสนอพร้อมทั้งพฤติกรรมหลักของตัวละครเอกก่าพรวดำในชาดกพื้นบ้านล้านนาแต่ละเรื่อง ไว้ในภาคผนวก ก

เนื้อเรื่อง

- กำน้าโพธิสัตว์ชื่อจิตตกุมารอาศัยอยู่กับย่า ต่อมาย่าตายต้องอยู่เพียงลำพังโดยก่อนตาย ย่าได้มอบขนให้กำน้าสามเส้น
- เทวดาดลใจให้ชาวบ้านแนะนำกำน้าโพธิสัตว์ไปทำไร่ไถนาในทุ่งซึ่งมีผีร้ายอาศัยอยู่ จากนั้นเทวดาก็ได้เนรมิตผลไม้ในป่าและปลาในแม่น้ำให้เป็นอาหาร
- จิตตกุมารนำขนที่ย่าให้มาทำบ่วงดักสัตว์ที่แอบมากินปลาในไซ วันหนึ่งมีผีเสื้อน้อย อีเหิน เสื้อโคร่ง ยักษ์ พญานาคและช่างน้ำมาติดบ่วงดักปลาของกำน้า ต่างก็ร้องขอชีวิต โดยสัญญาว่าจะให้ความช่วยเหลือทุกอย่าง ทุกเวลาที่ต้องการ
- วันหนึ่งมีพญาช่างมาติดบ่วงจึงมอบงาช้าง ขวาให้
- นางในงาช้างออกมาทำงานบ้านให้ จึงได้ นางเป็นภรรยาพร้อมกับได้ทรัพย์สินเงินทอง ในงาช้างมากมาย
- เจ้าเมืองอยากได้ภรรยาของจิตตกุมารจึง ออกอุบายให้แข่งชนไก่ ชนวัว ชนช้าง แข่งเรือ และกินสัตว์ที่ถูกชนตายให้หมด บรรดาสัตว์ที่ กำน้าโพธิสัตว์เคยไว้ชีวิตและให้สัญญาไว้ว่าจะช่วยเหลือเมื่อเดือดร้อน ต่างก็มาช่วยทำ ให้จิตตกุมารชนะการแข่งขันทุกอย่าง
- เจ้าเมืองตกเรือตาย จิตตกุมารจึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์แทน

พฤติกรรม

- $D_{1,1}$ = การได้ผู้อุปถัมภ์ที่เป็นมนุษย์
- a_1 = การสูญเสียคนที่รัก
- $D_{2,1}$ = ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ
- F_1 = การได้ของวิเศษ
- W_1 = การได้คู่ครองและแต่งงาน
- F_2 = การได้ทรัพย์สินเงินทอง
- A_1 = การที่ตัวโกงอยากได้ภรรยาของตัวละครเอกกำน้า
- H = การแข่งขันระหว่างตัวโกงกับตัวละครเอกกำน้า
- $D_{2,7}$ = ความช่วยเหลือให้ชนะการแข่งขัน
- I = การได้รับชัยชนะ
- U_1 = การตายของตัวโกง
- $W_{2,1}$ = การได้ครองเมืองที่อาศัยอยู่

-จิตตกุमारปกครองเมืองด้วยทศพิธราชธรรม
พร้อมทั้งบำเพ็ญทานและสั่งสอนประชาชน
ให้รักษาศีลอยู่เสมอ ต่อมาข้างมอบงาข้าง
ซ้ายที่เหลือให้ จึงได้นางในนางข้างเป็นภรรยา
อีกคน

c_4 = การเป็นกษัตริย์ที่ตั้งมั่นในทศพิธราช
ธรรม

c_7 = การทำบุญและบริจาคทาน

c_8 = การสั่งสอนศีลธรรม

W_7 = การได้คู่ครองและแต่งงาน

-**โครงเรื่องที่มีพฤติกรรม** M-N เป็นชาดกประเภทที่โครงเรื่องมีการทดสอบตัวละครเอกกำพว้าให้ทำงานยากและตัวละครเอกกำพว้าก็สามารถที่จะทำงานดังกล่าวได้สำเร็จ ชาดกกลุ่มนี้มี 19 เรื่องได้แก่ กำพว้าหมาดำ กำพว้าเหล็กไน กำกาดำ เขียวสองมอน โคนบุตร จัก ก่าขวางคำ ชมพูราชแดงเขียว ข้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง ข้างสามงาปลาสามเงี่ยง ทศคตะกุมารอ่อนน้อย นันทกุมาร นางไข่แก้ว นิยายลายงู บัวหอมพันกาบ แมงสีหูห้าตา สุมังคละหัวควายแห้ง สุรปาทา หงส์มาคำ และ อ้อมล้อมต่อมคำ

ชาดกพื้นบ้านล้านนากลุ่มนี้จะปรากฏพฤติกรรมที่สำคัญคือ การที่ตัวละครเอกกำพว้าถูกทดสอบให้ทำงานยาก การทำงานยากสำเร็จ โดยการที่ตัวละครเอกกำพว้าจะทำงานดังกล่าวได้สำเร็จนั้นเนื่องมาจากพฤติกรรมการได้รับความช่วยเหลือจากผู้อาสาช่วยเหลือ ในบางเรื่องตัวละครเอกกำพว้าอาจทำงานสำเร็จได้ด้วยพฤติกรรมความสามารถของตนเอง ไม่ว่าจะเป็ นพฤติกรรมกลุ่มคุณสมบัติพิเศษต่างๆของตัวละครเอกกำพว้า รวมไปถึงคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและศีลธรรม ดังนั้นลำดับพฤติกรรมในเนื้อหาส่วนนี้มักจะเป็น M-D-N / M-ค-N / M-X-N

ยกตัวอย่างเช่นชาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่อง กำพว้าหมาดำ ดังนี้

เนื้อเรื่อง	พฤติกรรม
-กำพว้าโพธิสัตว์เกิดมามีร่างกายพิการค่อมเตี้ยเดินไม่ได้ อาศัยอยู่กับนางจ่าสวน (ผู้ดูแลสวน) ในเมืองจัมปานคร กำพว้าโพธิสัตว์อยากได้พระธิดาคนที่ 7 ของเจ้าเมืองเป็นภรรยาจึงรบเร้าให้นางจ่าสวนไปขอ	$D_{1,7}$ = การได้ผู้อุปถัมภ์ที่เป็นมนุษย์
-นางจ่าสวนนำผักเปียใส่กระเช้าไปสุขอพระธิดา เจ้าเมืองโกรธสั่งให้นำทั้งสองคนไปประหารชีวิต จึงพากันหนีโทษเข้าไปอยู่ในป่า	a = การประสบกับปัญหาและความโชคร้าย \uparrow = การเดินทางออกจากเมือง

-ผักเบี้ยในกระเช้าที่หล่นอยู่กลายเป็นเงินทอง เจ้าเมืองให้เก็บไปไว้ในวัง	D_3 =ความโชคดี
-กำพว้าโพธิสัตว์อยู่ในปากปลุกข้าวเลี้ยงชีพ วัน หนึ่งมีหนูเผือกมาติดกับดักและยอมเป็นบริวาร	X_7 =ความสามารถในการทำ เกษตรกรรม
-หนูเผือกให้บริวารชุดอุโมงค์จะไปลักเอาตัวพระ ธิดามาเป็นภรรยาของกำพว้าโพธิสัตว์ พระธิดา บอกว่าจะยอมรับเป็นสามีเจ้าเมืองจึงให้ราชรถ ไปรับกำพว้าโพธิสัตว์และนางจ่าสวนกลับเมือง เพื่อทำการอภิเษก	$D_{2,6}$ =ความช่วยเหลือให้ได้คู่ครอง $W_{1,1}$ =การได้คู่ครองเพราะความมี บุญญาธิการ ↓=การเดินทางกลับเมือง
-กำพว้าโพธิสัตว์เดินทางไปค้าขายกับหกเขยแต่ ได้เพียงสุนัขดำตัวหนึ่งกลับมา พ่อตาจึงประชด ให้พาไปล่าสัตว์ในป่า กำพว้าโพธิสัตว์และสุนัข ดำเจอลูกแก้ววิเศษ	F_7 =การได้ของวิเศษ
-เจ้าเมืองสั่งให้เขยทั้งเจ็ดคนสร้างบ้านในขณะที่ กำพว้าโพธิสัตว์มีเพียงเสาต้นเดียว สุนัขดำได้ ส่งเสียงเห่าผนวกกับอำนาจของแก้ววิเศษ และบารมีของกำพว้าโพธิสัตว์ ทำให้เกิดเป็น บ้านเมืองใหม่พร้อมทรัพย์สินและบริวารมาก มาย	M =การถูกทดสอบให้ทำงานยาก $D_{2,7}$ =ความช่วยเหลือให้ทำงาน ยากสำเร็จ N =การทำงานยากสำเร็จ
-กำพว้าโพธิสัตว์กลายเป็นชายหนุ่มรูปงาม ปก ครองเมืองที่ถูกเนรमितขึ้นและไปรับนางจ่าสวน มาอยู่ด้วย ส่วนสุนัขดำก็กลายร่างเป็นคน	T_1 =การถอดรูปอัปลักษณ์ $W_{2,2}$ =การได้ครองเมืองที่เนรमित ขึ้นมาใหม่
-เจ้าเมืองยกเมืองและแต่งตั้งให้กำพว้าโพธิสัตว์ เป็นกษัตริย์คนใหม่	C_2 =ความกตัญญูกตเวทิตา $W_{2,1}$ =การได้ครองเมืองที่อาศัยอยู่

-โครงเรื่องที่มีทั้งพฤติกรรม H-I และ M-N เป็นขาดกพื้นบ้านล้านนาเรื่องที่มีเนื้อหาค่อนข้างยาว โครงเรื่องซับซ้อน จึงปรากฏทั้งพฤติกรรมการต่อสู้แข่งขันระหว่างตัวโกงกับตัวละครเอกกำพว้าและตัวละครเอกกำพว้าได้รับความช่วยเหลือให้ชนะการรบหรือการแข่งขัน ทำให้สามารถเอาชนะตัวโกงได้ในที่สุด (H-I) รวมทั้งพฤติกรรมการที่ตัวละครเอกกำพว้าถูกทดสอบให้ทำงานยากและตัวละครเอกกำพว้าทำงานยากดังกล่าวได้สำเร็จ (M-N)

โครงเรื่องประเภทนี้ปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนา 4 เรื่องได้แก่ *จันทสมุทท์* นาง *ไชพราง* *วนาวนกุมาร* และ *สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง*

ชาดกพื้นบ้านล้านนากลุ่มนี้จะมีพฤติกรรมสำคัญคือ H-I และ M-N ซึ่งลำดับพฤติกรรมในช่วงที่มี H-I จะเป็นเหมือนกันคือ H-D-I และในช่วงที่มี M-N ก็จะเป็น M-D-N M-ค-N และ M-X-N เช่นเดียวกัน

ยกตัวอย่างเช่นชาดกเรื่อง *วนาวนกุมาร*

เนื้อเรื่อง	พฤติกรรม
-เมหสีเอกเมืองโกวินครถูกเมหสีรองใส่ร้ายว่า คลอดลูกเป็นทอนไม้ จึงถูกขับไล่ไปเป็นทาส ในครัว ส่วนโอรสโพธิสัตว์เทวดานำไปเลี้ยงไว้ ที่ต้นไทรในป่าหิมพานต์ได้ชื่อว่า วนาวนกุมาร	$D_{1,2}$ =ผู้อุปถัมภ์ที่เป็นเทวดา \uparrow =การเดินทางออกจากเมือง
-วนาวนกุมารเดินทางไปเรียนกับฤๅษีในป่าจน สำเร็จวิชา ระหว่างเดินทางกลับได้ขอวิเศษ จากยักษ์	F_1 =การได้ขอวิเศษ
-เมหสีเมืองกาสิกรัฎฐ์ซึ่งเป็นมายรับเลี้ยงวนา วนกุมารเป็นบุตรบุญธรรมและแต่งตั้งให้เป็น กษัตริย์องค์ใหม่	$D_{1,1}$ =ผู้อุปถัมภ์ที่เป็นมนุษย์ $W_{2,4}$ =การได้ครองเมืองของผู้ อุปถัมภ์
-ปุโรหิตอิจฉาที่วนาวนกุมารได้ใกล้ชิดกับ เมหสี จึงลอบทำร้ายด้วยการผลัดตกเหว เทวดาแปลงเป็นชาวบ้านมาช่วยให้กลับเมือง กาสิกรัฎฐ์	A_5 =การที่ตัวโกงพยายามฆ่า/ กำจัดให้พ้นทาง $D_{2,2}$ =ความช่วยเหลือให้รอดชีวิต
-ระหว่างทางกลับวนาวนกุมารหลงทางไปยัง สระโบกขรณีที่มียักษ์เฝ้าอยู่ ได้แอบกินบัว ทิพย์ในสระทำให้อายุยืนและมีผิวพรรณสวย งาม แต่ถูกยักษ์จับได้จึงนำไปขังไว้จนหมด กรรม	F_1 =การได้ขอวิเศษ a_5 =การประสบปัญหาจาก ความมีบุญญาธิการ
-พระอินทร์ช่วยให้วนาวนกุมารได้มีโอกาส เทศน์ให้พญากินนรพิงเป็นที่ถูกใจแก่พญา กินนร จึงได้ครองเมืองกินนรครึ่งหนึ่งและได้	$D_{2,10}$ =การให้โอกาสในการ แสดงความสามารถ $X_{1,1}$ =ความสามารถในการเทศน์

อภิเชกกับพระธิดาพญาทินนร ผ่านไประยะ
หนึ่งวันวานกุมารก็พาธิดาพญาทินนรกลับไป
อยู่กับแม่บุญธรรมที่เมืองกาลิกรัฎฐ์ ส่วน
ปุโรหิตและครอบครัวถูกประหารชีวิต

-วานานกุมารออกเดินทางกับพวกพ่อค้าเพื่อ
ติดตามหามารดา เมื่อเดินทางมาถึงเมืองโกฏิ
นครได้พบกับมารดา แต่ถูกท้าวโกมลราชผู้
เป็นบิดาจับขังเพราะเข้าใจผิดคิดว่าเป็นชู้รัก
กัน

-แม่บุญธรรมกับภรรยาช่วยเหลือด้วยการผูก
ปัญหาให้ท้าวโกมลราชแก้ วานานกุมาร
สามารถตอบปัญหาถูกต้องจึงพ้นโทษและได้
ขอมารดาเป็นรางวัลตอบแทน ทั้งหมดกลับ
เมืองกาลิกรัฎฐ์

-วานานกุมารยกทัพมารบกับเมืองโกฏนคร
เพื่อจะลงโทษมเหสีรองและครอบครัว กัณหาสิ
ราชกุมารโอรสของมเหสีรองอาสาออกรบแต่
พ่ายแพ้และถูกฆ่าตาย ท้าวโกมลราชทราบ
ความจริงทั้งหมด มเหสีรองและครอบครัวจึง
ถูกประหารชีวิต

W_2 = การได้ครองเมืองครั้งหนึ่ง

W_1 = การได้คู่ครองและแต่งงาน

U_1 = การตายของตัวโกง

↓ = การเดินทางกลับเมือง

K_1 = การพบกับบิดา/มารดาที่
พลัดพราก

a_3 = การประสบปัญหาจาก
ความเข้าใจผิด

M = การถูกทดสอบให้ทำงาน
ยาก

X_{12} = ความสามารถในการตอบ
ปัญหาธรรม

N = การทำงานยากสำเร็จ

H = การต่อสู้ระหว่างตัวโกงกับ
ตัวละครเอกกำพริ้ว

X_6 = ความสามารถในการ
ต่อสู้/การรบ

I = การได้รับชัยชนะ

U_1 = การตายของตัวโกง

โครงเรื่องทั้งสามประเภทดังที่ได้กล่าวมานั้น นอกจากพฤติกรรม H-I และ M-N ที่มีส่วนสำคัญในโครงเรื่องทั้งสามกลุ่มแล้ว พบว่าพฤติกรรมอื่นๆ ล้วนแสดงถึงชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการผจญภัยและการแก้ไขปัญหาลึกลับต่างๆ ในชีวิตของตัวละครเอกกำพริ้ว โดยขาดกส่วนหนึ่งจะเป็นชีวิตของตัวละครเอกกำพริ้วที่เน้นการผจญภัยในรูปแบบต่างๆ ซึ่งในระหว่างการเดินทางผจญภัยนั้นก็จะมีปัญหา/อุปสรรคให้แก้ไข อาจมีการต่อสู้กับยักษ์ร้าย สัตว์ร้าย วิญญาณร้ายหรือศัตรูอื่นๆ ที่เป็นตัวละครประกอบ อาจจะมีพฤติกรรมของตัวโกงในลักษณะต่างๆ หรือพฤติกรรมที่เป็น การประสบกับปัญหาและความโชคร้าย เช่นการพลัดพรากจากคู่ครองปรากฏอยู่ด้วย นอกจากนี้ตัวละครเอกกำพริ้วยังจะได้เจอกับสิ่งวิเศษ ทรัพย์สินเงินทอง การพบคู่ครองและแต่งงาน รวมไปถึง การได้ครองเมืองด้วย

ในขณะที่ขาดอีกส่วนหนึ่งเป็นการดำเนินชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าว้าที่เน้นการแก้ไขปัญหาวีชีวิตในรูปแบบต่างๆเป็นสำคัญ เป็นชีวิตที่จะต้องพบเจอกับปัญหาที่ผ่านเข้ามาอย่างมากมาย ซึ่งอุปสรรคในชีวิตเหล่านั้นเป็นแรงขับเคลื่อนให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าต้องหาทางผ่านพ้นชีวิตช่วงนี้ไปให้ได้ ส่วนการเดินทางหรือการผจญภัยอาจเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นกับชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าว้าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จึงไม่ได้เป็นเนื้อหาหลัก เช่น การถูกตัวโกงกลั่นแกล้งให้ไปตามหาสิ่งของหายากทำให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าต้องเดินทางออกจากเมือง เป็นต้น

-**โครงเรื่องที่ไม่มีพฤติกรรม H-I และ M-N** เป็นขาดกพื้นบ้านล้านนาที่ปรากฏมากที่สุดจำนวน 15 เรื่อง โดยเป็นขาดกที่ไม่มีทั้งพฤติกรรม H-I และ M-N ปรากฏอยู่ แต่มีพฤติกรรมอื่นๆปรากฏอยู่อย่างหลากหลาย อีกรึ่งมีพฤติกรรมที่สำคัญพฤติกรรมหนึ่งคือพฤติกรรมของตัวโกง ที่สามารถนำมาจำแนกขาดกกลุ่มนี้ได้เป็นสองกลุ่ม คือ ขาดกที่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกงและขาดกที่ไม่มีพฤติกรรมของตัวโกงปรากฏอยู่ในเรื่อง

ขาดกที่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกง มีจำนวน 5 เรื่องได้แก่ *จุมปาสี่ต้น ทูคตะกุมารสามโป้งสามกั้ว โปราบ่าวน้อย พุทธเสนกะ และ สังข์ขั้วผชนะ* ส่วนขาดกเรื่องที่ไม่มีพฤติกรรมของตัวโกงมีทั้งหมด 10 เรื่องได้แก่ *กล้วยพันกอ เขมกุมาร เต่าน้อยของคำ ปทุมกุมาร แปดแล้งออกยอด รัตนมณีกุมารมดส้ม รัตนแสงคำ สารทมานวะ สุวณณะเห็นคำ และ อ้ายร้อยยอด*

ขาดกที่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกง ส่วนใหญ่พบว่าตัวโกงเป็นตัวละครสำคัญที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าว้า ชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าว้าจะดำเนินไปในทิศทางใดนั้นขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของตัวโกงเป็นสำคัญ นอกจากนี้ขาดกกลุ่มนี้มักปรากฏพฤติกรรมการถูกลงโทษของตัวโกงควบคู่ไปด้วยเสมอ ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่เกิดกับตัวละครเอกกำพร้าว้านั้นก็มีความแตกต่างกัน ในขณะที่ขาดกบางเรื่องมีขนาดยืดยาวประกอบด้วยโครงเรื่องย่อยๆแทรกอยู่หลายโครงเรื่อง แต่บางเรื่องก็มีโครงเรื่องย่อยแทรกอยู่เพียง 1-2 โครงเรื่องเท่านั้น หรือบางเรื่องแทบไม่มีโครงเรื่องย่อยแทรกอยู่เลย มีเพียงโครงเรื่องหลักเพียงโครงเรื่องเดียว แต่มีเนื้อหาเป็นการเดินทางผจญภัยหรือการดำเนินชีวิตที่ต้องผ่านปัญหา/อุปสรรคต่างๆของตัวละครเอกกำพร้าว้า ลักษณะดังกล่าวนี้เองทำให้ขาดกเรื่องนั้นแตกต่างจากขาดกที่เป็นนิทานธรรมดาแท้ๆ ที่แม้จะมีโครงเรื่องหลักเพียงโครงเรื่องเดียวเหมือนกัน แต่มีลักษณะเด่นด้านเนื้อหาแตกต่างกัน

ยกตัวอย่างขาดกเรื่อง *เขมกุมาร* ดังนี้

เนื้อเรื่อง

พฤติกรรม

- เศรษฐีคนหนึ่งสั่งภรรยาที่ตั้งครรภ์ก่อนจะ
ออกเดินทางไปค้าขายว่าหากคลอดลูกเป็น
หญิงให้เลี้ยงไว้แต่หากเป็นชายให้นำไปทิ้งน้ำ
โขคร้ายที่ภรรยาเศรษฐีคลอดบุตรเป็นกุมาร
โพธิสัตว์จึงต้องตั้งใจทำตามสามีสั่ง นาง
บิรवारเกิดความสงสารทารกจึงนำไปทิ้งไว้ที่
สวนดอกไม้

- ตายายมีอาชีพร้อยดอกไม้ขายรับเลี้ยงกุมาร
เป็นลูกตั้งชื่อว่าเชมกุมาร เมื่อโตขึ้นมีปัญญา
เฉลียวฉลาดและมีความชำนาญในการร้อย
กรองดอกไม้

- มารดาพบเชมกุมารจึงได้ช่วยวอนชิงสังวาส
เพราะไม่ทราบว่าเป็นลูก กระทั่งทราบความ
จริงจึงชวนไปอยู่ด้วยแต่เชมกุมารปฏิเสธและ
ฝากตายายให้แม่เลี้ยงดู ส่วนตนเองได้เดิน
ทางไปบวชเป็นฤาษี

- ระหว่างทางได้ช่วยพระธิดาเมืองสังกัสสนคร
ให้รอดพ้นจากการถูกวิญญูกรรมทำร้ายและพา
นางกลับเมือง แต่ถูกเข้าใจผิดว่าเป็นคนลักพา
พระธิดาไปจึงถูกสั่งให้นำตัวไปประหารชีวิต

- นายประตูทั้งสามทิศเล่านิทานเรื่องไม่ควร
ด่วนตัดสินใจด้วยโทสะจริตแก่เพชรฆาตทั้ง
สามเรื่องและไม่ยอมเปิดประตูเมืองให้
เพชรฆาตจึงนำเชมกุมารไปพักอยู่ที่สนาม
หลวง

- พอถึงรุ่งเช้าพระธิดาบอกความจริงแก่พระ
บิดา เชมกุมารจึงรอดพ้นจากการถูกประหาร

- เจ้าเมืองมอบเมืองให้เชมกุมารปกครองและ
มอบพระธิดาให้เป็นมเหสี เชมกุมารเจ้าเมือง

a =การประสบกับปัญหาและความ
โชคร้าย

$D_{1,1}$ =การได้ผู้อุปถัมภ์ที่เป็นมนุษย์
 X_2 =ความสามารถในการร้อยกรอง
ดอกไม้

K_1 =การพบกับมารดาที่พลัดพราก
 \uparrow_2 =การบวชเป็นฤาษี
 c_2 =ความกตัญญูตเวทิตา

c_3 =การช่วยเหลือผู้อื่น
 a_3 =การประสบปัญหาจากการเข้าใจ
ผิด

$D_{2,2}$ =ความช่วยเหลือให้รอดชีวิต

K =การประสบปัญหาและความโชค
ร้ายหมดไป

$W_{2,3}$ =การได้ครองเมืองเป็นรางวัล

W_1 =การได้คู่ครองและแต่งงาน

คนใหม่ได้สั่งสอนประชาชนให้อยู่ในศีลธรรม c_1 =การทำบุญและบริจาคทาน
พร้อมทั้งบริจาคทานและรักษาศีลจนสิ้นอายุ c_7 =การดำรงตนอยู่ในศีลธรรม
 c_8 =การสั่งสอนศีลธรรม

ชาดกที่ไม่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกง เป็นชาดกที่มีโครงเรื่องไม่ซับซ้อนไม่เน้นการเดินทางหรือการผจญภัย ดังนั้นลักษณะปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกกำพร้าว้าจึงไม่ซับซ้อนตามไปด้วย คำว่าไม่ซับซ้อนในที่นี้หมายความว่าไม่มีเพียงปัญหาอย่างเดียวที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกกำพร้าว้าให้ต้องแก้ไข เมื่อตัวละครเอกกำพร้าว้าหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้ผ่านพ้นไปได้แล้วเรื่องก็จะจบลง

ชาดกที่ไม่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกงนี้ มีชาดกที่มีลักษณะเป็นนิทานธรรมแท้ๆ 3 เรื่อง* จัดอยู่ในกลุ่มชาดกที่ไม่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกงนี้ด้วย ทั้งนี้การแก้ไขปัญหาดังกล่าวของตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกทั้งสามเรื่องจะต้องมีการแสดงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาอยู่ด้วยจึงเป็นพฤติกรรมที่มีความโดดเด่นและชัดเจนอย่างยิ่งในเรื่อง ได้แก่

ปฐมกุมาร-การที่มารดาของตัวละครเอกกำพร้าว้าสิ้นชีวิตจากไป ทำให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าจะต้องแก้ไขปัญหาว่าจะทำอย่างไรให้มารดาฟื้นชีวิตขึ้นมา เมื่อได้รับโอกาสจากพระอินทร์ที่อาสาจะช่วยให้มารดาฟื้นขึ้นมาตัวละครเอกกำพร้าว้าจึงไม่รีรอที่จะแลกชีวิตของตนกับมารดาด้วยความกตัญญู

สุวรรณเห็นค่า-ปัญหาอย่างเดียวของตัวละครเอกกำพร้าว้าคือการที่กำเนิดเป็นสัตว์แต่ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ ผลแห่งการเสียสละช่วยเหลือผู้อื่นนั้นทำให้ตัวละครเอกกำพร้าว้าได้กลายร่างเป็นมนุษย์ในเวลาต่อมา

สารทมานวะ-ปัญหาเพียงอย่างเดียวของตัวละครเอกกำพร้าว้าคือความโชคร้ายที่เกิดตามีฐานะยากจน มีหน้าซำเมื่อได้รับพรจากพระอินทร์ยังทำให้อายุสั้นมีอายุได้เพียงหนึ่งวันหนึ่งคืน แต่ตัวละครเอกกำพร้าว้าก็ไม่ได้ท้อแท้ใจใช้เวลาที่มีอยู่นั้นทำบุญและบริจาคทานอย่างยิ่งใหญ่ ยังผลให้ตัวละครเอกกำพร้าว้ารอดชีวิตและมีอายุยืนไปถึง 400 ปี

ส่วนชาดกเรื่องที่เหลือนั้นจะมีการแสดงพฤติกรรมของตัวละครที่หลากหลาย ไม่ได้เน้นพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งเหมือนนิทานธรรมแท้ๆ อย่างไรก็ตามแม้โครงเรื่องจะไม่นิทานธรรมแท้ๆ แต่ส่วนใหญ่ตัวละครเอกกำพร้าว้าก็มีชีวิตที่เรียบง่าย ประสบกับปัญหาในชีวิต

* ดูรายละเอียดในบทที่ 2 หน้า 44.

บ้างเล็กน้อยและไม่มีการเดินทางผจญภัย เป็นตัวละครเอกกำพร้าที่มีการดำเนินชีวิตที่ไม่ตื่นเต้นโลดโผน ไม่มีเหตุการณ์ของการออกเดินทางผจญภัย เป็นการดำเนินชีวิตของชาวบ้านธรรมดาที่ต้องเจอกับปัญหาหรืออุปสรรคในชีวิตบ้างแต่ก็ไม่เลวร้ายอะไรมากนัก บางครั้งปัญหาหรืออุปสรรคนั้นก็ไม่ได้เกิดขึ้นกับตัวละครเอกกำพร้าด้วยซ้ำไป

ยกตัวอย่างเช่นใน *กล้วยพันกอ* อุปสรรคเพียงอย่างเดียวของตัวละครเอกกำพร้าคือการที่มียักษ์มาทำร้ายพี่ชาย ต่อมายักษ์ก็สำนึกผิดและให้ยาทิพย์แก่ตัวละครเอกกำพร้ามารักษาพี่ชายจนหาย ดังโครงเรื่องต่อไปนี้

เนื้อเรื่อง	พฤติกรรม
- รัตนมณีและพี่ชายเป็นกำพร้ามีอาชีพปลูกผักเกี่ยวหัวดำรงค์ชีวิตอยู่ในเมืองพาราณสี สองพี่น้องอยากมีชีวิตที่ดีขึ้น รัตนมณีซึ่งมีสติปัญญาดีเสนอให้ลองถามโหร โหรพิจารณาเห็นว่ารัตน มณีเป็นโพธิสัตว์จึงแนะนำให้ไปปลูกกล้วยพันกอ	$D_{2,9}$ = ความช่วยเหลือที่เป็นคำแนะนำ
- สองพี่น้องไปขอความช่วยเหลือจากเศรษฐี โดยเศรษฐีให้ยืมเครื่องมือและมอบพันธุ์ต้นกล้วยให้ รัตนมณีกับลูกสาวเศรษฐีก็รักใคร่ชอบพอกันตั้งแต่นั้น	$D_{2,1}$ = ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ
- กล้วยที่ปลูกไว้ทั้งหมดหนึ่งพันต้นออกผลผลิต สองพี่น้องนำกล้วยไปขายได้เงิน ทำให้มีฐานะดีขึ้น	X_1 = ความสามารถในการทำเกษตรกรรม
- มียักษ์มาขอกกล้วยกินรัตนมณีมอบให้ แต่เมื่อมาขอพี่ชายไม่ยอมให้ ยักษ์จึงหักแข้งหักขาแล้วลากไปนอนทับกล้วยไว้รัตนมณีมาช่วยเหลือเท่าที่ทำได้ ต่อมายักษ์สำนึกผิดพารัตนมณีไปเที่ยวพร้อมทั้งมอบแก้ววิเศษและยาทิพย์ให้นำมารักษาพี่ชายจนหาย	F_2 = การได้ทรัพย์สินเงินทอง F_1 = การได้ของวิเศษ C_5 = การช่วยเหลือผู้อื่น

-เจ้าเมืองพาราณสีเจรจาขอของวิเศษแต่เมื่อทราบเรื่องราวของสองพี่น้องเกิดความสงสารจึงมอบทองคำหนึ่งพันชั่งให้	F_2 =การได้ทรัพย์สินเงินทอง
-เจ้าเมืองตักศิลามาถามปัญหาธรรมกับเมืองพาราณสี รัตนมณีตอบปัญหาได้จึงได้รับทรัพย์สมบัติมากมาย	X_{12} =ความสามารถในการตอบปัญหาธรรม F_2 =การได้ทรัพย์สินเงินทอง
-เจ้าเมืองแต่งตั้งให้รัตนมณีเป็นอุปราชและพี่ชายได้เป็นอำมาตย์รัตนมณีไปสู้ขอลูกสาวเศรษฐีมาเป็นภรรยา	T_5 =การได้รับแต่งตั้งให้มีตำแหน่งใหม่ W_1 =การได้คู่ครองและแต่งงาน
-พระราชาสั่งพระชนม์ รัตนมณีได้รับแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์ต่อมา	$W_{2,1}$ =การได้ครองเมืองที่อาศัยอยู่

ส่วนในชาดกเรื่องอื่นๆ เช่น *เต้าน้ององค์ดำ* ปัญหาและอุปสรรคที่ตัวละครเอกกำพว้าต้องเจอคือ การทดสอบความสามารถของเจ้าเมืองก่อนจะยกพระธิดาให้ ด้วยการให้สร้างสะพานทองคำซึ่งตัวละครเอกกำพว้าก็ได้รับความช่วยเหลือจนสำเร็จ

ใน *แปดแล้งออกยอด* ปัญหาของตัวละครเอกกำพว้าในการดำเนินชีวิตช่วงนี้แทบจะไม่มีเลย ตัวละครเอกกำพว้าไม่เจอปัญหาใดๆในชีวิตนอกจากการที่เกิดมามีฐานะยากจนซึ่งเป็นคนความขาดแคลนตั้งแต่แรกเริ่มอยู่แล้ว ต่อมาตัวละครเอกกำพว้าก็เจอภรรยาที่มีบทบาทในการช่วยเหลือให้ได้ทรัพย์สมบัติ แนะนำให้ตัวละครเอกกำพว้าไปแข่งม้ากับเจ้าเมืองจนเป็นที่โปรดปรานรักใคร่ของเจ้าเมือง ตัวละครเอกกำพว้าได้ช่วยชีวิตเจ้าเมืองไว้จึงได้ทรัพย์สมบัติเป็นการตอบแทน เมื่อเจ้าเมืองตายตัวละครเอกกำพว้าก็ได้เป็นเจ้าเมืองคนใหม่และมีทายาทเรื่องก็จบลง จะเห็นว่าชีวิตของตัวละครเอกกำพว้าราบเรียบเป็นเส้นตรง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากชาดกพื้นบ้านเรื่องนี้ไม่ได้เน้นบทบาทเรื่องราวของตัวละครเอกกำพว้า แต่จะเน้นเรื่องราวของภรรยาของกำพว้าและสามีเก่าของนางที่ประพฤติน่าไม่ดีจนมีชีวิตที่ตกต่ำจากเศรษฐีกลายเป็นขอทานมากกว่า

3) การคลี่คลายของปัญหาและตัวละครเอกกำพว้าได้รับการยอมรับ เมื่อผ่านพ้นเหตุการณ์ที่เป็นจุดพลิกผันของชีวิต เข้ามาสู่การดำเนินชีวิตที่เป็นการผจญภัยและการแก้ไขปัญหามาพ้นอุปสรรคแล้ว ตัวละครเอกกำพว้าก็จะพบกับชีวิตที่ปัญหาต่างๆเริ่มคลี่คลายลง เมื่อปมปัญหาเริ่มคลี่คลายแล้วตัวละครเอกกำพว้าก็จะได้รับการยอมรับจากสังคม

อนึ่งปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกกำพว้าซึ่งมีรูปแบบการดำเนินชีวิตแตกต่างกันไปนั้นพบว่ามียุคตั้งแต่ปัญหาเล็กๆน้อยๆจนถึงปัญหาใหญ่ๆ บางเรื่องตัวละครเอกกำพว้า

ก็เจอปัญหาซ้ำแล้วซ้ำอีกจนเหมือนเคราะห์ซ้ำกรรมซัด แต่สุดท้ายแล้วตัวละครเอกก้าพรัาก็จะได้รับการช่วยเหลือให้ปัญหาผ่านพ้นไปได้ ตามรูปแบบพฤติกรรมย่อยของพฤติกรรมกรได้รับการได้รับความช่วยเหลือซึ่งปรากฏในชาดกพื้นบ้านล้านนาทุกเรื่อง ในขณะที่บางเรื่องตัวละครเอกก้าพรั้อาจมีการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองบ้าง โดยพฤติกรรมที่นำมาใช้เมื่อต้องแก้ไขปัญหาด้วยตนเองคือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและศีลธรรม การได้รับความช่วยเหลือในการแก้ไขให้ปัญหาต่างๆให้ผ่านพ้นไปหรือการแก้ปัญหาด้วยตนเองของตัวละครเอกก้าพรั้า รวมไปถึงพฤติกรรมอื่นๆ เช่น การได้ผู้อุปถัมภ์ การได้คู่ครองและแต่งงานรวมทั้งการได้ครองเมืองในตอนกลางเรื่องนี้จะเริ่มทำให้ความขาดแคลนในตอนเริ่มต้นนั้นหมดไป ปัญหาต่างๆก็จะเริ่มคลี่คลาย บางเรื่องปัญหาทั้งหมดลงในชีวิตช่วงนี้ บางเรื่องก็ยังคงไม่หมดไปจนกระทั่งชีวิตในช่วงที่สามคือช่วงสุดท้ายของชีวิต

3.4.3 ช่วงสุดท้ายของชีวิต

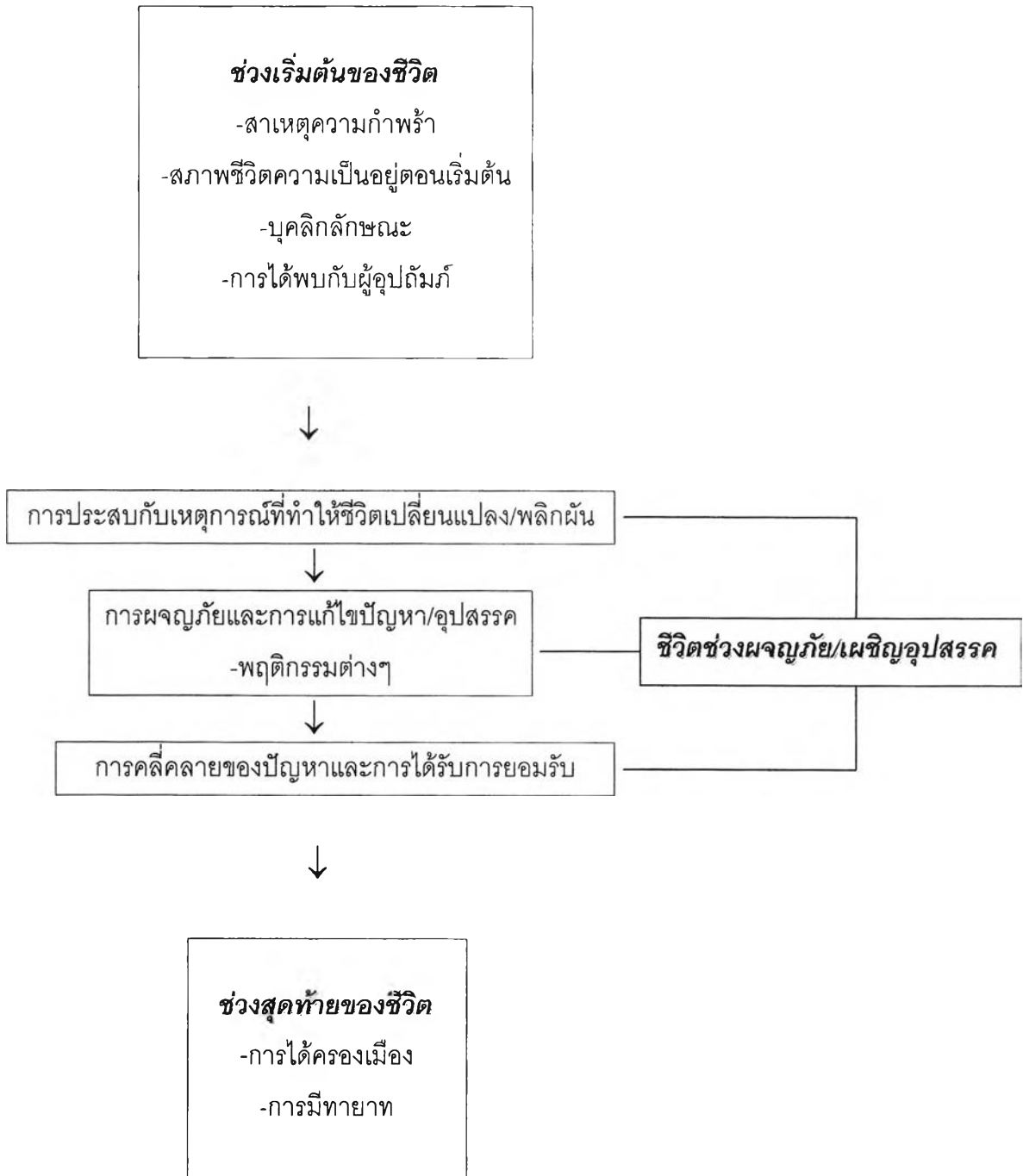
เป็นชีวิตขั้นสุดท้ายของตัวละครเอกก้าพรั้าซึ่งถือเป็นจุดจบของเรื่อง ชีวิตในช่วงนี้ปัญหาต่างๆได้คลี่คลายจนกระทั่งหมดไปทำให้ตัวละครเอกก้าพรั้าได้พบกับความสุขสมหวังในชีวิต ความขาดแคลนต่างๆตอนต้นเรื่องหมดไปอย่างสิ้นเชิงในที่สุด

ชีวิตในช่วงสุดท้ายนี้ไม่ได้หมายถึงที่สุดของชีวิตหรือบั้นปลายชีวิตของตัวละครเอกก้าพรั้า แต่เป็นการกล่าวถึงตอนสุดท้ายของเรื่องซึ่งมักจบลงที่ตัวละครเอกก้าพรั้าได้รับสถาปนาให้เป็นกษัตริย์ บางเรื่องอาจมีทายาท ไม่ได้ติดตามไปจนถึงชีวิตขั้นสุดท้ายในวัยแก่ชรา เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็แก้ว อรรถากร⁸ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า อาจเนื่องมาจากเนื้อเรื่องได้ดำเนินมาถึงจุดสูงสุดแล้ว เพราะเมื่อตัวเอกผ่านปมมรสุมชีวิตมาครั้งแล้วครั้งเล่า ครั้นได้รับชัยชนะหรือได้รับผลตอบแทนด้วยความรัก หนีงงามและความเป็นใหญ่แล้วก็เท่ากับว่าได้ยืนอยู่บนจุดสูงสุดของชีวิตแล้ว แสดงให้เห็นพัฒนาการของเนื้อเรื่องที่คลี่คลายไปในทางที่ดีมีสุข ดังนั้นความสนใจของผู้เล่าและผู้อ่านผู้ฟังก็จะถึงที่สุดด้วย จึงนิยมสร้างเรื่องเพียงช่วงชีวิตนี้ของตัวเอก

ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้รายละเอียดของเหตุการณ์ชีวิตตอนจบของตัวละครเอกก้าพรั้ามีน้อย พฤติกรรมที่มักปรากฏในตอนจบนี้คือการได้ครองเมืองและการมีทายาท โดยเฉพาะการได้ครองเมืองนั้นหากในตอนกลางเรื่องตัวละครเอกก้าพรั้าได้ครองเมืองรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการได้ครองเมืองเป็นรางวัลหรือการได้ครองเมืองครั้งหนึ่ง ในตอนท้ายเรื่องตัวละครเอกก้าพรั้าก็จะได้ครองเมืองอีกเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าตัวละครเอกก้าพรั้าได้รับการทดแทนอย่างสมบูรณ์ในตอนจบ ส่วนการมีทายาทก็เป็นการทดแทนในด้านความรักและครอบครัวที่เคยไม่สมบูรณ์ในตอนต้น ดังได้อภิปรายไว้ในหัวข้อพฤติกรรมที่ผ่านมา

⁸ กิ่งแก้ว อรรถากร, *คติชนวิทยา* (กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิตเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2519), หน้า 167.

จากผลการศึกษาชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าว้าทั้งสามช่วงดังกล่าว สามารถนำมาสร้างเป็นแผนผังโครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนาได้ดังนี้

รูปที่ 3.1

แผนภาพแสดงโครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกกำพร้าว้าในชาดกพื้นบ้านล้านนา

จากแผนภาพ 3.1 สรุปได้ว่าตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนามีลักษณะโครงสร้างชีวิตดังนี้

1. ช่วงเริ่มต้นของชีวิตเป็นการชี้ให้เห็นความขาดแคลนที่ชัดเจนของตัวละครเอกกำพำ โดยการแสดงให้เห็นสาเหตุของความกำพำ ผนวกกับสภาพชีวิตที่ส่วนใหญ่ยากจนและขัดสน อย่างไรก็ตามความขาดแคลนดังกล่าวก็เริ่มได้รับการทดแทนบ้างในชีวิตช่วงนี้ จากการที่ตัวละครเอกกำพำได้เจอกับผู้อุปถัมภ์ในชาดกบางเรื่อง

2. ชีวิตของตัวละครเอกกำพำในชาดกพื้นบ้านล้านนาจะเน้นไปที่ช่วงผจญภัย/การเผชิญอุปสรรค เนื่องจากเป็นช่วงชีวิตที่มีลักษณะของการดำเนินชีวิตที่แท้จริง ดังนั้นชีวิตในช่วงนี้จึงปรากฏจุดพลิกผันของชีวิตและตัวละครเอกกำพำมีการแสดงพฤติกรรมที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางผจญภัยหรือการแก้ไขปัญหา/อุปสรรคในรูปแบบต่างๆ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวส่วนหนึ่งทำให้ปัญหาต่างๆ เริ่มคลี่คลายและตัวละครเอกกำพำได้รับการยอมรับ ส่งผลให้ชีวิตของตัวละครเอกกำพำเริ่มกลับมาอยู่ในสภาพสมดุบบ้างในชีวิตช่วงนี้

3. แม้ว่าความขาดแคลนของตัวละครเอกกำพำจะเริ่มได้รับการทดแทนและกลับมาอยู่ในสภาพสมดุล ตั้งแต่ช่วงชีวิตเริ่มต้นและในช่วงการผจญภัย/เผชิญอุปสรรค แต่ช่วงสุดท้ายของชีวิตนั้นถือว่าเป็นจุดสูงสุดของชีวิต เพราะเป็นจุดที่ชีวิตของตัวละครเอกกำพำกลับมาอยู่ในสภาพสมดุลแบบสมบูรณ์ ความขาดแคลนต่างๆ ตั้งแต่แรกเริ่มได้หมดไปอย่างสิ้นเชิงด้วยการที่ตัวละครเอกกำพำได้ครองเมืองและมีทายาทแล้ว